

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ

19603

ЗЕМЉДЉСКО
ГАЗДШСТВО.

ЧАСТЪ ПРВА.

РАТАРСТВО.

МАТИЦА
СРПСКА

~~SECRET~~

SECRET

CONFIDENTIAL

SECRET

CONFIDENTIAL

Р. С. 35/2
Р. С. 11 749/1.1

ЗЕМЛЪДЪЛСКО

ГАЗАДНИСТВО.

ЧАСТЬ ПРВА.

РАТАРСТВО.

ЗА

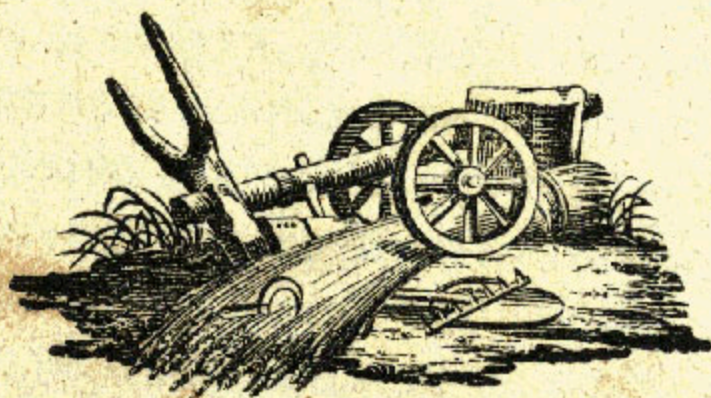
СРБСКОГЪ ЗЕМЛЪДЪЛЦА

НАПИСАО

А. НИКОЛИЊЪ.

558

1.

ЦѢНА. €: 10 ГРОША.

У БЕОГРАДУ.

При правительственной книгопечатни.

1853.

SEWARD & BROS

133 N. 3RD ST. ST. LOUIS, MO.

PAID IN ADVANCE

PATENTED

REGISTERED TRADE MARK

MADE IN U.S.A.

NOV 19 1881

Y. HOSOM CADY

The undersigned hereby certifies that the above is a true and correct copy of the original as filed in the office of the Commissioner of Patents at Washington, D.C. on the 19th day of November, 1881.

ПРЕДГОВОРЪ.

Само онай занатлія у станю є свой занатъ врло и са богатимъ добитомъ радити, кои є већъ у младости своє године на ученъ тога заната са свимъ прилѣжаніємъ употребію, па и далъ као майсторъ све оно чини и подражава, што му искусство други людій као отлично и полезно назначава. Тако мораю и сви землѣдѣлци — селяци — стари и млади, дѣвойке и жене, па или они свою землю обрабатавали, или у землѣдѣлству за друге радили, іоштъ у младости науке землѣдѣлства основно изучити, и после у зрелимъ годинама знаня, и искусства у напредованю учинѣна прибирати, и по ономе поступати што искусство као најполезніє покаже, ако употребителни, врли и имућни люди бити желе.

Да бы дакле свакій Србинъ прилику имао, оно научити и познати што є најнуждніє у землѣдѣлскомъ газдинству, я самъ овде по могућству кратко и просто све оне науке землѣдѣлскогъ газдинства написао, у колико самъ судіо да ће за наше землѣдѣлце потребно бити, те да бы тако

ова кнѣга младоме за науку а староме за
подсеѣанѣ служи́ла.

Я самъ видіо много савршеніе землѣ-
дѣлство и у веѣмѣ напредку цвѣтаюѣе,
него што самъ я овде изложіо, али я самъ
судіо да такавѣ скокѣ не бы пробитачанѣ
быо за Србскогѣ землѣдѣлца. И зато што
самъ изоставіо многа найновія пронаѣеня у
землѣдѣлскомѣ кругу, тай е узрокѣ, што
самъ судіо да ѣе нужно быти засадѣ, да
наши землѣдѣлци у оволико коракну и у
оволико напредакѣ учине, колико е овде
изложено.

И тако любезный землѣдѣлче! младый
и старый, прими ову кнѣгу и ползуй се
ньоме съ онымѣ усрдіемѣ съ коимѣ ю е
написао

У Београду
у мѣсецу Октомврию 1852.

САЧИНИТЕЛЬ.

САДРЖАНІЄ.

	Стр.
Землѣдѣльскій газда и шта онъ мора знати	1.
РАТАРСТВО.	
Землѣпознаніе	8.
Тежина земаля	10.
Воду задржаваюћа моћъ	11.
Чврстоћа землѣ у сувомъ и влажномъ станю	12.
Способность земаля у споріемъ или мно- го бржемъ на воздуху сушеню	12.
Умаляванъ землѣ у сушеню	13.
Увлаженъ воздуха	14.
Задржаванъ топлоте	15.
Сгрѣванъ землѣ	16.
Видови земаля	
Шлюнковита земля или пѣскуша	17.
Смолняча	18.
Кречна земля	20.
Црница или гайница	21.
Кршовита земля	23.
Прлюша	24.
Знаци, по којима газда разне видове земаля познати може.	
По виду	25.
По мирису	27.
По чувеню	27.
По осећаню	28.
Практическа правила у смотреню обрабатава- ня разны видова землѣ	28.
Положеніе и коса површина баштине	30.
Клима	32.
Наука крченя, или поправљаня земне површине	35.
Пресушиванъ баштине	36.
Крченъ шума	40.
Дивљачно полъ у плодносно преобратити	42.
Ратарска орудія, коя су при ораню землѣ нуждна	44.

	Стр.
Плугъ	44.
Загртало	46.
Врстача или плевача	47.
Сѣялица	40.
Дрляча	51.
Валякъ	53.
Наука о гною или ђубрету	54.
Говеђе ђубре	56.
Овчїе ђубре	57.
Коньско ђубре	57.
Свинђе ђубре	58.
Кокошїе ђубре	59.
Поступанђ съ ђубретомъ	
Простирачъ	60.
ђубриште	62.
Употреблђнђ ђубрета	65.
Житкїй гной	68.
Гноенђ съ растђнђмъ	70.
Пепео	71.
Негашенђ кречъ	72.
Обдђлаванђ усђва	73.
Уводъ	73.
Обште обработаванђ усђва	73.
Наука о усђву	74.
Изборъ и свойство сђмена	75.
Мођъ клїяна сђмена	76.
Промђна сђмена	78.
Преправа сђмена	79.
Множина сђмена	81.
Време сђяня	81.
Сђянђ и загртанђ сђмена	83.
Нужднїй пос'о после сђяня	84.
Разсађиванђ	85.
Негованђ усђва	86.
Обработаванђ землђ плевленђмъ, прашенђмъ и загртанђмъ	87.
Унищенђ травульїне и корова	88.
Одврађанђ и унищенђ шїтетнї жи- вотнїя	90.
Болђсти растђнїя и средства, коїма се ове одвратїти могу	93.
Шкодлїва разна появлђня	94.

	Стр.
Жетва	96.
Припрема за жетву	97.
Време жетве.	
Начинъ поступаня при жетви, или сама жетва	99.
Вршитба	102.
Сачуванъ чистогъ жита	103.
Особено обработаванъ растѣня.	
Жита	105.
Пшеница	106.
Ярица (пшеница)	109.
Крупникъ (озимаць)	109.
" (ярикъ)	111.
Ражъ (ржаница)	111.
Бчамъ	114.
Овасъ	116.
Кукурузъ	118.
Ситна проя	122.
Блда, или Ельда	123.
Вариво	124.
Грашакъ	125.
Дивльй грашакъ или граорица	127.
Сочиво	128.
Пасуль	129.
Бобъ	131.
Растѣня, коя се сѣю ради пиће за стоку	133.
Црвена или трolistна дѣтелина	134.
Разне феле дѣтелине	139.
Луцерна, вѣчита дѣтелина, плава или швайцерска дѣтелина	141.
Еспарзета или есперь	143.
Разна друга пића	145.
Растѣня коренна.	
Кромпиръ	148.
Репа	152.
Бѣла репа, стрмна репа, угарняча	155.
Купусъ	156.
Растѣня, коя се ради трговине и рукодѣ- ля сѣю.	
Олайска	160.
Репица	161.
Слачица	164.

	Стр.
Макъ	164.
Сунцукретъ	166.
Предивска.	167.
Лань	172.
Конопля	173.
Бояційска растѣня.	175.
Броѣъ	177.
Сачъ, врбовникъ	178.
Жута резеда	179.
Зачинска растѣня.	180.
Кимъ	180.
Власный копръ	181.
Онайзъ	182.
Коріандеръ	183.
Шафранъ	190.
Шафраньика	198.
Трговачка растѣня.	200.
Мель	201.
Дуванъ	204.
Стрмный обртъ, или редъ усѣва.	207.
Поправлѣный трогодишный стрмный обртъ	209.
Шестогодишный стрмный обртъ	215.
Обдѣлаванѣ ливада	218.
Природне ливаде	
Гноенѣ ливада	
Наводняванѣ ливада	
Подизанѣ новы ливада	
Коситба	

ОСНОВЪ ЗЕМЛѢДѢЛСКОГЪ ГАЗДИНСТВА.

Землѣдѣлскій газда.

Пытанъ 1. Ко е газда?

Одговоръ. Газда зове се онай, кои своимъ или повѣреннымъ му иманѣмъ управля.

П. 2. Ко е польскій или землѣдѣлскій газда?

О. Землѣдѣлскій газда има се онай назвати, кои се са землѣдѣлствомъ занима, па сваку землѣдѣлску радню наређуе и нѣомъ управля, и тако стара се не само землю съ нѣнымъ полезнымъ силама, но и снагу, кою у своіой власти има, мудро употребити, како бы одтуда што више чисте добыти имати мого.

П. 3. Заръ землѣдѣлскій газда само польскимъ или баштинскимъ раднями управля?

О. Онъ мора разне и многостручне послове землѣдѣлскогъ газдинства исправно надгледати како у полю, тако и у кући

и око куће по авлији, ако жели да му све у уведеномъ поредку остане.

П. 4. По томе за такве разне и многостручне послове треба имати знања и вѣштине?

О. Занатъ землѣдѣлскій по многоструч-нымъ пословима своимъ тога є свойства, да се никада изучити не може; дакле землѣдѣлскій газда мора имати знања о свима онымъ наукама, коє разумномъ и уредномъ воѣненю землѣдѣлскогъ газдинства принадлеже.

П. 5. Занатъ є оно, што се учи; а селячки и землѣдѣлски послови не уче се, дакле землѣдѣліє ніє занатъ?

О. Єсте занатъ, те најтежій и најважніи, кои много вѣштине, много искусства и знања потребує.

П. 6. Орати и копати свакій селякъ одъ свога отца научити може, а шта ту више треба?

О. Зато землѣдѣлство мало ползе и приноси ондѣ, гдѣ се разумно и съ разсудкомъ не ради; и зато землѣдѣлство не напредує, што кодъ насъ мора дѣте одъ отца свога землѣдѣлске послове да учи: а то ђе рећи, што мора то да учи одъ оногъ, кои и самъ съ разумомъ и съ вѣштиномъ не ради.

П. 7. Шта дакле мора землѣдѣлскій газда знати?

О. Онъ мора познавати землю по сложеню нѣны саставны частица.

П. 8. Зашто то?

О. О томе љу ти обширнѣ и подробно на другомъ мѣсту казати. Само ме садъ послушай, шта све землѣдѣлскій газда знати мора.

П. 9. Добро; шта дакле мора знати?

О. Онъ мора познавати положенѣ и одношеня поднебія — климе — оногъ предѣла, гдѣ землѣдѣлство ради;

мора знати, како ће землю поправити, да му плодоноснѣя буде, и како ће природне предоне, коє томе на путу стоє, уклонити;

сва растѣня и биля, коя су ваобште предметъ землѣдѣлѣя, мора точно познавати и по свойствама нѣювымъ мора знати, шта у којей земљи напредує;

и све корове мора землѣдѣлацъ познавати и знати, како ће умноженѣ нѣино предупредити, или како ће ии сасвимъ утаманити;

домаће животинѣ ваобште мора онъ добро познавати, и разумѣвати како ће ии съ найпробитачнѣомъ пиѣомъ држати и подранѣивати, како съ ползомъ употребля-

вати, како ли њи здраве одржати и могуће болести предупредити.

Нећу далъ да говоримъ, одъ какве е важности, да землѣдѣлскій газда зна читати, писати и рачуне водити цѣлога свога газдинства, како бы предъ очима имати мог'о добитакъ и губитакъ сваке свое раднѣ. Нећу то изискивати, да зна планове правити одъ разны грађевина, кое су му за газдинство нуждне; али то могу зактевати да зна одъ дрвета оделяти толико, колико му е потребно за поправку газдински алата; да зна далъ сваку землѣдѣлскогъ газдинства радню, и да разуме како се она најболѣ и у кое време ради. Ваобште, кадъ домаћа задруга, челядъ и слуге то знаю, да нѣовъ газда, кои имъ е посо задао, веома добро разуме послове, онда се сасвимъ другоячѣ ради.

Много далъ уреднѣмъ и успѣшнѣмъ послу то приноси, кадъ вѣштъ газда у послу самъ преднячи, или кадъ уме посленицима съ вѣштиномъ посо задати показуюћи имъ како жели да се ради.

Ко жели највећу могућу ползу одъ свои баштина имати, тай њи мора по наособъ добро познавати, те да бы тако у станю быо снагомъ землѣ ползовати се, и далъ да бы ову одржати и умножити мог'о.

Нѣ доволно знати плодове произве-

сти и сакупити, него треба умети ове и добро сачувати и текъ онда продати кадъ въ чему найпробитачнѣе време продае.

Землѣдѣлскій газда, кои землѣдѣлство као землѣдѣлскій занатъ ради, мора бити честанъ човѣкъ: онъ мора имати постоянну волю у свакомъ послу, кои после зрѣлогъ разсуђеня радити предузме, показуюћи при свакой радњи дѣятелность и брзу отважность съ нѣкимъ извѣстнымъ спокойствомъ душе.

Плашљивъ и неотважанъ, забунѣнъ, лукавъ и непоштенъ човѣкъ ниє за газду.

Има у землѣдѣлству често такovy полова, кои отлаганя не трпе, у такoвомъ случаю треба се умѣти наћи, не треба гледати съ прекрштенымъ рукама да се овакови послови јоштъ више гомилаю, но са спокойствомъ треба рѣшително наређивати шта ће се пре одпочети радити.

Отважанъ и дѣлателанъ, хитроуманъ и разборитъ човѣкъ и у највећимъ изванредностима нађе помоћи, али малодушанъ, забунѣнъ и порочанъ клоне духомъ и очима гледа где му раана на нъиви пропада, и онъ неуме да се нађе.

Кои одъ своє стране све оно ради, што му радити треба и што радити може, тога благословъ Божји не оставля.

Радиномъ газди иде надежда и благословъ на сусретъ, а одъ ленъивога бѣжи.

Смиреность и богобоязливость, мораланъ и по закону Божиємъ уреданъ животъ треба газду да украшава, како бы тако съ єдне стране своимъ домаћима за примѣръ служію, а съ друге стране да не бы одъ туге клонуо, кадъ види непогодомъ времена побісна поля, или другимъ несрећнымъ догаћаемъ посѣћеный домъ.

Несрећни догаћаніа ако и посѣте домъ, не треба газда пораженъ да клоне и за газдинство непокретнымъ да се учини, него надежду на Бога имаюћи съ новымъ дѣятельношћу треба далъ, што ѿ за посо, радити.

Землѣдѣлскій газда мора окретанъ, врстанъ и улюданъ човѣкъ быти, како бы сви, съ коима бы онъ посла имао, уваженіе и почитаніе прама нѣму имали.

Треба да има право чувство правде и справедливости и по овоме са своимъ домаћима да поступа; еръ на задругу, челядъ и слуге ништа убитачніе не дѣйствує као неправда, несправедливость и суровость.

На послѣдку мора газда имати врлу, у газдинству вѣшту, опытну и радину домаћицу, ако жели да му газдинство и у полю и на дому напредує.

П. 10. Доста си набројо, да я незнамъ гдѣ ѣу таквогъ газду наћи. Има ли іоштъ шта, што бы газда требао да зна?

О. Јошть бы много више знао набро-
яти, шта се све одъ землѣдѣлскогъ газде
изискуе, али то оставлямъ времену; ерѣ бы
много у еданпутъ было. За садъ бы са-
мо желіо, да Србскій землѣдѣлскій газда
оволико зна, колико самъ горе напоменуо,
а съ временомъ нека за већимъ савршен-
ствомъ тежи.

П. 11. Ты си ту изброяо оно, што
Србскій землѣдѣлацъ нема прилику нигдѣ
ни видити, а камо ли научити?

О. Тако е досадъ было; али садъ е
другоячіе. Наше е правителство наредило,
те се садъ у Топчидеру примѣрно землѣ-
дѣлско газдинство води; дакле онде се садъ
може све то видити, што уредномъ землѣ-
дѣлскомъ газдинству принадлежи.

П. 12. Али кадъ се землѣдѣліе има во-
дити као землѣдѣлскій занатъ, онда бы
требало, да имамо прилике таковый занатъ
и научити?

О. И о томе се брине наше Правител-
ство, како ће у Топчидеру едну землѣдѣл-
ску школу подићи, гдѣ ће се дѣца наши
селяка у свакомъ землѣдѣлскомъ раду учи-
ти и вѣшбати.

П. 13. Има ли јошть шта, што е зе-
млѣдѣлскомъ газди знати нужно?

О. Има, те много, као што ћешъ доле
чути. Цѣлу науку землѣдѣлскогъ газдин-

ства я ћу ти у петъ раздѣлка представи-
ти подѣ овимъ насловима: I. Земљдѣлство
или обработаванѣ землѣ; II. винодѣлство;
III. воћарство са шумодѣлствомъ; IV. ското-
водство и V. земљдѣлскогѣ газдинства спо-
редни занати са домаћимъ газдинствомъ.

ЗЕМЛѢДѢЛСТВО

или

ОБРАБОТАВАНѢ ЗЕМЛѢ.

ПРВА ЧАСТЪ.

РАТАРСТВО.

Земљпознаніе.

П. 14. Изъ чега се обычно састои по-
вршина землѣ?

О. Изъ трулежа животиня', биля и ра-
стѣня.

П. 15. Има ли такова површина землѣ
и особено име?

О. Има: она се зове земля плодоно-
сна, црница или гайница.

П. 16. Осимъ трулежа има ли у повр-
шини и други частица?

О. Има песка, разтвореногъ и неразтвореногъ камена и разне землѣ.

П. 17. Одъ чега зависи плодоносіе била и растѣня?

О. Зависи одъ дубльине землѣ плодоносне, или гайнице.

П. 18. Како то?

О. Има мѣстимице текъ съ три четири прста землѣ плодоносне у дубльину, на мѣстій са шака, а на мѣстій съ єдне и две и три стопе; дакле, што се више у дубльину земля плодоносна или гайница простира, у толико ће болѣ билѣ и растѣнѣ напредовати и родити.

П. 19. На коимъ се мѣстама налази земля плодоносна или гайница найдублѣ?

О. Найдублѣ се она наћи може ваобште по долинама имаюћима малый падъ или скокъ; у равницама, высокимъ брдама окруженимъ; на обалама тио текући рѣка; у околинама гдѣкои єзера.

П. 20. На коимъ мѣстама налази се землѣ плодоносне или гайнице найманѣ и найплиће?

О. Обычно по врлетнымъ косама; по обалама брзо текући' и рушећи' рѣка; на поединимъ голымъ брдама и по равницама, брдама и горомъ не окруженима.

П. 21. Коє су саставне части землѣ?

О. Составне части землѣ дѣле се на непроменьливе и променьливе.

П. 22. Къ непроменьливымъ кое принадлеже?

О. Ныма принадлеже шлюнкасте, смольнячне, кречне и горке землѣ.

П. 23. Къ променьливима кое принадлеже?

О. Къ променьливима рачунамо частице црнице или гайнице, соли и лаке раствориме частице землѣ ваобште.

1. Тежина земаля.

П. 24. Ёсу ли све землѣ еднако тежке?

О. Нису: Тежина земаля разна ё.

П. 25. Каква ё тежина песка?

О. Песакъ ё како у сувомъ тако и у влажномъ станю найтежа часть орнице, а по готову ё и кречный као и шлюнкастый песакъ исто тако тежакъ. Но земля кречна ё много лакша, а особито одъ загашеногъ креча произлазећа.

П. 26. Каква ё тежина иловачны' земаля?

О. Оне су у толико лакше, што више иловаче а манѣ песка имаю, и обратно.

П. 27. Каква ё тежина гайнице или црнице?

О. Она ё найлакша.

П. 28. Каква е састављена земља едне наше орнице?

О. Она е у толико лакша, у колико више црнице има.

2. Воду задржавајућа моћь.

П. 29. Какву моћь имаю пѣшчане земљь воду у себи удржати?

О. Найманю.

П. 30. Какву моћь има иловача?

О. Она тежко воду у себе прима, али кадъ прими, тежко ю пушта.

П. 31. Коя земља има највећу моћь воду у себи држати?

О. Црница, особито кадъ се у ньой налазе полуразтворене частице дрвля, лишћа, кореня и т. п.

П. 32. Нашто е то нужно знати, како коя земља воду у себи држи?

О. Зато што одъ тога завьси плодноносіе; ерь кадъ я знамъ како коя земља воду у себи држи, я ћу знати и оно сѣме у такову земљу сѣяти, кое е томе свойству земљь сходно.

П. 33. Тако земља, коя слабу моћь има воду удржати, на што ће се употребити?

О. За виноградъ.

П. 34. А земля, коя има велику моћь удржаваня воде, на што е добра?

О. За ливаду, башту и за усѣвъ.

3. Чврстоћа землѣ у сувомъ и влажномъ станю.

П. 35. Одъ какве е ползе то знати, какову коя земля чврстоћу — свезность — има?

О. Одъ чврстоће землѣ зависи плодосіе: ако е одвећ чврста и свезна земля, не могу жилице некогъ биля у такову продирати и себи раану тражити.

П. 36. По томе дакле и землѣ наши баштина имаю свое наименованіе?

О. Ёсте: мы потоме кажемо: ова е земля *тежка*, а она е *лака*.

П. 37. Познае ли се чврстоћа землѣ при ораню?

О. Познае, што чврста и свезна земля, као што е смолняча, кадъ е сува, не да се орати, а кадъ е влажна, лепи се за плугъ.

4. Способность земаля у споріемъ или много бржемъ на воздуху сушеню.

П. 38. Какавъ упливъ има на растѣня, кадъ нека земля примлѣну у себе влагу, брзо опетъ воздуху повраћа, или дуго у себи задржава?

О. Веома вештественый; ерь в влага она моъь, коя землю и у нъой налазеће се питателне частице разтвара; а одъ тога зависи напредованъ свакогъ била и растъня.

П. 39. Дакле и што се дуже влага у земљи задржава, мора земля быти ладнѣя, а што влага брже изъ землѣ испарава, мора быти топлѣя?

О. Тако в. На тима свойствама землѣ оснива се оно што люди веле: ова в земля топла, она в ладна, ова в сува, а она в влажна.

5. Умаляванъ землѣ у сушеню.

П. 40. Влажна земля кадъ се осуши, поставе ли већа или маня у запремини?

О. Има више таковы земаля, кое кадъ се осуше, скупее се и манѣ мѣсто запремаю, одъ чега такове землѣ попуцаю, а то в свакоме билю убитачно.

П. 41. Зашто бы то убитачно было?

О. Зато, што оне найтанѣ жилице, кое билю често найвећу раану привлаче, или остаю безъ землѣ, или буду прекинуте, раздеране.

П. 42. Кое се землѣ у сушеню скупаю?

О. Иловача се повише у сушеню скупа, а црница найвише.

П. 43. Може ли се чиме то скуплянѣ землѣ предупредити?

О. Може, кадъ се таковой землѣи дода песка или креча.

6. Увлаченѣ воздуха.

П. 44. Зарѣ имаю землѣ то свойство, да воздухъ у себе увлаче?

О. Веѣа часть у површю налазеѣи се видова земаля имаю та свойства, да у сувомѣ станю влагу и кислотворѣ изъ воздуха у себе увлаче.

П. 45. Зарѣ има и таковы видова земаля, кои воздухъ у себе не увлаче?

О. Има, као н. пр. шлюнковитый песакъ.

П. 46. Коя земля найвише кислотворѣ у себе увлачи?

О. Црница или гайница.

П. 47. После црнице коя іоштѣ има та отлична свойства?

О. После црнице смолнячни видови земаля.

П. 48. Коя земля найманѣ кислотворѣ у себе увлачи?

О. Песакъ.

П. 49. Ты ми рече о кислотвору, а шта ѡ то?

О. То е воздухъ животный или живота: гдѣ нѣга нема, ту ништа растити не може.

П. 50. Па на што ће земля тай воздухъ у себе да увлачи?

О. Киселотворъ е нужданъ за кліянь сѣмена и за напредованъ свакогъ биля ваобште.

П. 51. Неће ли то бити правый узрокъ копаня и ораня земне површине, да она раздробљена будући у станю буде у себе влагу и киселотворъ увући?

О. То е заиста; еръ видишь, кадъ се извади изъ дубльине земля мртвица, ма да е и влажна, она ће ти у почетку слабо плодоносна бити, но после дужегъ времена, кадъ се напои киселотворомъ, текъ постае за свакій усѣвъ способномъ.

7. Задржаванъ топлоте.

П. 52. Да ли све землѣ имаю еднака свойства, да у одной мѣри задржаваю топлоту?

О. Ону топлоту, кою зраци сунчани земљи саобштаваю, нѣке землѣ подуже у себи задржаваю.

П. 53. Коє землѣ имаю найвећу моћ удржаваня топлоте?

О. Пескови и пескуше; те е одтуда

она найвећа суша и топлота, која се преко
лѣта у пешчанымъ предѣлима осећа.

П. 54. Какву моћ удржаваня топлоте
има црница?

О. Найслабію.

8. Сгрѣяванѣ землѣ.

П. 55. Да ли се све землѣ еднако сгрѣ-
яти могу одъ сунца?

О. Не могу. То зависи одъ различне
боѣ земне површине; одъ веће или манѣ
влаге у земљи налазеће се; одъ самы са-
ставны частица землѣ, и напослѣдку одъ
положенія баштине.

П. 56. Како то зависи одъ различне
боѣ земне површине?

О. Црна земля пре се угрѣе одъ жуте,
а ова опетъ пре одъ бѣле. Ето поредъ
црнога зида пре ће воће или грожђе сазрѣ-
ти но поредъ бѣлога. И олтуда бива да се
и снѣгъ на црной земљи пре отопи. Што
више поспи снѣгъ гаромъ, па ћешь се у-
вѣрити, чимъ огране сунце, да ће се снѣгъ
отопити кадъ се на другомъ мѣсту іоштъ
ніе ни одпочео топити.

П. 57. Шта причинява влага у земљи
налазећа се?

О. Што є манѣ влаге у земљи, то се
пре земля сгрѣе, а што є више влаге у

земљи, то све споріе бива. Одтуда се догађа, кадъ манѣ снѣга и кише зими пада, да се у пролеће брзо земля сгрѣе и да бива рано пролеће.

П. 58. Приносе ли што томе разне саставне части землѣ, које сунце привлаче?

О. Ако у земной површини више онаковы земаля има, које сунце привлаче, као црнице, ђубрета и т. д. и земля ће се брже сгрѣјати.

П. 59. Зависи ли сгрѣјаванѣ землѣ и одъ положенія баштине?

О. Ако ти баштина лежи положито прама сунцу на подне, та ће се земля најпре сгрѣјати, ерѣ у такоу коссу површину право удараю зраци сунчани. А напротивѣ у коси на сѣверѣ окренутой много се поздне земля сгрѣва.

Видови земаля.

П. 60. Колико има видова земаля?

О. Има три главна вида; шљонковита или пешчана земля, смолняча и кречна земля.

Шљонковита земля или пескуша.

П. 61. Каква је пескуша?

О. Пескуша је шупля и лака; има одвећ мало свезе међусобне, и зато се лако и у влажномъ времену обрабатавати даје.

И будући се брзо и яко угрѣе, зове се она іоштѣ *топла*.

П. 62. Шта на пѣскуши напредуе?

О. Ражь, влда и кромпиръ. И будући да ражь веома добро на пѣскуши напредуе, зове се она *земля ражи*.

П. 63. Но ако е поднебіе влажно, а пѣскуша има у себи нѣшто смолняче, шта се онда у ню сѣяти може?

О. При добромъ обработаваню и честомъ гноеню може се сѣяти сочиво, грашакъ, репа и дуванъ.

П. 64. Како се може пѣскуша поправити?

О. Додаванѣмъ смолняче; гноенѣмъ съ добрымъ и мастнымъ ѣубретомъ; наводняванѣмъ, и ако се исподъ песка здравице налази, дубокимъ оранѣмъ.

П. 65. У каквомъ е положенію пѣскуша плодоноснѣя?

О. У долини е плодоноснѣя но у коси, и плодоноснѣя е коса окренута къ сѣверу но къ югу; плодоноснѣя у предѣлима са шумама окруженнымъ и близу воде; плодоноснѣя у кишовитымъ годинама но у сухымъ.

Смолняча.

П. 66. Каквы е свойства *смолняча*?

О. Она има сасвимъ противна свой-

ства песку: има велику чврстоћу и свезу, и зато се тежко оре, да се мора 6 и 8 волова ватати у плугъ. Одтуда зове се она *земля тежка и люта*.

П. 67. Каква е дакле разлика између смолняче и пѣскуше?

О. Смолняча тежко прима воду у себе, али ю дуго задржава, и зато на сушномъ лѣту могу растѣня у смолнячи сушу дуже издржати, а у пѣскуши осуше се. Смолняча се споро сгрѣе, а пѣскуша брже. Песакъ дуже задржава топлоту одъ смолняче, и зато жетва доцнѣе приспѣва на смолнячи, а на песку ранѣе.

П. 68. Кадъ е најболѣ смолнячу орати?

О. На суши орати се неда, а на влаги лѣпи се; зато треба чекати на време, када е смолняча у таковомъ станю да нѣе ни одвећъ влажна нити одвећъ сува. Најболѣ е смолнячу у ѳсень узугарити, па ю оставити преко зиме да промрзне.

П. 69. Шта на благой смолнячи веома добро напредуе?

О. Пшеница, и зато се блага смолняча зове земля пшенице.

П. 70. Шта јоштъ може напредовати на благой смолнячи?

О. Чимъ у смолнячи има нѣшто песка, зове се она *блага смолняча*, и у таковой

може напредовати кукурузъ, крупникъ, е-
чамъ, пасуль, ланъ, дѣтелина, овасъ.

П. 71. Како се може смолняча попра-
вити?

О. Посипанѣмъ песка и креча; гное-
нѣмъ лакимъ ѣубретомъ овчимъ и конь-
скимъ; честымъ угарерѣмъ и копанѣмъ.

Кречна земля.

П. 72. Каква е земля кречна?

О. Кречъ по себи јоштъ е манѣ за у-
сѣве, него што е чиста смолняча или пе-
сакъ. Но кадъ е съ пескомъ и смолнячомъ
у нѣкомъ поспѣшномъ отношенію помѣ-
шанъ, може овакова кречна земля веома
плодоносна быти.

П. 73. Коя су свойства такове кречне
землѣ?

О. Она се дае збогъ слабе свезе у
влажномъ и умѣрено сувомъ станю добро
орати; у влажномъ станю често се лѣпи и
маже, али се после нѣколико дана одъ се-
бе строши; брже се суши одъ смолняче;
брзо се сгрѣва и топлоту дуго удржава, и
зато спада у землѣ топле и жарке.

П. 74. Шта у кречной земљи напре-
дуе?

О. Пшеница, крупникъ, ечамъ, овасъ,
дѣтелина, кукурузъ.

П. 75. Како се може поправити кречна земля?

О. Гноенѣмъ съ мастнымъ и снажнымъ говеѣнимъ ѣубретомъ; но ако у кречной земли има повише креча или песка, може се поправити мѣшанѣмъ смолнячны земаля, т. е. смолнячномъ иловачомъ или прлюшомъ.

Црница или гайница.

П. 76. Шта е главна раана свию растѣня?

О. Онай лакій, црнкастый или мркій прашакъ, кои се трулежомъ раѣа изъ остака животиня и биля, кадъ се съ водомъ помѣша, раствори се, и боядише воду. Ову тако боядисану воду жилице растѣня у себе увлаче, и то е главна раана свию растѣня.

П. 77. Дакле што више црнице у земли има, то е она плодоноснѣя?

О. Ако у земли одвише и преко мѣре црнице има, нѣе добро за растѣня, ерѣ у таковой земли ова — растѣня — н. п. жита, одъ прекомѣрне раане оѣе да полѣгну, и онда добыямо много сламе, а мало жита, и то несавршена зрна.

П. 78. По томе по множини црнице мораю и землѣ имати своя наименованѣя?

О. Тако е: *дебела* и *снажна* земля зове се, коя преко мѣре има црнице; *плодо-*

носна земля зове се, коя има толико црнице, колико е за добру жетву нужно; *слаба* и *мршава* земля зове се, коя има незнатно црнице; *мртва* земля или *мртваца* зове се она, коя нимало црнице нема.

П. 79. Има ли црница по себи іоштъ каквы имена?

О. Кадъ црница има толико влаги, колико е потребно да се нѣомъ разтвори, те да за раану служи, зове се *блага црница*. Но ако црница толикс влаги добіе, да се на воздуху никако не осуши, зове се *кисела црница*, и ова се по барама и ритовима налази.

П. 80. Ё ли ова кисела или ритска црница добра?

О. У непрестано влажномъ станю она е растѣняма шкодљива; но кадъ се изъ такове землѣ прекомѣрна влага одклони, она е добра.

П. 81. Како се може то учинити?

О. Кадъ се преко таковы мѣста, гдѣ се вода задржава, прокопаю ендеци, да се у нѣи вода прикупи, и іоштъ болѣ када се вода овимъ ендецима пропусти.

П. 82. Осимъ свога плодоносія приноси ли іоштъ шта ова црница земљи?

О. Приноси ту отличну услугу, што тежку смолнячу разблажуе, да се лакше оре;

додає смолнячи топлоте, єрѣ она увлачи у себе топлоту; додає песку снагу и удржава влагу.

Кршовита земля.

П. 83. Какво є дѣйство камня на површини земной?

О. Дѣйство є разно, а то зависи одѣ качества камня: єрѣ има камня, коє се на воздуху лакше или теже разтвара и у землю претвара; а има и таковогѣ камня, коє се никако не разтвара. Тако н. п. кречный камень нїє тако шкодливѣ као пѣшчаный или лютикѣ.

П. 84. Какву штету приноси кршѣ на површини землѣ налазеһій се?

О. Оно мѣсто, коє заузима кршѣ, губи се, єрѣ мѣсто оно мого бы усѣвѣ заузети; кршовиту ниву тежко є обработавати, єрѣ се плугови кваре; кршѣ привлачи топлоту, па лаку землю одвеһѣ угрѣє, те изѣ нѣ влага брзо испарава: подѣ камень завлачи се свакоякїй гадѣ.

П. 85. Има ли случаєва, гдѣ кршѣ земли и растѣню ползе приноси?

О. Има: у одвеһѣ ровитой, шупльой, лакой и пѣсковитой земли проузрокує кршѣ нѣку свезу, єрѣ притискуюһи землю, причинява, да се растѣня болѣ држе; на одвеһѣ тежкой и ладно-смолнячной земли,

ситно каменъ разребуе землю, препречава велику свезу и причинява да се земля лакше сгрѣе. Тако каменъ — кршъ — полезно е за винограде, еръ привлачи топлоту и дуго удржава, тако да и преко ноћи земля остане топла. У врлетима задржава каменъ землю, еръ тежиномъ своіомъ препречуе да киша црницу не спира и доле не свлачи.

Пр лю ша.

П. 86. Каква е прлюша?

О. Прлюша е смѣса одъ иловаче и песка имаюћи по гдѣкои бѣлый камичакъ. По множини саставны частій зове се она смолнячна прлюша или пѣшчана прлюша, кадъ е у смѣси више смолняче или прлюше.

П. 87. Има ли она какве снаге?

О. Она е постна и мршава; али добрымъ гноенѣмъ дае се дотерати и поправити и за усѣве и за винограде.

Знаци, по којна газда разне видове земали познати може.

П. 88. Налазе ли се ови разни видови земаля чисти по себи?

О. То, што се каже, да е земля пѣскуша, смолняча, кречна и т. д. не значи да е земля одъ чистого креча, смолняче, пес-

на, но тымъ се оће да каже, да у земљи, кою обрабатавамо, или кою обрабатавати желимо, има понайвише креча, смолняче или песка.

П. 89. Како се могу различни видови земаля познати?

О. Могу се познати по виду, мирису, чувеню и осећаню.

По виду.

П. 90. Како се познае по виду.

О. Ако иза плуга остаю бразде грудвасте и сјине, па се после краткога времена не строше, такова е земля смолняча.

П. 91. А ако се после краткогъ времена бразде строше?

О. Она е земля кречна.

П. 92. Ако се бразде иза плуга не сјае, њадъ се земля у влажномъ станю оре?

О. Та е земля шупля, мрвита, пѣшчана.

П. 93. Што су веће грудве по ораню, то е люћа смолняча, е ли тако?

О. Ёсте, и што више земля на суши попуца, то е люћа смолняча.

П. 94. Она земля, што се лѣпи за плугъ, каква е?

О. Смолняча.

П. 95. А што се манѣ лѣпи?

О. Што се манѣ лѣпи, у толико више има песка, креча и црнице.

П. 96. Ако се земля бѣли?

О. Та има креча или гипса.

П. 97. Ако се жуѣаса или црвеняса?

О. Та има смолняче съ кречомъ и гвоздени частица.

П. 98. Ако е земля мрка, црна?

О. Та има црнице или гайнице.

П. 99. Кадъ земля у води ври, па вода постане загасито жута?

О. Та земля има црнице; а ако вода остане чиста, та нема црнице.

П. 100. Кадъ се грудва землѣ у ватри пече, па кадъ се извади и разбѣе, а она се изнутра црни, шта то показуе?

О. Да у той землѣ има црнице.

П. 101. А у којој землѣ тога црнила нема?

О. У той нема црнице.

П. 102. Кадъ се земля полие лютымъ сирѣтомъ, па она ври, каква е то земля?

О. Та е кречна, и коя више ври, више има креча.

П. 103. А коя земля не ври одъ сирѣта?

О. Та нема креча.

П. 104. Коя земля после кише подуже влажна остае?

О. Та земля, што подуже после кише влажна остае, има повише смолняче у себи.

П. 105. А која се брже после кише осуши?

О. Та више песка има.

П. 106. Ако барице после кише на земљи остаю?

О. То показуе, да та земля има много смолняче.

П. 107. А кадъ земля сву кишну воду покупи и барице се на земљи не виђаю?

О. Та земля има много песка.

По мирису.

П. 108. Како се познае земля по мирису?

О. Узми грудву землѣ, принеси ю уст-ма, задуни ю и повуци воздухъ у себе, ако осетишъ задай смолняче, та земля у себи има смолняче.

П. 109. А кадъ се задай смолняче не осети?

О. Та земля има песка или креча.

По чувеню.

П. 110. Како ће се земля познати по чувеню?

О. Узми грудвицу землѣ у филцанѣ или у чашицу, па трляй нѣчимѣ тврдимѣ, или узми мало землѣ међ' зубе па гризкай, па ако чуешь да шкрипи, знай, да у той землѣ има песка.

По осећаню.

П. 111. Како се познае земля по осећаню?

О. Узми мало землѣ међ' прсте, ако осећашь да е масна, та има у себи смолняче; ако се маже, та нема крупногѣ песка; — крупный песакѣ и по себи се подѣ прстима осећа; ако се земля како у влажномѣ, тако и у сувомѣ станю тежко оре или копа, та има много смолняче; но ако се напротивѣ лако обрабатава, та има много песка.

Практическа правила у смотреню обработавани разны видова землѣ.

П. 112. Да бы ови разни видови земаля богату жетву дати могли, како їй треба обработавати?

О. Ево ти кратки правила:

1) Колико ћешь пута твою нѣиву угарити и орати пре него ю засѣешь, то зависи одѣ качества землѣ, тако н. п. чврсту, тежву и люту смолнячу треба више пута угарити, него лаку и шуплю землю (пѣску-

шу). Запуштену и коровомъ обрастлу нъиву такођеръ више пута треба угарити.

2) Имашь ли смолнячу да орешь, то ю можешь пре зиме у влажномъ станю орати, али немой ю у пролѣто и преко лѣта влажну орати. Ако желишь смолнячу преко лѣта съ ползомъ угарити или орати, избери време, када она нѣ ни одвећь влажна, нити одвећь сува. Тежку смолнячу немой заборавити пре зиме узорати, еръ ће тако она промрзнути, изтрошити се и размрвити.

3) Лаку и шуплю землю ори у умѣрено влажномъ станю. Ако лаку и шуплю землю у сувомъ станю орешь, оно мало влаги, што се у нъой налази, изветри' ће.

4) Старай се, како ћешь нъиву по могућству дубоко орати, али то дубоко оранѣ да не буде нагло, но свакадъ спуштай плугъ мало дублѣ кадгодь орешь. А дубокомъ ораню притеци гноенѣмъ у помоћь. У дубокомъ ораню жилице растѣня налазе повише раане, болѣ се разшире и тако добро укоренѣна жита немогу лако полѣгнути а богатѣи плодъ даю. — Стрнѣику свию жита, а тако исто и ѣубре немой дубоко заорати.

5) Ако ти є нъива тежка, люта, ладна и кишна вода неможе у землю да усише, направи леє широке одь 4 до 8 стопа по

нъиви и нареди тако, како ће вода одтицати, да се на нъиви не задржава.

6) Кадъ угаришь, угари дубоко, а кадъ орешъ за усѣвъ, нека су ти бразде узке и подублѣ. У есенъ сѣй у прашину, а у пролѣто у блато.

7) Добаръ газда, кадъ му є могуће, неће оставити стрнѣику преко зиме незаорану, ерѣ ће и стрнѣика преко зиме изтрулити у земљи и землю колико толико нагноити.

8) Кои газда жели ливаду да преоре, тай ће то учинити подѣ зиму, како бы земля преко зиме промрзла и разтрошила се.

Положеніє и коса површина баштине.

П. 113. Нѣка баштина лежи у равници, нѣка у коси окренута то на подне, то на истокъ, то на западъ, то на сѣверъ; има ли и то положеніє уплива на доброту баштине?

О. Има, те великій. Ако є баштина у равници, да вода сѣ нѣ ни на кою страну не може да одтиче, па іоштѣ ако є земля смолняча, вода ће се на површини задржавати, неће моћи у землю усанути, и тако бы овакова баштина по већој части была у води и калѣишту. Такова баштина ніє ни за нѣиву ни за ливаду.

П. 114. Дакле баштина у косой површини боля є но у равници?

О. То зависи одъ качества землѣ. Пѣскуша у равници, она ће упити сву воду, која се одъ кише на ню сліє, а смолняча већъ ніє тога свойства. Пѣскуша є у равници плодоноснїя, а у коси брзо се осуши и вода є снесе. Што є врлетнїє положенїє, то и земля мора бити чвршћа, дакле люћа и ладнїя, ерѣ бы ю вода снела. Одвећъ врлетне косе мучно се обрабoтаваю.

П. 115. Какве су баштине у коси окренуте на подне?

О. Овакове баштине добываю найвише и најжешћи зракова сунчаны. Одъ тудѣ быва да све на оваковой баштини ранїє доспѣва и да су плодови савршенїи. Но напротивъ, ако су лаке землѣ на подне окренуте, оне свакадѣ страдаю одъ суше.

П. 116. Какве су баштине окренуте на сѣверѣ — на поноћѣ?

О. Баштине на сѣверѣ окренуте и ладнымъ вѣтровима изложене доцнїє се сгрѣю, дуже снѣгови на нѣима заостаю, и оне дуже остану у влаги. Изъ тога быва, да све доцнїє на нѣима ниче и доспѣва. И зато су плодови несавршени на оваковымъ баштинама.

П. 117. Какве су баштине окренуте на истокѣ?

О. Баштине на истокъ окренуте, како се сунце роди, добываю топлоту и свѣтлость. Изъ тога бива, да се овакове баштине прве сгрѣю, и савршеніе плодове даю. Кадъ на другима іоштъ роса лежи, ове су суве; али зато често одъ слане страдаю.

П. 118. Какве су баштине на западъ окренуте?

О. Ове баштине найманъ страдаю одъ суше, али найвише страдаю што іи зраци сунчани доцніе посѣћаваю; зато све на нѣма доцніе и слабога савршенства приспѣва.

П. 119. Коє є дакле положеніе најболѣ?

О. При равнымъ обстоятелствама баштина мало на подне т. є. югу окренута најболѣ положеніе има. Но и ово зависи одъ качества землѣ. Земля топла, шупля, на подне окренута, свакадъ бы одъ суше страдала; дакле ова бы на западъ или на сѣверъ окренута болѣ плодове доносила. Смолняча напротивъ у врлетной коси къ сѣверу окренута слабе бы плодове приносила, а на подне имала бы најблагодатніе положеніе.

Клима (поднебіє).

П. 120. Шта се разуме подъ именовъ клима?

О. Разумъ се свойство еднога предѣла у смотреню вѣтрова, топлоте и ладноће, влаги и суше у разнымъ годишньимъ временама.

П. 121. Како се означава свойство климе еднога предѣла?

О. Каже се: тога е предѣла клима топла, ладна, блага, сурова, сува, влажна и т. д.

П. 122. Има ли у отечеству нашемъ разне климе?

О. Има. Друга е клима у Ужичкой, а друга у Смедеревской. Онде е ладна и сурова, а овде блага. Друга е клима у Ястребцу и Омолю, а друга у равницама Мораве.

П. 123. Одъ чега зависи качество климе?

О. Зависи одъ узвышени мѣста; одъ пояса и положени праме сунцу; одъ рѣка и езера; одъ планина и шума.

П. 124. Како зависи клима одъ узвышени мѣста?

О. Што нѣкій предѣлъ выше лежи одъ другога, то е нѣгова клима у толико ладнѣ одъ другога. Што выше идешъ на планину, све е ладнѣ.

П. 125. Какавъ упливъ има положенѣ мѣста према сунцу?

О. Што више идешъ югу, све е то-

пліє, а што више сѣверу, све є ладніє. И у єдномъ планинскомъ мѣсту у коси къ югу топліє є, но къ сѣверу окренутомъ.

П. 126. Какавъ упливъ имаю рѣке и єзера?

О. У предѣлу, гдѣ се близу велике воде или єзера налазе, ту су зиме блажіє, лѣто ладніє, и клима є ваобште влажнія, а то бива збогъ велики испаренія и магле.

П. 127. Какавъ упливъ имаю планине и шуме?

О. Одъ високи планина и шума, ако се ове близу налазе, зависи и качество климе; ту є ладноћа већа, ту и плюсакъ кише често бива, а то є све збогъ планина. Ако далѣ високе планине сунце закланяю, ладнія є, а ако су према сунцу, топлія є клима. Шуме такођеръ причиняваю велика испаренія, коя благодатно на растѣня дѣйствую. Одтуда є кодъ насъ у Србиі већа роса но у Бачкой и Банату, што тамо нема шума'.

П. 128. По овимъ разнымъ упливима на климу, како се може клима нашегъ отечества раздѣлити?

О. На три врсте може се подѣлити.

П. 129. Коя клима спада у прву врсту?

О. У прву врсту спада клима топлы предѣла, а то є гдѣ винова лоза роди и

све воўке нашегъ пояса, и гдѣ се сва нѣжна растѣня и жита сѣяти могу.

П. 130. Коя клима спада у другу врсту?

О. У другу врсту долази клима умѣрено топлы предѣла, а то 6 гдѣ винова лоза не може напредовати, но гдѣ воўке и жита расту.

П. 131. Коя клима спада у трећу врсту?

О. У трећу врсту долази клима суровы и ладны предѣла, гдѣ 6два нѣке воўке и то тяжело напредую, гдѣ се 6два нѣка жита могу сѣяти, и гдѣ зима дуже трае и снѣгъ чешће пада.

Наука крченя, или поправляня земне површине.

П. 132. 6 ли свака баштина за усѣвъ добра?

О. Нѣ свака баштина, кою нашъ землѣдѣлацъ обрабатава, у ономъ станю, да се у ню свако билѣ и растѣнѣ посѣяти може, ерѣ томе често и природне препоне на путу стое.

П. 133. Но мора имати начина, коимъ се ове препоне съ пута укланяю, и коимъ се дивлячне и досадѣ неупотреблѣне баштинне обработати могу?

О. Има начина. И наука, коя намъ те начине показуе, зове се наука крченя.

П. 134. Заръ и за то треба нѣка наука?

О. Треба знати съ баштине лежећу воду уклонити, дакле баштину пресушити; треба знати шуму требити; дивлячно полѣ у плодоносно преобратити; пѣскове и пѣскуше обработавати и неравне баштине поравнити. Ето то су науке, које у науку крчѣня спадаю.

Пресушиванѣ баштина.

П. 135. Кадъ се на нѣкой баштини вода задржава, како ће се она пресушити?

О. Кои жели тай пос'о предузети, мора найпре добро извидити одкуда се та вода на баштини задржава, и кои ће начинѣ пресушиваня употребити, да намѣру свою постигне.

П. 136. Кадъ се вода одъ киша и снѣгова слива и у баштини нѣкой задржава неимаюћи кудъ одтицати, шта ће се радити?

О. Треба найпре извидити, оће ли се моћи та вода куда на друго ниже мѣсто безъ штете другога пропустити; а то ће рећи, треба пронаћи скокъ овога мѣста гдѣ се вода задржава одъ онога, куда воду пропустити желимо. Кадъ се то пронађе, онда е лако по величини воде яракъ прокопати онолико дубоко, колико ти е теразія скока показала, подѣливши на сву дужину пронађеный скокъ.

П. 137. Кадъ се покажу на подножію брега извори и пиштавине?

О. Гдѣ су брегови, ту има и долина' и обично потока'; дакле има се кудъ вода пропустити. Треба дакле изкопати яракъ пропустный, у кои ће се сви извори свести и тако води путъ отворити да одтиче, те на подножію брега да се не задржава.

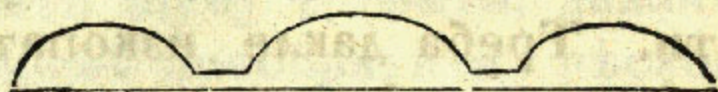
П. 138. Но ако се у нѣкой долини на равничной површини вода скупля и кальште проузрокуе, а нема се кудъ да пропусти?

О. У такомъ случаю треба копати бунаръ и пазити какви слоеви землѣ еданъ за другимъ слѣдую. Ако се дође на пѣшчаныи слой, треба съ посломъ престати, бунаръ озидати и воду у бунаръ пропустити. И будући е доле у бунару пѣшчаныи слой, кои воду у себе прима и далѣ пропушта, то можемо увѣрени быти, да ће оваковий бунаръ најболѣ услуге учинити, и сву воду, коя се на површини задржаваше, прецрпити.

П. 139. Ако се у таковой долини на равничной површини, гдѣ се вода скупля, копанѣмъ бунара не може да наиђе на пѣшчаныи слой, шта ће се онда радити?

О. У такомъ случаю треба сву баштину подѣлити на лее два, три до четири фата широке, па онда између овы лее

изкопати єндеке 2 до 3 стопе дубоке и изкопану землю на средину леє набацати. Тако ће леє изгледати обле као изврну-

то корито, и вода ће се у єндеке моћи сливати и задржавати, а да леяма не шкоди.

П. 140. Ако бы се у таковой множини вода скупляла, да не бы такови мали єндечићи довольни были, да сву воду у себе свате?

О. Онда треба дубоке и широке єндеке изкопати, кои ће у станю быти сву воду сватити.

П. 141. Ако бы то теготно и съ великимъ трошкомъ скопчано было, шта бы се онда радило?

О. Онда треба или повелике яруге изкопати и рибняке начинити, или напоследку да не бы земля неупотребителна остала, треба ю засадити іововиномъ, врбама, тополама, яблановима и ягнѣдомъ, кое ће опеть ползу принети.

П. 142. Мораю ли єндеци кои се копаю сви отворени и непокривени быти, или могу се какогодъ и изподъ землѣ начинити?

О. Гдѣ нема много воде за пропустъ,

дакле гдѣ є само подводна баштина, онде се могу мали подземни єндеци изкопати, озидати, и земљомъ покрити, па се после безъ сваке сметнѣ може баштина обрабатавати. А гдѣ є повише воде, ту се мораю єндеци пошири и подубљи копати, дакле у таквомъ случаю мораю остати отворени.

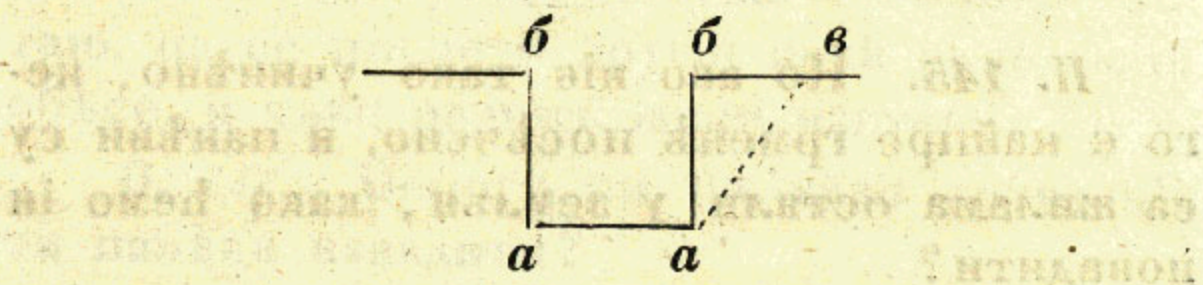
П. 143. Како се копаю єндеци?

О. У копаню єндека' треба наблюдавати слѣдуюће правило:

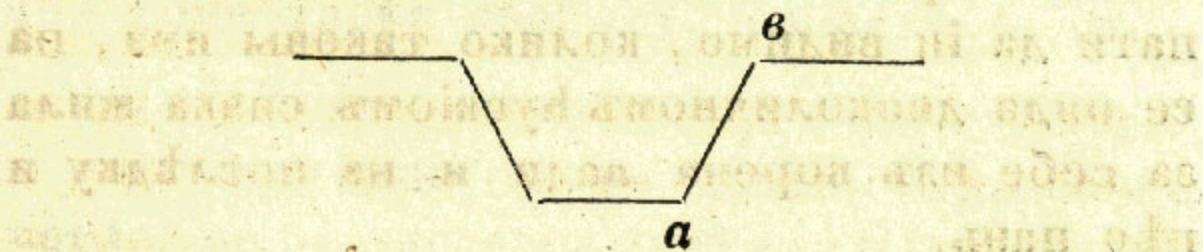
1) Свакій єндекъ, коимъ желимо да вода одтиче, треба да има найманѣ на 10 стопа полъ палца скока;

2) Ширина и дубљина єндека зависи одъ множине воде, која се пропустити намѣрава;

3) Да се не бы єндеци обурвавали и затрпавали, мораю они имати свое стране косо, то єсть положито изкопане, а не праве; дакле не овако, као *б а*

него овако, као *в а*

4) Земля она, коя се изкопава, да се не набаца одма поредъ ендека, еръ ће она сама ендекъ заронити.

5) Ако дубљина ендека *а б* мора две стопе имати, треба одъ *б до в* измѣрити две стопе, и пошто е ендекъ право изкопанъ, ону землю *а б в* ашовомъ скресати, тако ћемо добыти ендекъ кои ће имати свое косе стране као што треба.

Крченъ шума'.

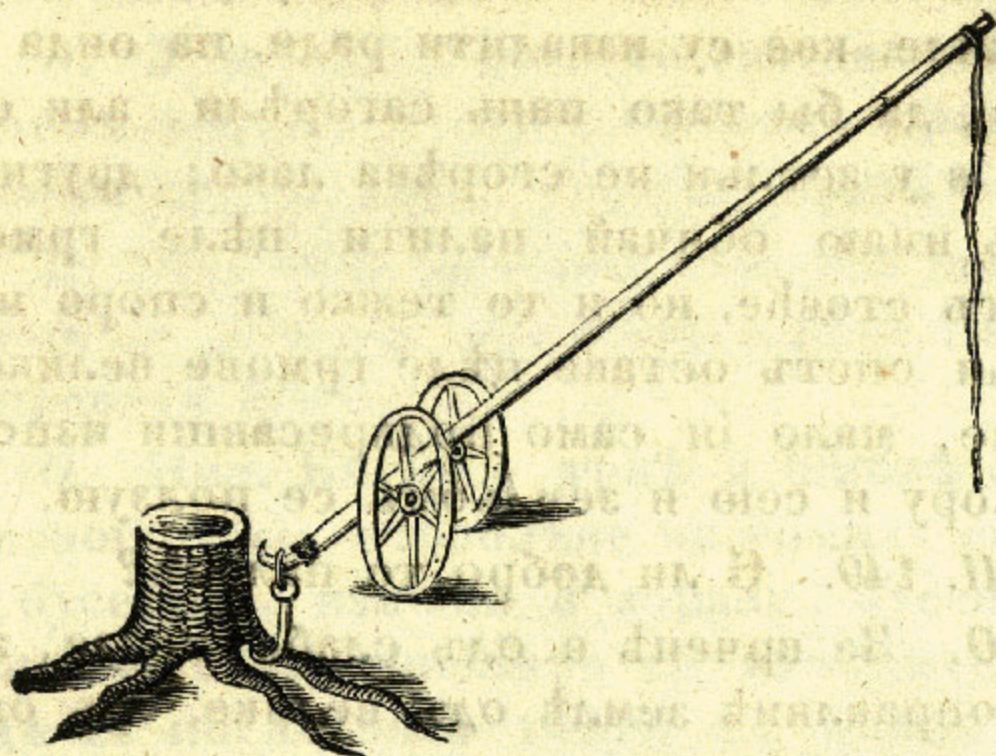
П. 144. Е ли болъ и лакше крчити кадъ цѣле грмове изъ корена вадимо, или е болъ одсѣћи грмъ, а панъ са жилама оставити у земљи.

О. Много е лакше крчити кадъ се грмъ подкопа и на едну страну са жилама заедно обалюе, онда се и жиле изчупаю баръ у полакъ, па е после одъ пола муке остаткъ извадити.

П. 145. Но ако ние тако учинѣно, него е найпре грменъ посѣчно, и панѣви су са жилама остали у земљи, како ћемо ии повадити?

О. Треба главне жиле око паня одкопати да ии видимо, колико таковы има, па се онда двоколичномъ ђускіомъ свака жила за себе изъ корена вади и на послѣдку и цѣо панъ.

П. 146. Каква е то двоколична ђускiя?

О. То су два обична точка саюжена едномъ осовиномъ, преко осовине утврђе-на е една яка дугачка руда одъ 2 до 3 фа-та, но тако, да еданъ край руде само едно две стопе преко осовине премаша. За овай краткiй край утврђеена е кука са синциромъ, коимъ се жиле, кое извући желимо, обмо-таю, па се после о другiй край руде люди обђсе, и тако редомъ жиле извуку.

П. 147. Немогу ли се како другоячiе ти панђви извадити?

О. Могу се барутомъ развалити; али при томе треба предосторожнимъ бити.

П. 148. Има ли каквогъ лакшегъ начина?

О. Све што бы се друго употребити могло, не бы одговарало цђли. Едни на при-

мѣръ накупе граня и што могу више лиш-
ћа и лежећи клада, па то навуку на пань и
на жиле, кое су извадити ради, па онда за-
пале, да бы тако пань сагорѣли, али оно
што е у земљи не сгорѣва лако; други о-
петъ имаю обичай палити цѣле грмове
іоштъ стоѣће, но и то тежко и споро иде;
трећи опетъ оставе цѣле грмове велике и
родне, мало іи само подкресавши изподъ
њи ору и сею и земљомъ се ползую.

П. 149. Ё ли добро то паленѣ?

О. За крченѣ е одъ слабе ползе, али
за поправлянѣ землѣ одъ велике, ерѣ онай
пепео и онай гарѣ поправля гнои и разтва-
ра смолнячу: а што се овимъ паленѣмъ на
якомъ вѣтру и сва шума може да запали,
на то слабоумни и не мисле.

Дивлячно полѣ у плодоносно
преобратити.

П. 150. Шта се разумѣва подъ дивляч-
нымъ полѣмъ?

О. Шиблѣмъ и трнѣмъ обрастло или
иначе дивлячномъ травомъ обузето полѣ.

П. 151. Како се то у плодоносно пре-
обратити може?

О. Пошто се шиблѣ и трнѣ повади и
отреби, треба таково полѣ подъ зиму узо-
рати и оставити да земля преко зиме про-
мрзне и да се изтроши.

П. 152. Шта се на пролѣто съ тако-
вомъ земљомъ ради?

О. У пролѣто само се гвозденомъ др-
лячомъ подрля и засѣе ситномъ проіомъ,
овсомъ или се за мотикомъ кукурузъ посѣе.

П. 153. Има ли іоштъ каквога начина,
коимъ се овакова земля одма прве године
поправити може?

О. Има. Кадъ се трнѣ и шиблѣ са о-
ваковогъ поля отреблѣне на гомилу свуче,
са бусенѣмъ измеша и запали, бусенѣ ће
сгорѣти и са пепеломъ се измѣшати, па
кадъ се после овај пепео по нъиви про-
спе, то ће много къ поправки и разтвараню
землѣ принети.

П. 154. Како ће бусенѣ горѣти?

О. Бусенѣ пуно є жила свакоякогъ ра-
стѣня, па кадъ се бусенѣ осуши и после
тако сложи у наокругъ као пећъ, да се у-
нутри остави шупљина ради метаня шибля
и трня и подпальиваня, суво трнѣ и шиблѣ
ће горѣти, па ће се онда и оне суве жили-
це у бусеню налазеће се запалити и изго-
рѣти, те ће се тако цѣло бусенѣ сажећи.

П. 155. На тай начинѣ бусенѣ несме
се дубоко вадити?

О. Само съ два и полъ до три палца
у дубљину.

**Ратарска орудіа коа су при орашо
землѣ нужна.**

П л у г ъ .

П. 156. Коє є найзнаменитіє орудіє ратарско?

О. Између свию орудіа ратарски остає найзнаменитіє *плугъ*, ерѣ се съ нѣмъ до извѣстне дубльине земля узорати, преврнути, размрвити и одѣ корова очистити може.

П. 157. Каква свойства мора имати добарѣ плугъ?

О. Слѣдуюћа:

1) Мора имати такову справу, да се безѣ сваке муке спуштати и подизати може, т. є. да дублѣ или плиће бразде избаца.

2) Мора имати такову оправу, да ужу или ширу бразду вади.

3) Мора цртало отвѣсно сѣћи, а раоникѣ право бразду подсѣцати и чисто на страну пребацивати.

4) Мора имати лакѣ и поузданѣ ходѣ, непотребуюћи превелике снаге.

5) Мора добарѣ плугѣ постоянь и трашанѣ быти, а да нїє скупѣ, да га нїє тежко направити, поставити и съ нѣмъ руковати.

П. 158. Потоме дакле има разны видова плугова?

О. Землѣдѣлци, кои су землѣдѣлске послове съ разсудкомъ предузимали, старали су се да измисле плугове, съ коима бы лакше и савршеніе орали. У овомъ измишляваню и дотериваню надметали су се народи тако, да се садъ у свакой држави и кодъ разны народа и разны плугова видити може.

П. 159. Да ли ти сви плугови имаю она свойства, коя си ми мало пре изброю?

О. То зависи одъ качества землѣ, т. е. одъ качества баштине, ерѣ плугъ, кои в за лаку землю правлѣнъ, може имати сва свойства, коя добарѣ плугъ имати мора; али кадъ се съ тымъ истымъ плугомъ земля тежка предузме орати, неће се моћи съ нымъ ништа учинити. Дакле за лаку землю мора бити лакшій т. е. слабій плугъ, а за тежу землю тежій т. е. ячій плугъ.

П. 160. Я видимъ, да є мой плугъ тежакъ, али незнамъ како бы га лакшимъ учинію; кадъ бы дакле прилику имао видити разне плугове, я бы оветъ мого на момъ плугу што поправити?

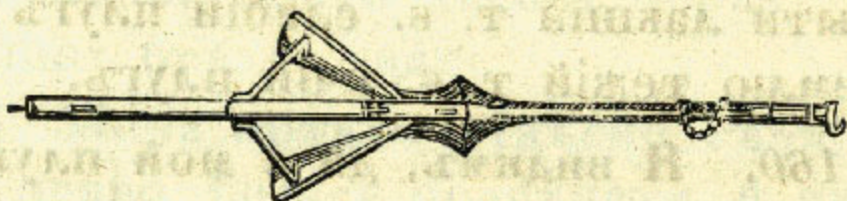
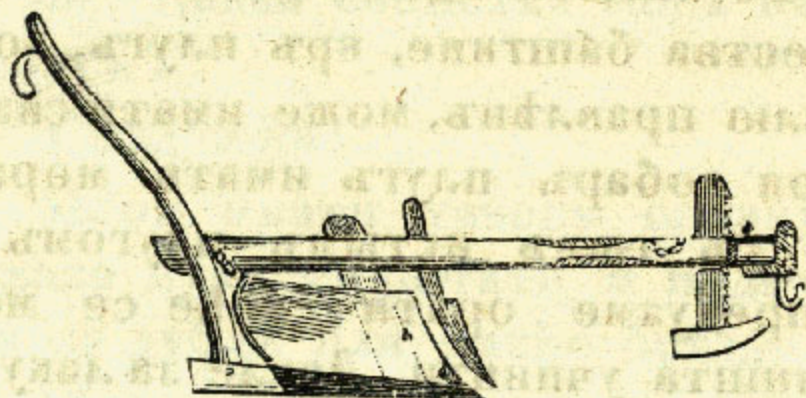
О. У нашемъ економическомъ заведе-нію у Топчидеру могу се видити разни плугови, кои су тога ради донешени, да се съ нима чине пробе: тамо се дакле и дозна-ти може, кои є плугъ одъ новіи за нашу землю найбільій. А я се надамъ, да ће

вамъ то и Економическо заведеніе обявити, па ћете се по ономе моћи управљати, а да не морате свакій за себе пробу скупо плаћати.

Загртало.

П. 161. Шта е загртало?

О. Загртало зове се плугъ, кои у еданъ путь бразде на две стране т. е. на десно и на лѣво избацуе.

П. 162. На што се онъ употребљава?

О. Нови землѣдѣлци изумѣли су то, да кромпиръ, кукурузъ и репе на врсте сѣю, па онда метну загртало међу две врсте, у прегну едногъ коня, кога напредъ едно дѣте води, а ратаръ острагу управля ручицама, и тако загртало избаца бразде на обадве стране и оне на врсте засѣяне усѣве загрће.

П. 163. То е мѣсто окопаваня?

О. Ёсте.

П. 164. Тымъ се може много работника заштедити?

О. Овако съ єднимъ конѣмъ, єднимъ дѣтетомъ и єднимъ ратаромъ може се за єданъ данъ 3 до 4 дана ораня окопати.

П. 165. Како ће єданъ конь моѣи то издржати?

О. Веома лако, о томе не сумняй. Но овде ти морамъ то напоменути, да конь мора бити якъ, а не рага; далѣ, баштина мора бити чиста и добро израѣена, и на послѣдку баштина мора бити у равници, или у таковомъ положенію мора се орати, да се загртало не вуче узъ брдо.

Врстача или плевача.

П. 166. Шта е врстача?

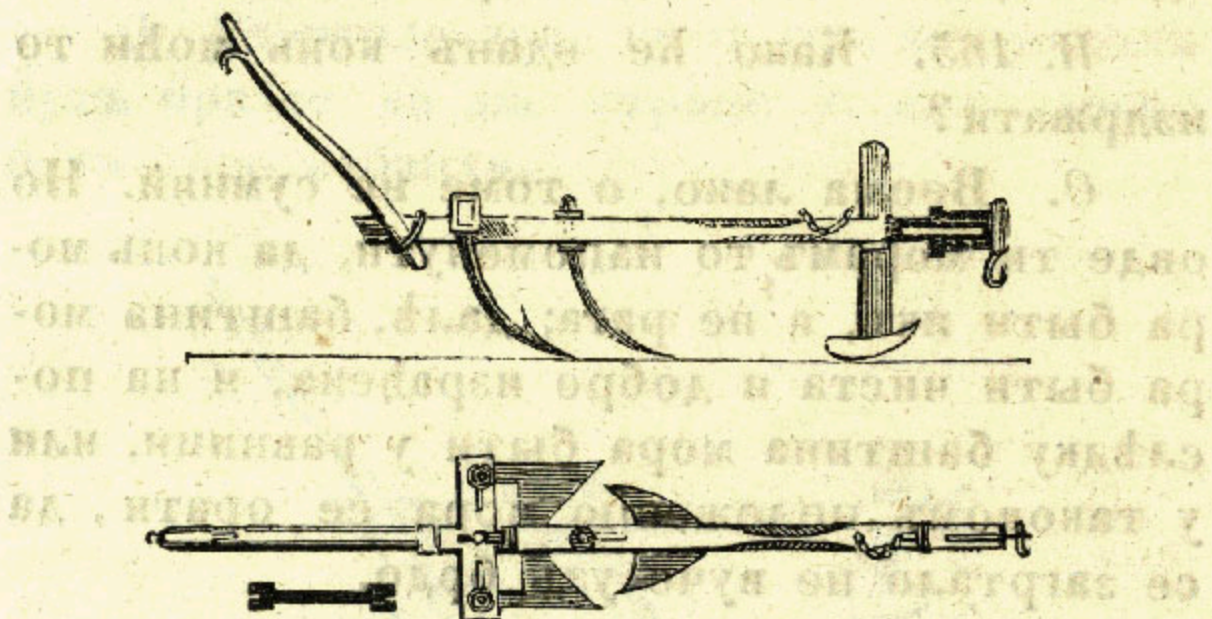
О. Врстача зове се орудіе, съ коимъ се на врсте посѣяно жито окопава.

П. 167. Кажи ми яснѣ, я то не разумѣмъ.

О. Кадъ се н. п. кукурузъ, или кромпиръ или репа и т. д. посѣе, е ли како овай усѣвъ никне и за три четири палца порасте, мора се копати у толико, да се земля у површини опраши и травуљина уништи, те да усѣвъ у чистини болѣ напредуе? Е садъ видишь, да се не бы морало

только людей употребити на саму ову прашитбу, разумни землѣдѣлци изумѣли су о-каку машину, у кою упрягну єдногъ коня, па томъ копанѣ сврше и брже и євтиніе.

П. 168. Како изгледа та машина, што ю ты зовешь врстачомъ?

О. Представи себи гредель онакавъ истый, као што є кодъ плуга, кои острагу има ручицу єдну или две, а напредъ мѣсто колечкій єдну ножицу, коя по земљи плизи. Представи далѣ у овоме гределю острагу изъ средине нѣгове спуштєну єдну гвоздену троуглу мотичицу, а са оба две стране гределя опетъ по єдну; свега дакле три мотичице. Ове су мотичице све три скупа тако удешєне, да заватаю мало манѣ одъ две стопе. Напредъ о гределю утврѣна є єдна кука за кою се закачи упрягнутый конь, и то є све.

П. 169. На далѣ како се съ тымъ копа?

О. Исто онако као и са загрталомъ: напредъ едно дѣте води коня, а острагу ратаръ управля ручицомъ, да не бы врстача на страну врднула. И будући в усѣвъ у врсте на две стопе раздалеко отстоѣће посѣянъ, тако ће ове мотичице врстачне ону землю међу врстама опрашити и сву травуљину покресати.

П. 170. Тако ова врстача найпре се употребљава, па онда загртало?

О. Тако є. Найпре се копаю кукурузи, па се после по другій путь огрѣу; дакле мѣсто копаня употребљава се врстача, а мѣсто загртаня загртало.

П. 171. Но ако не буде жито н. п. кукурузъ, добро на врсту посѣяно, то се може кое врстачомъ, кое загрталомъ све потрти?

О. Тако є; зато самъ ти казао, да се те машине употребљаваю, кадъ се жито, кое окопаваня потребує, на врсте посѣе.

П. 172. Ко ће то погодити, те тако право на врсте посѣяти?

О. Веома лако; зато има опетъ машина, коіомъ се сѣе и зове се

С ѣ я л и ц а.

П. 173. Каква є то машина?

О. То є машина, коіомъ се жито сѣе?

П. 174. Заръ кукурузъ?

О. За кукурузъ има овакова машина, а за друга ситнѣя зрна опетъ друга, другога вида.

П. 175. Немой ми о другой говорити, кажи ми само како та изгледа за сѣянѣ кукуруза?

О. То е едно сандуче горе шире а доле уже, утврђено о одной осовини на два точка, имаюће острагу две ручице, а напредъ куку, о кою се закачи упрегнутъ конь.

П. 176. Па како се нѣомъ сѣе?

О. У ово сандуче, као у кошъ, метне се жито — кукурузъ — па онда едно дѣте поведе коня право назначеномъ линіомъ по узораной баштини, а острагу ратаръ управя ручицама. Кадъ се точкови обрѣу, обрѣе се и осовина, а у осовини су избушене рупице напоредъ тако, да текъ по едно зрно кукуруза упадне, кое кадъ се осовина окрене, изъ рупице испадне и у землю падне, и тако се лѣпо иза гвозденогъ олука кои по земљи пара, посѣе, да болѣ быти не може.

П. 177. Добро, тако е текъ само една врста посѣяна, а далѣ?

О. Кадъ се изтера една врста до край баштине, дѣте што води коня, обрне коня натрагъ водећи га поредъ већъ посѣяне врсте, а ратаръ управя острагъ ручицама да еданъ точакъ иде управъ по посѣяной врсти, и кадъ то чини, онда се већъ друга

врста на две стопе далеко сѣе. Тако се продужава врста до врсте колико оћешь.

П. 178. То ће бити одвећь у често, ако буду врсте на две стопе раздалеко?

О. Ніє често, но є управо како треба.

П. 179. Мени се чини, да є найлакше на сачму посѣяти, као што мы сѣемо?

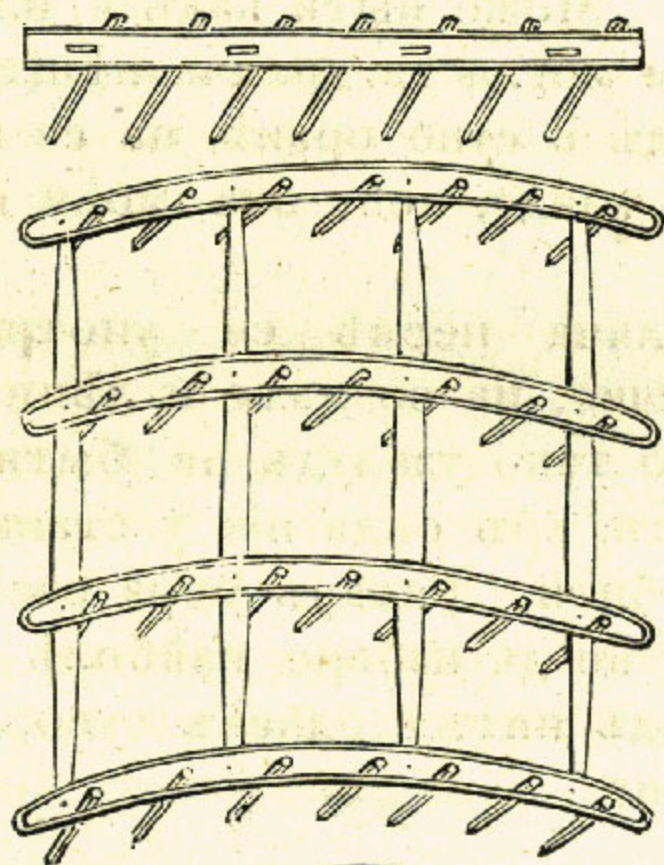
О. Найлакше є на сачму посѣяти, али ты не рачунашь, колико ти онда одлази копача', а кадъ бы видіо, како се уредно сѣе съ машиномъ и како мало сѣмена одлази, ты не бы никадъ на сачму кукурузъ сѣяо.

П. 180. Да ми є да видимъ, може бити да бы те и послушао?

О. И то можешь у Топчидеру видити и како се сѣе и окопава.

Дрляча.

П. 181. Шта є дрляча?

4*

О. Дрляча є една дрвена или гвоздена машина са гвозденимъ или дрвенимъ зубцима, съ коіомъ се земля, кадъ се узоре, равна и дроби, и коя поредъ тога жилице зубаче и други травульина извлачи и тако баштину чисти. Осимъ тога са овомъ дрлячомъ землѣдѣлци и усѣве повлаче мѣсто бране.

П. 182. Каквы грудава има по моіой баштини, кадъ у пролеће оремъ, нѣи неможе та дрляча раздробити?

О. За такове люте землѣ мора бити дрляча съ гвозденимъ зубцима. Обично за лаку землю праве се лакше, а за тежу теже дрляче. И ако бы и ова лака была, па не бы зубци у землю упадали, онда се намеће нѣшто каменя одозго, па она веома добро врши посо свой.

П. 183. Може бити кадъ є влажна земля, да бы могла та дрляча нѣшто учинити, али кадъ є суво оранѣ, па се извалюю грудве као кладе, неће она моћи ништа учинити?

О. Дрляча несмѣ се употреблявати кадъ є каляво, па се маже и лѣпи по ораню; а исто тако узалудъ ће бити суво оранѣ дрляти, ерѣ онда ніє у станю дрляча грудве разбити. Ратарѣ мора свакадъ гледати како ће да избере најболѣ време за дрлянѣ, кадъ нитѣ є одвећъ суво, нити одвећъ влажно.

П. 184. Мора ли се свако оранѣ дрляти?

О. Свако оранѣ, кое се за усѣвъ оре, мора се дрляти; но кадъ се угари, нѣ нужно дрляти.

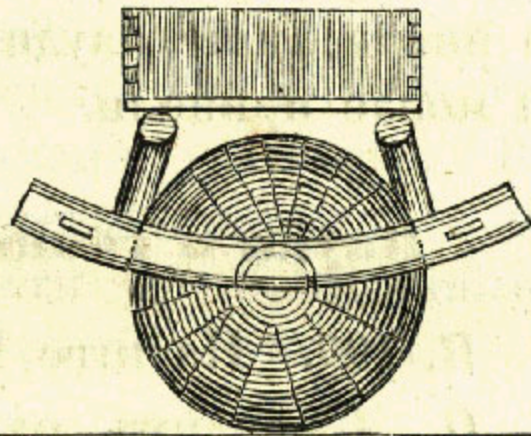
П. 185. Моя дрляча е проста, као што наши люди имаю, а то е една даска подебела, и у ню урезани зубци, а за нѣомъ привезана трнова брана, коя влачи. Како ти се чини, е ли та добра?

О. Ова брана или дрляча одговара цѣли за наше тежке землѣ. Она е добра. Но поредъ свега тога нужно е землѣдѣлцу имати одну гвоздену дрлячу, съ коіомъ ће у пролѣто дрляти ливаде, дѣтелину и т. д. као што ћу ти о томе причати другій путъ.

Валякъ.

П. 186. Шта е валякъ?

О. Валякъ зове се округло растово одъ 6 до 8 стопа' дугачко дебло, у пречнику до две стопе дебело.

П. 187. На што ће тай валякъ?

О. Ратари употребљаваю валякъ кадъ имаю лаку и шуплю землю, па ю оће притискиванѣмъ да побію и съ тиме да учине да се нѣива не може лако осушити; далѣ

употребляваю валякъ за разбіянѣ грудвій и за поравнѣванѣ нѣвѣ особито оне, коя ће се косити, и напослѣдку кадъ се ситно сѣме сѣе, као дѣтелина и макъ. Поглавито употребљава се валякъ, кадъ се зими многе голомразице догоде, па мразъ извуче жилице житне изъ землѣ, онда се жита у пролеће валькомъ поваляю, кои притисне землю око жилица, и тиме причини да се земля тако притиснута брзо не суши, и сурови пролѣтни вѣтрови да не шкоде усѣву.

П. 188. Како се употребљава валякъ?

О. Упрегну се два коня или вола, па се по нѣвѣ вуче; но съ коньма иде брже и лакше.

П. 189. А неће се земля за валякъ да лѣпи?

О. Треба чекати кадъ се површина земна осуши, па се онда неће лѣпити; ерѣ бы иначе више наудили усѣвима него што бы ползе принели.

Наука о гною или ѣубрету.

П. 190. На што ће та наука?

О. Са овомъ наукомъ имамъ намѣру представити и теби и свакоме Србину велику ползу ѣубрета, нѣгово скуплянѣ и употребленіе.

П. 191. Зарѣ треба ѣубре скупляти?

О. Кои жели землѣдѣлско газдинство съ ползомъ и уредно водити, тай се мора особито старати, како ће свако ђубре добро скупити и чувати, да му ништа не пропадне.

П. 192. Ко ће јошть и о ђубрету бригу водити?

О. Доброга землѣдѣлскогъ газду можешъ већъ и потоме познати, кадъ е нѣгово ђубриште добро уређено и тако смѣштено, као што брижљиво прибиранѣ и поступанѣ съ ђубретомъ изискуе. Како опазишь у нѣкой авліи, да е ђубре разчепрано и разтурено, да е далъ одъ кише изпрано па да пиштавина по сокаку цури, знай, да е тай газда леньштина, незналица и неуреданъ човѣкъ.

П. 193. Зашто треба ђубре скупляти?

О. Кои зна много ђубрета скупити, тай зна умножити богатство и снагу свое баштине, дакле и плодоносіе нѣвно, и одтуда и напредакъ свога иманя узвысити. Кои давле жели свое благостанѣ поправити, тай мора почетакъ учинити съ брижљивымъ поступанѣмъ и умноженѣмъ ђубрета.

П. 194. Заръ е тако важно ђубре?

О. За землѣдѣлца такову вредность има ђубре; еръ безъ ђубрета ніе могуће землѣдѣліе добро водити. Зато я свакоме землѣдѣлцу не могу довольно препоручити при-

биранѣ и приуготовляванѣ ѣубрета, ерѣ од-туда напредакъ газдинства завыси.

П. 195. Я неѣубримѣ мою баштину, па опетѣ добро роди?

О. Али да ю ѣубришь, іоштѣ бы бо-лѣ родила. Слушай дакле мое савѣте, па се неѣнешь каяти. Я ѣу ти свойства сва-кога ѣубрета и поступанѣ съ нѣимѣ при-чати.

Г о в е ѣ е ѣ у б р е .

П. 196. Какво е говеѣе ѣубре?

О. То е понайглавнѣе ѣубре. Оно е добро за сва растѣня и за сваку землю.

Р. 197. Како за сваку землю?

О. Песакѣ саюжава, топлу кречну зе-млю лади и разблажуе, а тежку смолнячу разтвара, дакле е добро за сваку землю.

П. 198. Трае ли то дѣйство ѣубрета дуго у земљи?

О. Траянѣ нѣговогѣ дѣйства завыси поглавито одѣ пиѣе, коя се говедама пола-же. Найснажнѣе е ѣубре одѣ ранѣны и уго-бны говедѣй; а напротивѣ мршава говеда даю и мршаво, дакле слабо ѣубре.

П. 199. Измеѣу осталы ѣубрета, кое ѣубре найдуже дѣйствуе у земљи?

О. Говеѣе.

Овчіє ђубре.

П. 200. Какво є овчіє ђубре?

О. То є найяче ђубре.

П. 201. Како то?

О. Овчіє ђубре много є сувлѣ одъ говеђегъ, и зато є оно добро збогъ ватреногъ свогъ свойства поглавито за тежке и ладне землѣ, кое оно разтвара и причинява да се лакше суше.

П. 202. Какво є траянѣ нѣговогъ дѣйства у земљи?

О. Овчіє ђубре брже дѣйствує у земљи одъ говеђегъ ђубрета, али за кратко; нѣгово дѣйство не трає дуже одъ две године.

П. 203. Какво є оно гноєнѣ торєнѣмъ, што нѣки ограђую овце лѣсицама преко ноѣ, па кадъ наторе нѣколико дана на єдномъ мѣсту, они помичу лѣсице далѣ?

О. И таковогъ є гноєня дѣйство веома снажно и брзо. И оно є добро како за нѣиве тако и за ливаде.

Коньско ђубре.

П. 204. Какво є коньско ђубре?

О. Коньско ђубре іоштѣ є вруѣ одъ овчієгъ; нѣгово дѣйство іоштѣ є брже и траяшніє одъ овчієгъ.

П. 205. Да л' є за сваку землю коньско ђубре добро?

О. Тежкой ладной и чврстой земли болю ползу приноси но пѣсковитой. А одъ найвеће є ползе баштованима, кои познаваюћи нѣгову топлоту употребляваю га у пролѣто за разне изводе; осимъ тога и преко зиме велике имъ услуге чини.

П. 206. Одъ чега зависи нѣгова доброта?

О. Одъ раане. Ћубре оны коня, кои зоби добываю, много є снажнїє одъ ѣубрета сиромашки коня, кои редко или никадъ зоби не виде.

П. 207. Има ли каквогъ начина, коимъ бы се ватрено свойство коньскогъ ѣубрета умекшати могло?

О. Землѣдѣлци, кои желе имати више ѣубрета за свое баштине, они често посипаю коньско ѣубре пре него се оно сгорѣ, земљомъ, и съ тyme добываю то, што разблаже ватрена свойства нѣгова.

П. 208. Како бы было, кадъ бы се коньско ѣубре съ другимъ ѣубретомъ мѣшало?

О. Найболѣ є коньско ѣубре мѣшати съ говеѣимъ.

Свинѣће ѣубре.

П. 209. Какво є свинѣће ѣубре?

О. Свинѣће є ѣубре слабы свойства, и текъ ѣубре дебелы свиня, или оны, кои се

житомъ или се жиромъ раане, може съ ползомъ употребити.

П. 210. Па кадъ є слабо, не треба га ни купити?

О. Зато опетъ ніє за одбациванѣ: треба га мѣшати съ коньскимъ ѣубретомъ, па ће се съ њиме таманъ оно ватрено ѣубре разблажити.

К о к о ш і е ѣ у б р е .

П. 211. Какво є кокошіє ѣубре?

О. Кокошіє и голубіє ѣубре, а тако и ѣурчіє, то є снажно ѣубре, кое брзо дѣйствує.

П. 212. Зарѣ гушчіє и пачіє ніє добро?

О. Оно є много слабіє.

П. 213. А зашто?

О. Зато, што гуске и патке слабо зрна єду.

П. 214. Има ли іоштѣ какво дѣйство кокошіє ѣубре?

О. Нѣки баштовани доказую, да є ово ѣубре за слабе и болуюће воѣке лѣкѣ.

П. 215. Како то?

О. Они веле, кадѣ опазе воѣку, да іоѣ лишѣе жути, да є та воѣка слаба и болешљива, и пронашли су то, да кадѣ одкопаю землю са жила такове воѣке, па по земљи више жила поспу кокошіє ѣубре, само на

жиле да не допре, да се та воћка брзо поврати, опорави и добро роди.

Поступанѣ съ ђубретомъ.

П. 216. Кажи ми како треба съ ђубретомъ поступати, скупляти га и употреблявати?

О. Газда, кои своме газдинству напредка жели, тай мора то добро знати, еръ бы му иначе узалуданъ пос'о быо. Пре свега дакле мора газда пазити на

Простирачъ.

П. 217. Шта е и какавъ е то простирачъ?

О. Простирачъ ваобште кодъ стоке зове се све оно, што се подъ стоку меће, да стока има меко и топло лѣгало, и да съ тyme не само стоку у чистоћи и добромъ здравлю одржимо, него и да ђубре уватимо и умножимо.

П. 218. То се обично простире подъ конѣ?

О. Ние само подъ конѣ, него и подъ краве и подъ волове и подъ овце и подъ свинѣ.

П. 219. Ко ће наямити толику простирку за сву стоку?

О. Добаръ газда треба зато да се постара, као годъ и за пићу. Ко оће газдин-

ство добро да води, тай мора имати добру стоку; а ко жели имати добру и снажну стоку, тай мора имати доволно пиће и простирке.

П. 220. Шта се употребљава за простирачъ?

О. Бчмена и овсена слама обично се полагае стоци као и сѣно, а пшенична и ржана слама употребљава се за простирачъ. Осимъ ове сламе у многимъ предѣлима простиру шуму, маовину и сваку кровину.

П. 221. Колико треба свакій данъ простирати подъ стоку?

О. То се неда ваобште опредѣлити; но толико е искуствомъ доказано, да подъ говеда треба више простирати но подъ конѣ и подъ овце, ерѣ е и ђубре говеђе мекше и жиће одъ коньскогъ или овчїегъ.

П. 222. Колико се сламе обично рачуна на едно грло?

О. На едно говече рачуна се на данъ одъ 2 до 4 оке; на еднога коня одъ $1\frac{1}{2}$ до $2\frac{1}{2}$ оке, а на одну овцу една литра сламе.

П. 223. Зарѣ ће то доста бити?

О. Доста ће бити, кадъ се свакій данъ оддвая чиста слама исподъ преднѣгъ трупа, а само се диже она слама мокра и калява исподъ стражнѣгъ трупа говедїй.

П. 224. Треба ли свакій данъ простирачъ дизати исподъ стоке?

О. Обично се изподъ коня' простирачъ диже свакій данъ, а подъ говедама и овцама оставя се простирачъ више дана. Подъ овцама може остати простирачъ преко цѣле зиме, само се свакадъ едно на друго простире.

П. 225. Зашто то?

О. Да се простирачъ съ мокраћомъ и љубретомъ болѣ помѣша.

П. 226. Кадъ се простирачъ изъ кошаре диже, куда се износи?

О. На едно, и то цѣли сходно мѣсто, коѣ се зове

Љубриште.

П. 227. Заръ и за љубре мора бити нѣко особито мѣсто?

О. Добро уређено љубриште мора слѣдуюћимъ својствама одговарати:

- 1) Да не далеко одъ кошаре удалѣно.
- 2) Да се лако до нѣга доћи може.
- 3) Да у љубриште не каплѣ кишна вода са стрея, и съ брда да се не слива. Ово се предупредити може, кадъ се яракъ око љубришта повуче.
- 4) Ако се љубриште у ладу (сенки) поставлѣно налази, тымъ е болѣ, а ако ли е на сунцу, да се посаде дрва око љубришта, те да га ова одъ сунца закланяю.
- 5) Да се пиштавина изъ љубрета не

губи, но да се или у средини или на страни ђубришта слива и скупља.

6) Вубре у ђубришту да не буде одвећ суво; ако е одвећ влажно, споро сторѣва, а ако е одвећ суво, онда се са суши, па се најболя снага губи.

7) Обично изкопа се ђубриште у земљи и у средини издуби се као карлица, па се патоше цигљомъ или каменомъ по калдрми.

8) Погрѣшно раде они, кои ђубре избацаю на сокакъ до кућа и кошара, гдѣ се оно разтуруе, и кишна га вода са стрея изпира, те изъ нѣга најболя снага по сокаку цури. У оваковомъ случаю баремъ треба ђубриште озидати или съ брвнама добро оградити.

П. 228. Кадъ се ђубре у овако добро подигнуто ђубриште изнесе, има ли после што посла око нѣга?

О. Има. Садъ долази цѣли сходно поступанѣ съ ђубретомъ.

П. 229. Како дакле треба съ ђубретомъ поступати?

О. Ово е цѣли сходно поступанѣ съ ђубретомъ:

1) На ђубриште донешено ђубре да се на гомилама не оставља, него одма да се равнично разстре.

2) Ако се ђубре говеђе, коньско и

свинѣе на едно љубриште свлачи, мора се измѣшати и поеднако разстрети.

3) Ако љубриште нїе озидано нити у земљи изкопано, но се по врѣ земљ слаже, треба га истымъ љубретомъ оградити, да се љубре у цѣлости одржава.

4) Све шупљине у љубришту треба изпунити љубретомъ; зато е добро или љубре газити и сабити, или стоку на љубриште пуштати да га угази, па ће лакше и едначїе сгорѣти.

5) Особито треба се и зато старати, да љубре на љубришту не изгорѣ нити да непрестано опетъ у води лежи. Да љубре не изгорѣ, може се помоћи, кадъ се оно съ пиштавиномъ често полива. Што е топлїе време, то га чешће валя поливати. Кадъ се љубре пуши, онда поливанѣ не треба изоставити, ерѣ ће оно све труде богато наградити.

6) Ваобште е познато, да са изпаренїемъ љубрета, многа гноявна частица пропада. Ово предупредити, да љубре не извѣтри, може се тyme, кадъ се љубриште сувомъ земљомъ, или бусомъ често покрива. Овымъ начиномъ земля увуче у себе гноявне частице, коє бы иначе извѣтриле. Оваково љубре не може се сасушити, не може га киша изпрати и не може се убуѣавити.

П. 230. Има ли іоштѣ каква посла око ђубрета на ђубришту?

О. Нема. Садѣ долази

Употреблѣнѣ ђубрета.

П. 231. Пре него се ђубре употребљава, мора ли оно колико да лежи на ђубришту?

О. Искуствомѣ е доказано, да ђубре све више у добротѣ добыва, што дуже на ђубришту лежи, али съ друге стране у множинѣ се сманява.

П. 232. Или е болѣ старо сгорѣло ђубре за гноенѣ, или како се изѣ кошаре изнесе?

О. Ако имашѣ тежку и ладну земљу да нагноишѣ, онда е скорашнѣ ђубре, како се изѣ кошаре изнесе, за гноенѣ најболѣ; но онда се мора таково ђубре, чимѣ се на нѣиву изнесе и разастре, одма заорати.

П. 233. Зашто е скорашнѣ ђубре за гноенѣ тежке и ладне землѣ најболѣ?

О. Зато, што ће заорано ђубре у земљи да започне сгорѣвати и трулити, а тиме разблажава земљу и разтвара.

П. 234. Да какво е ђубре добро за гноенѣ лаке и шуплѣ землѣ?

О. За гноенѣ лаке и шуплѣ землѣ болѣ е мастно и сгорѣло ђубре, коимѣ треба

онда ђубрити пре него се земля за усѣвъ уоре.

П. 235. Кадѣ треба влажну и ладну землю ђубрити?

О. У пролѣто и преко лѣта, да бы ђубре такову землю болѣ сгрѣяло и разблажило.

П. 236. Кадѣ треба вруће ђубре на нѣиву износити?

О. Зими.

П. 237. Има ли каквогѣ правила за само ђубренѣ?

О. Главно є то правило, да се ђубре, чимѣ се на нѣиву изнесе, разастре, и одма заоре.

П. 238. Али поставимо тај случай, да я имамѣ велику нѣиву, коя нити се може цѣла тако брзо пођубрити, нити се пођубрена може брзо узорати, дакле како се онда поступа сѣ ђубретомѣ?

О. Онда треба ђубре на нѣиву извучено у повећимѣ гомилама оставити, па га текѣ онда разтурити кадѣ доћемо орати.

П. 239. Кадѣ се нѣива пођубри, треба ли то ђубре дубоко заорати?

О. ђубре никада не треба дубоко заорати; а при заораваню треба пазити да сво ђубре у землю доће и земљомѣ да се покріє.

П. 240. Могу ли сва жита и растѣня скорашнѣ ѣубренѣ поднети?

О. Изъ искуства доказало се, да дуванъ, купусъ, кукурузъ, репе, кромпиръ, крупникъ, ражъ и конопля скорашнѣ ѣубренѣ радо подносе; а ланъ и бчамъ скорашнѣ и несгорѣло ѣубре не подноси.

П. 241. Подноси ли виноградъ яко и скорашнѣ ѣубренѣ?

О. Одъ якогъ и скорашнѣгъ ѣубрениа трули грозђе, и вино одъ нѣки фела грозђа постае тежко.

П. 242. Ё ли воѣкама скорашнѣ ѣубренѣ полезно?

О. Ако ѣубре до жила допре, ѣубренѣ ће више квара но ползе принети.

П. 243. У кое ё време најболѣ нѣиву ѣубрити?

О. За пролѣтне усѣве треба ѣубрити у есень и преко зиме, а за зимне усѣве обично они, кои своё нѣиве угаре, онда ии и ѣубре пре него ће ии угарити.

П. 244. Дакле пре угарениа нѣиву наѣубре, па онда то ѣубре одма заору?

О. Тако ё.

П. 245. Треба ли яко ѣубрити?

О. То завыси одъ землѣ, кою ѣубришь. Тако н. п. слабу землю треба чешће и слабиё ѣубрити, но тежку, коя яче гноёнѣ у

еданпутъ потребуе. За тежку и чврсту землю та пословица важи: „болѣ в еданпутъ алъ яко, него двапутъ па слабо гноенѣ.“ У осталомъ оће ли се яче или слабіе гноити, то зависи и одъ качества ѣубрета.

П. 246. Колико година трае наѣубрена нѣива, да се не мора опетъ ѣубрити?

О. То се неда опредѣлити, ерѣ то зависи и одъ землѣ и одъ ѣубрета и одъ усѣва, кои се у землю сѣе. Тако н. п. башту, купусиште и конопљиште можешъ сваке године ѣубрити, а за усѣве стрмне и за кукурузъ сваке 3., 4. или барѣ 5-те године треба ѣубрити, ако желишъ нѣиву у доброй снаги одржати.

П. 247. Има ли јоштъ какво гноеня средство, осимъ преднаведены?

О. Има јоштъ много разны' средства гноеня. Тако н. п. између осталы' знаменито се сѣ ползомъ употреблюе

Житкій гной.

П. 248. Шта е житкій гной?

О. Житкій гной зове се она течность или пиштавина коя изъ животиньскогъ ѣубрета цури, и коя е управо снага растѣня. Ко овомъ житкомъ гною принадежи и сама мокраћа, коя се у кошари одъ животиня скупля.

П. 249. Како ће се тай гной скупити?

О. Радинъ газда неће допустити, да му се една капля ове снаге растѣня изгуби, него ће уредити да се прилѣжно сакупи. Чего ради онъ ће у самой кошари или до кошаре ископати яму и ову ће или озидати и лућумомъ олѣпити, или ће у ню спустити каду, у кою ће се сва мокраћа повезаны у кошари говедій и коня сливати. Исто тако се и до ђубришта начини яма или се када постави у кою ће се пиштавина изъ ђубрета сливати.

П. 250. Дакле ова пиштавина или она мокраћа зове се житкїй гной?

О. Послушай далѣ. У ову пиштавину или у ону сакуплѣну мокраћу сипа се свако метљиво, помів, кокошіе ђубре и т. п. чиме се снага овога житкогъ гноя узвышава.

П. 251. Шта далѣ бива съ тымъ житкимъ гноемъ?

О. Остави се 4 до 6 недѣля на миру да узкисне и проври.

П. 252. Заръ се не може одма, како се сакупи, употребити?

О. Онако скорашній докъ не преври, ніе добро употреблявати, еръ е тако лютъ и жестокъ да растѣнѣ одъ нѣга стори; но може се и онако скорашній како се сакупи, употребити, ако се съ водомъ разблажи и течнімъ учини.

П. 253. Како се тай гной употребљава?

О. Съ водомъ се разблажи и у бурету се износи на нъиве и ливаде и у баште, па се съ нъимъ растѣня поливаю.

Гноєнѣ съ растѣнѣмъ.

П. 254. Ћубре сакупити и сачувати не бы тако тежко было, као што є теготно, особито у врлетнымъ мѣстама, ыубре на нъиве извлачити; зато има ли какавъ другій начинъ гноєня, коимъ се лакше нъиве погноити могу?

О. Кадъ се у пролѣто нъива узоре и єлдомъ засѣе, па кадъ єлда цвѣтати почне, онда се валькомъ поваля и онако у зелень заоре; заорана у зелень єлда у земљи ће изтрунути и землю нагноити безъ свакогъ другогъ ыубреня.

П. 255. Да ли є у станю таково гноєнѣ землю поправити?

О. Оваково гноєнѣ топлу и суву землю лади и поправля, тежку смолнячу разређує, и ваобште умѣрено землю поправля да после тога неће жита да полежу.

П. 256. Колико се земля нагнои овимъ зеленымъ гноєнѣмъ?

О. Толико, колико бы се съ ыубретомъ слабо или у пола нагноила.

П. 257. Дакле є гноєнѣ съ ыубретомъ болѣ и снажнѣе?

О. Бсте, али є и скуплѣ.

П. 258. Зарѣ є ово гноєнѣ євтино, гди пропада усѣвѣ?

О. Оранѣ и сѣянѣ єлде заєдно са сѣменомѣ много манѣ стає но извлаченѣ љубрета.

П. 259. Трає ли колико времена тако нагноєна нѣива?

О. Трає две године.

П. 260. Осимѣ єлде може ли се јоштѣ каквимѣ зеленымѣ усѣвомѣ гноити?

О. Може дѣтелиномѣ, слачицомѣ и свакимѣ зелѣмѣ, коє брзо расте и покрупнїє лишѣє или покрупнїє стабло има. Осимѣ тога гнои добро

П е п е о .

П. 261. Какавѣ пепео?

О. Пепео свакога дрвета и растѣня гнои јак и брзо дѣйствує на влажну земљу, нѣиву и ливаду.

П. 262. Тако и онај изплаканы пепео одѣ мумѣя (сапунѣя) мора добарѣ за гноєнѣ быти?

О. За ливаде то є драгоцѣнный гной. Нагној ливаду сѣ оваковымѣ пепеломѣ, па ѣе ти се сама дѣтелина по ливади изметнути.

П. 263. А кадѣ се тако ливада на-

гнои, оће ли колико да трае то дѣйство гноеня?

О. Трае више година.

Негашенъ кречъ.

П. 264. Заръ се и негашенъ кречъ за гноенѣ употребљава?

О. И са жеженымъ но негашенимъ кречомъ често землѣдѣлци гноє нъиве и ливаде.

П. 265. Кречъ нѣ гной, па како ће онъ землю гноити?

О. Кречъ нѣ гной и нема никаквы гноявны частїи у себи, али онъ раствара землю и у земљи налазеће се коренѣ, и тако причинява да растънѣ оне части у земљи нађе, кое су му за напредованѣ нуждне.

П. 266. А е ли кречъ добаръ и за безснажну, мршаву и топлу землю?

О. За такову землю нѣ добаръ. Онъ е за люту, чврсту, ладну и влажну землю добаръ.

П. 267. Како се употребљава кречъ за гноенѣ?

О. Треба жеженъ и негашенъ кречъ донети на нъиву и у гомилице га стоварити, па ове земљомъ покрити. За нѣколико дана разпадне се кречъ у прашину, кою треба танко по нъиви разтрти и одма плитко заорати.

П. 268. Могу ли се ливаде съ кречомъ гноити?

О. Кречъ онымъ ливадама, коє су маовиномъ обрастле, знамениту ползу приноси, єрь маовину изгризе и уништи.

П. 269. Може ли се кречна прашина по нывама просипати на свакомъ времену?

О. Кадъ є влажно и каляво, не треба кречну пращину по ныви просипати, што се онда кречъ съ пескомъ може помѣшати и малтеръ сачинити. А тако исто не треба често ныву кречити; єдномъ накречену треба оставити 9 до 12 година на миру.

ОБДѢЛЯВАНЪ УСѢВА.

У В О Д Ъ.

Добротворный отаць нашъ небесный благословіо є землю нашу съ великимъ брѣмъ полезны растѣня. Истина, да сѣянѣ овы растѣня землѣдѣлца много муке и труда и посла став, али му напротивъ и много радости и награжуюћій приходъ подає. Жели ли землѣдѣлскій газда съ ползомъ свой по со радити, то мора онъ особито природу разны землѣдѣлски растѣня познавати, коя онъ сѣяти и обработавати намѣрава. Онъ мора знати избрати она растѣня да у своіой баштини сѣє, коя ће и по клими и по

свойству землѣ наиболѣ напредовати, и коя ѣе му найвеѣу хасну донети. Онѣ мора знати како се коѣ растѣнѣ обработава и негуѣ, те да бы му се горкѣй зной богато наградио. И зато ѣе се овде сръбскомѣ газди обяснити и обработаванѣ растѣня ваобште и свакога понаособѣ.

Обште обработаванѣ усѣва.

Наука о усѣву.

П. 270. Кадѣ землѣдѣлацѣ свою нѣиву узоре, я мислимѣ да ю само треба посѣяти, па ѣе посо свршенѣ?

О. Кадѣ землѣдѣлацѣ свою нѣиву поре, подрля, ако ѣе нужно поѣубри и тако за усѣвѣ приуготови, онда ѣе предуготовничкѣй пос'о свршенѣ, и после тога долази сѣянѣ, при чему треба имати у виду: *изборѣ и свойство сѣмена; моѣ клѣяня сѣмена; промѣну сѣмена; преправу сѣмена; множину сѣмена; време сѣяня; сѣянѣ и загртанѣ сѣмена; нужднѣй пос'о после сѣяня, и по потреби разсаѣиванѣ.* После овога долази текѣ негованѣ усѣва. Кѣ овомѣ дѣлу принадлежи обработаванѣ землѣ плевленѣмѣ, прашенѣмѣ и загртанѣмѣ; уништенѣ травульине и корова; одвращанѣ и уништенѣ штетны животиня; болѣсти растѣня и средства, коима се ове одвратити могу, и текѣ напоследку

шкодљива разна появљена. И после свега овога текъ долази жетва.

А) Изборъ и свойство сѣмена.

П. 271. Зашто треба имати у виду изборъ и свойство сѣмена?

О. Не ли наша пословица каже: „како сѣешь, онако ћешь и пожнѣти;“ дакле ако си радъ добромъ берићету, а ты морашь добро пазити на свойство сѣмена, т. е. какво ти є сѣме, и по томе качеству треба сѣме да изберешь. Ево ти правила по коме ћешь се управљати:

1) Избери за усѣвѣ само савршено, одъ корова чисто и добро сачувано сѣме. Задайно, буђаво, незрѣло сѣме или неће нићи, или ако и никне, быће ти усѣвѣ слабъ. Слаба зрна, или она, која су у амбару зло сачувана была, често немогу кліяти.

2) Найболѣ ћешь учинити, да јоштѣ на нъиви изберешь мѣсто, съ кога намѣравашь сѣме за усѣвѣ узети. Ово мѣсто треба особито чисто да одржишь одъ корова, одъ главнице, и влатови и класови да су єдри.

3) За сѣме опредѣлѣно жито мора на влату савршено сазрѣти, и мора се суво увести.

4) Ако снопове за усѣвѣ опредѣлѣногъ сѣмена не можешь одма омлатити или

оврећи, то и донде сачувай у суву и на
воздушномъ мѣсту.

5) Снопове за усѣвъ добро є текъ ла-
ко омлатити, чрезъ то ће ти само најєдрія
и најздравія зрна изпасти. И ово сѣме о-
петъ на велико решето пропусти, а пре то-
га провей, па орепакъ оддвой.

6) За усѣвъ омлаћено сѣме у сувомъ
и провлачномъ мѣсту сачувай до времена
сѣянја; али немой га на гомилу сасути и
оставити, него га разстри и често пре-
врћи лопатомъ, да се што пре и лакше
осуши.

Б) Моћъ кліяня сѣмена.

П 272. Заръ не може свако добро сѣ-
ме кліяти?

О. Може; али ова моћъ кліяня не трає
кодъ свію сѣмена єднако. Нѣка сѣмена
имаю моћъ само 2 до 3 године, друга 5 до
6 година. После овога времена у залудъ
ћешъ га сѣяти, оно нема моћи да клія.

П 273. Зна ли се баремъ до колико
година коє сѣме задржава моћъ кліяня?

О. Моћъ кліяня задржаваю

Пасуль 5 година,

Єлда 2 до 3 године,

Грашакъ 5 година,

Ешпарзета 4 до 5 година,

Єчамъ озимаць 3 до 4 године,

Бчамъ ярикъ 2 до 3 године,
Овасъ 2 године,
Конопля 3 године,
Ситна проя 2 године,
Дѣтелина одъ 2 до 4 године,
Келераба 5 до 6 година,
Купусъ 5 до 6 година,
Сочиво 2 године,
Ланъ 5 до 6 година,
Луцерна 4 године,
Макъ 2 године,
Жута репа 4 године,
Ражъ 4 године,
Слачица 3 године,
Пшеница ярица 2 до 3 године,
„ озимица 3 до 4 године,
Репа 6 до 7 година,
Дуванъ 9 година.

П. 274. Одъ чега се губи моћъ кліяня сѣмена?

О. Губи се:

1) Кадъ се жито на влажно мѣсто све-
зе, а после кадъ се зрно на влажно загуш-
но мѣсто саспе.

2) Одъ топлоте, н. п. кадъ се зрно
метне у зажарену пећку да се осуши.

3) Моћъ кліяня губи се и по старости
сѣмена.

П. 275. То е опасно сѣме за усѣвъ ку-
повати?

О. Опасно. Зато ако се желишь о мо-
ћи кліяня куплѣногъ сѣмена увѣрити, а ты
покваси нѣколико зрна у єдномъ вуненомъ
сукну, па ћешъ видити колико ће ти нићи.

В) Промѣна сѣмена.

П. 276. На што є промѣна сѣмена?

О. Изъ искуства дознає се, да клима
и земля причинява, да нѣко растѣнѣ на єд-
номъ мѣсту до већегъ савршенства дође,
а напротивъ да на другомъ мѣсту исто оно
растѣнѣ по земљи тако се уквари или по-
рѣа, да є човекъ принуђенъ промѣнити сѣ-
ме, дакле съ друге стране набавити.

П. 277. На што треба у таковомъ слу-
чаю пазити?

О. Треба ова правила наблюдавати:

1) Промѣни сѣме само онда, кадъ твоє
сѣме после нѣколико година порѣа.

2) Промѣни сѣме онда, и набави га
изъ оногъ предѣла, кадъ се увѣришь, да
тамо оно најболѣ напредує.

3) Можешъ ли савршено сѣме изъ сла-
бе и мршаве землѣ на яку и снажну прене-
ти, то є болѣ него у противномъ случаю.

4) Коноплѣво сѣме набави изъ топліегъ
предѣла, а ланено изъ ладніегъ. Зато за
сву Европу набавля се ланено сѣме за у-
сѣвъ изъ Русіє.

5) Не купуй сѣме изъ оногъ предѣла, гдѣ много главнице има.

6) Намѣравашь ли промѣну сѣмена учинити, то се увѣри найпре има ли то сѣме моћи кліяня.

Г) Преправа сѣмена.

П. 278. У чему се састои преправа сѣмена?

О. Састои се преправа сѣмена за усѣвъ у томе, да сѣме одъ сваке нечистоће отребишь и да га у чему натопишь пре него га посѣвшь.

П. 279. А зашто да се натопи?

О. Зато да брже клія.

П. 280. На влажномъ времену, заръ неће быти нужно сѣме натапати?

О. Излишно бы было онда то чинити.

П. 281. Мени се чини да е на суши сумнително сѣме натапати, еръ натоплѣно зрно оће брже да клія, а кадъ клима изиђе онда она треба текъ влаги и снаге, кою кадъ не нађе у сувой земљи, може да се осуши?

О. То си веома добро погодіо; али на суши треба найпре посѣяти, па онда сѣме заорати, да оно подублѣ у землю дође, гдѣ ће опетъ нѣшто влаги наћи.

П. 282. Кадъ ту не бы было другога

узрока, я не увиѣамъ да бы нужно было збогъ самого кліяня сѣме натапати?

О. Но землѣдѣлци траже сѣ натапанѣмъ сѣмена и друге цѣли постиѣи, а те су: едно да сѣме нѣшто нагноє, а друго да предупере главницу.

П. 283. Заръ се самымъ натапанѣмъ сѣмена у води неѣе те цѣли постиѣи?

О. Разне су пробе чинѣне до садъ, но готово сѣ равнымъ успѣхомъ. Найпростіє натапанѣ бива у кречной води, сланой води, цеѣу у мокраѣи сточной и у пиштавини одъ ѣубрета. Землѣдѣлци признаю да имъ натапанѣ сѣмена у кречной води приличне услуге чини.

П. 284. То ѣе быти оно, што наши веле да се пшеница за усѣвъ кречити мора?

О. Ёсте.

П. 285. Зна ли се какво правило креченя сѣмена?

О. Ово є искуствомъ доказано по коме землѣдѣлци и поступаю:

1) Вода кречна, у којой намѣравашь сѣме за усѣвъ натопити, мора быти слаба, а не густа, дакле текъ да є вода бѣла.

2) Пшеница, єчамъ и овасъ 12 саатій у води кречной да стои довольно є, а на противъ грашакъ ако само и 8 саатій у кречной води постои, губи моѣ кліяня.

Д) Множина сѣмена.

П. 286. Треба ли често или редко сѣяти; дакле како треба множину сѣмена опредѣлити?

О. Множину сѣмена могу слѣдуюће околности опредѣлити:

1) Ратаръ у сѣяню вѣштъ потребуе манѣ, а невѣштъ више сѣмена.

2) Што є ситнїє сѣме, то га манѣ треба.

3) Ако є сѣме савршено и здраво, треба га манѣ, а ако є слабо и незрѣло, више.

4) На угодномъ времену треба манѣ сѣмена, а на суши много више.

5) Ако є земля за усѣвъ неома добро приуготовлѣна, треба манѣ сѣмена. Тако и на угаръ треба манѣ сѣмена но на стрнѣку.

6) Снажну и плодоносну землю треба слабїє, т. є сѣ манѣ сѣмена засѣяти, а мршаву и постну сѣ више.

7) Ако ранїє сѣєшь, треба ти манѣ сѣмена, а ако се одоцнишь, валя ти више сѣмена, дакле гушѣе сѣяти.

8) Ако машиномъ сѣєшь, треба ти манѣ сѣмена, сѣ рукомъ много више.

Е) Време сѣяня.

П. 287. Зна ли се извѣстно свачему време, када што сѣяти треба?

О. Мы имамо два главна усѣвна времена, у ѳсень и у пролѣто, и потоме и усѣве называмо ѳсеньимъ или пролѣтнимъ. Далѣ време када што сѣяти треба, зависи одъ свойства и природе растѣня, климе, положенія нѣве и одъ погоде времена.

П. 288. Има ли каковы правила опредѣляваюћи време сѣянна?

О. Слѣдуюће околности могу то опредѣлити:

1) У планинскимъ мѣстама треба ѳсень усѣве у 15 дана раніе сѣяти но у долини; а напротивъ пролѣтнѣ усѣве опетъ у толико доцніе.

2) Тежку, ладну землю треба раніе ѳсеньимъ усѣвима засѣяти, но топлу и шуплю.

3) Лаку, врућу и ватрену землю посѣй раніе съ пролѣтнимъ усѣвомъ, како бы іоштъ зимне влаги задобыли.

4) Ако ти е нѣва окренута у коси на подне, засѣй ю ѳсеньимъ усѣвомъ поздніе, а пролѣтнимъ раніе; а ако е окренута на поноћъ, поступи овоме напротивъ.

5) ѳсеньимъ усѣвима обычно е време 14 дана пре и толико после Миоля дана, а пролѣтнимъ 14 дана пре и толико после Благовѣстій, а нѣкима и поздніе. У пролѣће ори чимъ се земля прецѣди и одма сѣй сочиво и грашакъ, овасъ, ѳчамъ и ярицу,

а кадъ се надашь да неће быти слане, кукурузъ, пасуль, кромпиръ, коноплю, ситну прою, а найпоздніе елду.

б) При олуини и якомъ вѣтру немой сѣяти, еръ ће ти усѣвъ нееднакъ быти.

Ж) Сѣянѣ и загртанѣ сѣмена.

П. 289. На шта треба при сѣяню и загртаню сѣмена пазити?

О. Сѣме или се сѣе на сачму, или рукомъ полаже и сади, или съ машиномъ. Сѣянѣ съ машиномъ зове се сѣянѣ на врсту. За сѣянѣ и загртанѣ сѣмена могу ти слѣдуюћа правила препоручити:

1) Главно е правило, да ти сѣме равномерно дође у землю; дакле кадъ сѣешь, добро очи отвори и пази, да ти не буде на едномъ мѣсту премного а на другомъ нимало сѣмена.

2) Кадъ сѣешь, пази на сѣме; крупніегъ сѣмена бацай повише, а ситніегъ поманѣ. И у корачаню буди предосторожанъ и свакадъ правиланъ, или сѣй при свакомъ или при другомъ корачаю по величини сѣмена. Дѣтелину кадъ сѣешь, узимай сѣме само међу три прста и тако сѣй, или помешай сѣме съ пескомъ, текъ да ти усѣвъ често посѣянъ не испадне.

3) Гдѣ се сѣме по ораню не види, тре-

ба пругићима знаке постављати докле сѣме допире.

4) Постављанѣ сѣмена рукомъ предузима се кодъ оны растѣня, коя треба окопавати, као што є кукурузъ, пасуль, кромпиръ и т. д. Ово окопаванѣ бива или мотикомъ или загрталомъ и врстачомъ.

5) Съ машиномъ или сѣялицомъ ко сѣе, тай равномѣрно сѣме разређує и сѣе, манѣ сѣмена троши и олакшава себи пос'о. У Енглезской свакиј се усѣвѣ съ машиномъ сѣе и окопава; дакле свако жито.

6) У лаку и шуплю землю сѣй найпре па онда сѣме заори, а тежку смолнячу найпре добро узори, па онда посѣй, па дрлячомъ подрляй и сѣме земљомъ загрни.

7) Ситно сѣме кадъ посѣвешъ, као што є слачица, макъ, ланъ, дѣтелина и т. д. немой дрлячомъ подрляти, но найпре подрляй, па посѣй и валякъ по усѣву повуци.

8) Крупно сѣме и коє споро влія, треба дублѣ у землю да дође.

3) Нуждныи пос'о после сѣяня.

П. 290. Кадъ већъ прилѣжна рука землѣдѣлца преда сѣме утробы благодатне матере землѣ, онда заръ неће имати никаква више посла око усѣва?

О. Прилѣжанѣ землѣдѣлацъ, кои къ

поболшаню и напредованю тежи, наћи ће
іоштѣ посла око усѣва.

П. 291. А шта бы то было?

О. Ево послушай:

1) Често бива, да се дрлячомъ земля
на увратине извуче, на гомиле; дакле ове
гомиле треба поравнити.

2) Треба на есенњимъ усѣвима повући
бразде, да се не бы вода задржавала и усѣ-
вима шкодила.

3) После юговине, када се нагло снѣ-
гови топе, и после сваке плаве кише тре-
ба усѣве обилазити и промотрити да ніе
вода усѣвима квара учинила.

И) Разсађиванѣ.

П. 292. Разсађиванѣ неће зарѣ овамо
принадлежати но у баштованлукѣ?

О. Има и ратарѣ съ разсађиванѣмъ
посла. Свакій газда треба да посади ку-
пуса, репе, дувана и т. д. дакле треба самъ
себи и изводе да изведе и те да разсади.

П. 293. Каква се правила за разсађи-
ванѣ поставляю?

О. Она растѣня землѣдѣлска, коя у
своіой млађаности одѣ мраза могу постра-
дати, а дуже времена за свой развитакѣ
потребую, треба у ѣубриштнымъ или из-
воднымъ леяма сѣяти и изводе одѣ ладно.

ће чувати докъ одячаю , те да се после у полѣ разсадити могу. При овоме послу треба слѣдуюћа правила наблюдавати:

1) Изводъ треба добро да одяча, па да се расађуе, ерѣ ће тако на великой суши болѣ напредовати, а слабѣ тежко ће се и одржати.

2) За расађиванѣ треба чекати, ако е могуће, на умѣрено влажно време. На лакој и песковитой земљи може се расађивати и по блату; али на тежкой земљи по блату и по киши не треба расађивати.

3) Умакати жилице изводне у растило (балегга говеђія съ водомъ разблажена) есте на свакой начинѣ полезно.

4) Ако после расађиваня велика суша наступи, треба расадъ заливати.

Негованѣ усѣва.

П. 294. Зарѣ и нѣко негованѣ потребу усѣви?

О. Брижљива нега усѣва' простире се на цѣло траянѣ узраста свакогъ растѣня. Славанѣ е обычай многи землѣдѣлаца, кадѣ они недѣльомъ и празникомъ свое баштине обилазе, овде у природи кои тренутакъ съ чувствованѣмъ проведу, радујући се напредованю свои красны усѣва, па у томе и размишляваю, какве ће послове идуће

недѣлѣ предузети. Ваобште негованѣ са-
стояће се у слѣдуюћемъ:

А) Обработаванѣ землѣ плевле-
нѣмъ, прашенѣмъ и загртанѣмъ.

П. 295. Зашто нѣка растѣня треба одъ
коровине плевити, прашити и загртати?

О. Мы само съ нѣкимъ растѣнѣмъ то
чинимо, а Енглези са свакимъ. Ово се за-
то чини, што нѣка растѣня болѣ напре-
дую, кадъ се око нѣи окопа, да воздухъ
крозъ мекоту до жилица лакше продрети
може; да се у мекоти жилице болѣ распро-
стрети могу; да растѣня коровъ не забу-
нюе. Обработаванѣ растѣня траюћемъ нѣи-
номъ узрасту бива:

1) Плевленѣмъ, чиме се земля само по-
вршно размрви и коровъ уништава. Пле-
вити може се рукомъ, мотикомъ, плевня-
чомъ. Плевленѣ или прашитба кодъ мно-
ги растѣня и двапутъ преко лѣта мора се
учинити; но то се нити на одвећъ сушномъ
нити на одвећъ влажномъ времену не пред-
узима.

2) Копанѣмъ или окопаванѣмъ, чиме
се земля на 5 до 6 палаца у дубльину мо-
тикомъ преврће.

3) Огртанѣмъ не само што се земля
око растѣня раздроби, него се юштъ увно
плодоносне землѣ нагомилава, кое напре-

дованѣ растѣня подпомаже и одѣ влаги чува. Ово огртанѣ или окопаванѣ бива кодѣ кукуруза, купуса, дувана, кромпира и т. д. У врстачномѣ обработаваню сва се растѣня загрѣу или окопаваю машиномѣ као што ю мы назвасмо загрталомѣ. П. 161. — При окопаваню валя пазити, да растѣня толико буду оячала и велика, да ѿи нагомилана земля сасвимѣ не затрпа.

4) *Дрлянѣмѣ*. Тежка и люта земля обично преко зыме сбѣе се, па жилице есенѣи усѣва немогу да добыю воздуха. У такомѣ случаю пронашли су землѣдѣлци да е веома пробитачно есенѣ усѣве у пролѣће на сувомѣ времену дрлячомѣ са гвозденимѣ клиновима подрляти. Овымѣ дрлянѣмѣ земля се мало опраши, коровина се уништи, те тако растѣня болѣ напредую.

Б) Уништенѣ травульина и
к о р о в а.

П. 296. Садѣ се већѣ тражи чисто жито, а чисто се добыти не може, кадѣ ма како чисто сѣме ты посеяо, изметне се између жита свакояка травульина и коровина, заедно са житомѣ сазри, пожнѣ се и оврше, те се тако са житомѣ помѣша да га оддвоити не можешѣ. Дакле већѣ не стои она пословица: како сѣешѣ, онако ћешѣ и пожнѣти; кажи ми како бы се овоме помогло?

О. Найвећа брига землѣдѣлца мора бити, како ће ниву своју чисту одъ сваке травульине и коровине одржати. Кадъ на ово мотри и све оно чини чиме се коровина изстреблява, онда мора имати чисту ниву па и чисто жито, ако чисто сѣме посѣе.

П. 297. Но како ће се коровъ изстребити?

О. За то ти могу слѣдуюћа правила препоручити:

1) Уредно обрабатавай твою землю, као што треба гной, и пази на промѣну усѣва, т. е. пази н. п. да на ечмиште не сѣвшь опеть ечамъ и т. д. Дакле кадъ орешъ, ори добро, а кадъ сѣвшь, сѣй чисто зрно и пази на промѣну усѣва.

2) Кадъ опазишь, да ти се на нивви изметнула слачица, дивльй овасъ, паламида и т. д. а то особито на пролѣтньимъ усѣвима бива, онда остави нивву подъ угаръ, па идуће године едно двапутъ узугари и гвозденомъ дрлячомъ свакадъ подрляй, па ћешъ нивву одъ оваковы коровина очистити. Ако се овакове коровине изметну у есенньимъ усѣвима, онда може и дрлянѣ съ гвозденомъ браномъ у пролѣто добре услуге учинити. Ако ово не бы савимъ помогло, онда после жетве како дигнешъ крстине, одма узугари нивву, оне ће травульине опеть да ударе, а ты после по-

дрляй гвозденомъ браномъ, па ћешь сву травульину утаманити. Подъ всень опеть узори, и остави преко зыме да оранъ промрзне, па на пролѣће сѣй што е одъ пролѣтны усѣва на реду, знай да ће ти ныва быти чиста.

3) Ако ти ныва има много зубаче, найболѣ ћешь ю одъ нѣ очистити угаренѣмъ преко лѣта и дрлянѣмъ съ гвозденомъ дрлячомъ. Ако се преко лѣта више пута ныва поугари и подрля, и зубача свакадъ скупи и изъ ныве изнесе, знай да ће ти ныва чиста остати. Изнешену зубачу са жилама заедно опери у чистой води, и положи кравама, то е добра пића и млечна.

4) Коровина може се такођеръ изтребити, кадъ посѣеши едно за другимъ такове усѣве, коѣ треба чисто држати и често окопавати, као репу, кромпиръ, пасуль и т. д.

5) Коровъ може се јоштъ далѣ утаманити, кадъ посѣеши онаковий усѣвъ, кои сасвимъ землю закрилюе, као што е грашакъ, дивльий грашакъ, дѣтелина и т. п.

6) Пуштаюћи свинѣ по стрњикама учинићешь, да ти и оне помогну коровину изтребити.

**В) Одвраћанѣ и уништенѣ
штетны животиня.**

II. 298. Кои су непријатели наши усѣва?

О. Мы имамо много непріятеля, кои нашимъ усѣвима штету причиняваю, а то су мишеви, птице, ронацъ, бувачъ и майске бубе или кокице. Дакле морамо се старати колико е могуће, како ћемо ове непріятелѣ одвратити и уништити.

П. 299. Како ћемо мишеве уништити или баръ одвратити одъ наши усѣва?

О. То е доста теготно. И све што бы се могло учинити у маломъ, не да се у великомъ простору произвести. Найпростія средства, коя се могу употребити, есу:

1) Треба по усѣвима поударати раклѣ одъ едно две стопе високе, или гранѣ позабадати, на ове ће вране нападати и мишеве вребати, па како се кои изъ рупе помоли, оне ће га уватити и потрошити.

2) У сушнымъ годинама примѣчаваю се мишеви по стрњикама; тога ради кадъ за есенѣ усеве орешъ, ори подублѣ, да у мишиѣ рупе може лакше влага и зимна стужа продрети.

3) И при самомъ ораню треба изтерати дѣцу на оранѣ съ батинама, те да мишеве убіяю.

П. 300. Овде есенњимъ усѣвима могу вране ползу принети, а у пролѣто кукурузе опетъ затиру?

О. Тако е, и ништа ти друго не остае

но у пролѣто кукурузе одъ врана чувати и плашити ѿ.

П. 301. Осимъ врана' чине велику штету голубови и врабци, како ћемо нѣи одвратити ?

О. Врабци су намъ као и вране и пріятелѣи и непріятелѣи. Врабци чине велико добро што гусенице требе, али опетъ чине намъ велику штету особито ѣчмовима, кои се близу села', воћака и ограда посѣяни налазе; текъ што ѣчмови заруде, нападну врабци на нѣи и класове позобаю, да остане празна слама. И овде ти ништа друго не остае, но чувати ѣчмове и плашити врабце.

П. 302. Бувачъ велику штету чини нѣкимъ младимъ растѣњима и често ѿи сасвимъ упропашћава, како се може онъ изтребити ?

О. До сада позната средства, која су землѣдѣлци употребљавали, нису савршеногъ дѣјства, да се на нѣи ослонити можемо. Међу овима я бы мого препоручити:

1) Да посипашъ ютромъ докъ е јоштъ роса на лишћу, сва бувачомъ нападнута растѣња пепеломъ.

2) Да поливашъ растѣња кречномъ водомъ.

3) Да са овимъ растѣњима у пролѣто похиташъ да ѿи посѣешъ или разсадишъ

докъ е іоштъ више влаги у земљи, а земля да ти е добро приуготовљена, па ће брзо напредовати и бувачъ неће имъ наудити.

П. 303. Майска буба, жукъ или кокица такођеръ усѣвима велику штету приноси, како се та одвратити може?

О. Почастни су предѣли, гдѣ она усѣве напада, и зато су се земљѣдѣлци слабо досадъ іоштъ съ тиме забавляли како ће њи одвратити. Кадъ е пшеница у млеку, она падне по класовима и изсиса млеко тако да класови празни остану. Могуће е да бы се кадомъ одвратити могле.

Г) Болѣсти растѣња и средства, којима се ове одвратити могу.

П. 304. Заръ и растѣња имаю болѣсти?

О. Имаю. Ове су главница, медљика, тона и хрѣа.

П. 305. Шта е главница?

О. Главница зове се црний прашакъ, кои разтворенѣмъ или трулежомъ зрна произлази. Поглавито у влажной години више е има, а тако у слабимъ усѣвима, слабой земљи, поздномъ усѣву и у нађубреной нъиви са скорашњимъ ѣубретомъ по већој части налази се.

П. 306. Може ли се како одвратити или предупредити главница?

О. Многи землѣдѣлци између осталих средства налазе, кадъ се сѣме у кречной води намочи, па посѣе, да е то најболѣй начинъ предупредѣња да у житу не буде главнице. (Види преправа сѣмена II. 278.)

П. 307. Шта е медљика?

О. Ова болѣсть напада есенѣ и пролѣтнѣ усѣве, варива, дѣтелину и друга растѣња. Она се рађа кадъ се збогъ брзе промѣне топлоте и ладноће сокови у растѣњима загуше. Она има свое име одъ оне течности, која се одъ испаренія самога растѣња по листовима налази и која слади и лѣпи се, те пчелама за богату и медоносну раану служи.

П. 308. Има ли томе каква лѣка?

О. Нема никаквогъ досадѣ познатогъ, као што нема ни тонѣи ни хрѣи, која се на листовима појављуе; ерѣ те болести изъ непогоде времена рађаю се, а те предупредити човѣкъ ни е у станю.

Д.) Шкодљива разна појавлѣња.

П. 309. Каква су та шкодљива појавлѣња?

О. То су, скакавци, градъ и полеганѣ жита.

П. 310. Каквы средства има противъ скакаваца?

О. Кадъ скакавци лете, треба и мало

и велико да изиђе у полѣ и ларму, лупу, звекетъ да прави, и тако да ии тера людство да на усѣве не падну. Али ако бы пали на усѣве, треба опетъ множина людій и дѣце да изиђе съ батинама, метлама, о-граньцима и да ии побіе, тако ћемо истина нѣколико нѣва потрти, али ћемо куртали-сати остала села и цѣле предѣле одъ ово-га гада. Особито треба пазити, да се ска-кавци гдѣ у мекоти подъ ѳсень не стане, ерѣ бы ту яйца своя оставили, коя бы се на пролѣто излегла, те бы онда текъ и іоштѣ већу потру скакавци починили. Ако бы се догодило, да се у пролѣто излегу и появе гдѣ у усѣвима, ту онда нема друге помоћи, но треба изтерати и мало и вели-ко, скакавце на гомилу сгртати, у вреће са-сипати и у какву рупу свлачити ии и спа-лити; ерѣ ако се на миру оставе, они ће тако потрти поля и најкраснѣе усѣве, да после нѣи само црна земля остане и нѣо-ва погань.

П. 311. Какве помоћи има кадѣ градѣ побіе усѣве?

О. Слабе. Ако кога іоштѣ съ пролѣћа или у почетку лѣта та неволя постигне, ништа му друго не остае но колико е мо-гуће преорати усѣве и наново ситномъ проіомъ или елдомъ посѣяти, да барѣ ка-квогъ таквогъ жита добые. Ако ли градѣ

побіє усѣве већъ скоро или сасвимъ зрѣле, онда треба такове усѣве преорати, сѣме ће омлаћено и сада у земљи налазеће се нићи, и тако ћемо баръ на идућу годину добре усѣве моћи имати, те ћемо сѣме заштедити.

П. 312. На одвећъ якој земљи, гдѣ су жита бујавна, одъ плаве кише и олуине оће жита да полѣгну. Има ли каква начина, којимъ бы се то полѣганѣ предупредити могло?

О. Ту бы се могла употребити слѣдујућа средства:

1) У одвећъ яку и снажну земљу не сѣй она жита, која слаба стабла имаю и која оће да полѣгну, као н. п. пшеницу, крупникъ, ечамъ, ражъ и т. д.

2) Дубоко оранѣ, да се у нѣму жилице поболѣ укоренити могу, може да предупреди полѣганѣ жита.

3) Бујавна и честа жита одма съ пролѣћа могу се примѣтити да оће да полѣгну, и такова треба пре него што влатаю, покосити.

Жетва.

Жетва є знаменито време за землѣдѣлца, ерѣ онѣ сада за своє многе трудове награду прима, која га є горкогѣ зноя стала. Али садѣ, кадѣ му є скоро дошло до руку,

мора онъ трудъ, дѣятелность, и позорность да удвои, стараюћи се како ће оно да пожнѣ, што му є рука на срећу у земљу бацила.

П. 313. На што мора свакій землѣдѣлацъ при жетви поглавито пазити?

О. Да жетву у колико є могуће за најкраће време сврши, да є жито зрѣло, и да жита сради и сбере у суво, а да много зрна не изгуби.

П. 314. Како се може то све постићи?

О. Землѣдѣлацъ, кои жели ове цѣли постићи, мора имати у виду припрему за жетву, време жетве и начинъ поступања при жетви.

А) Припрема за жетву.

П. 315. У чему се састои припрема за жетву?

О. Састои се у томе:

1) Морашъ спремити ужета за везиванѣ снопля, а не да ти жито лежи у руковедима, а ты да тумарашъ и да тражишъ чиме ћешъ га повезати.

2) Да ти є окресано и пометено гумно; где ћешъ раану свести.

3) Да су ти кола оправна, и волови у добромъ станю, косе или српови, виле и грабулѣ у преправности.

4) Наспрамъ множине усѣва да имашь довольно жатиоца.

5) Ако ти е путь до нѣиве несгоданъ, да га оправишь.

6) Прегледай како стоишь съ рааномъ и съ пићемъ у кући, па што немашь, набави; еръ садъ долазе найтежіи послови, када раднике морашь и добро раанити и добро поити.

7) Свакій другій пос'о пре жетве да се сврши, кадъ се жетва започне, све се мора на страну оставити.

Б) Време жетве.

П. 316. Я бы реко, да мы у томе найвише грѣшимо, што не знамо право време жетве. Кажи ми, има ли каквы правила и о времену жетве?

О. Ево ти найкраћи и најясніи правила:

1) Не чекай да ти стрмна жита сасвимъ сазру или презру; еръ е жито презрѣло блеђе, и брашно му е лакше на мѣру и тесто одъ таковогъ брашна не разтеже се. Почни жетву докъ се іоштъ нису зрна сасвимъ стврднула. А жетву варива; као пасуля, сочива и грашка болѣ раніе почни но поздніе. Такођеръ што више можешь граби за росе, еръ збогъ влаги манѣће зрна изнасти.

2) Каѣ видишь време пріятно за жетву, граби што болѣ можешь, ерѣ се незна какво време може наступити; напротивъ на негодномъ времену не обарай жита, ерѣ ћешь манѣ штете имати, ако остану непожнѣвена, но ако ѿи киша у руковедима увати.

3) Што раніе пожнѣшь стрмна жита, то ће ти боля слама быти за стоку, а што више жита презру, све ће гора слама быти.

4) Блду, ситну прою, сочиво и проч. треба жнѣти како видишь да е већа часть зрѣла.

5) Само съ кукурузомъ не хитай; чекай да добро сазрѣ.

В) Начинъ поступаня при жетви, или сама жетва.

П. 317. Или е болѣ жито косити или жнѣти?

О. Кои жита жнѣ српомъ, тай постизава то, да му пос'о истина споріе иде, али му е лакше руковедати, остае му дужа стрнѣика, дакле више гноя за нѣиву; манѣ му презрѣлогъ зрна опада; полѣгнуто жито лакше се дае пожнѣти и одъ коровине пробрати; може на жетву употребити и жене и одрастнѣю дѣцу. Напротивъ кои жито коси, тай брже посо врши, ерѣ еданъ косіоць съ косомъ може толико жита поко-

сити колико три и четири жатиоца на данъ могу пожнѣти, и добыя више сламе, ерѣ съ косомъ може да заваћа до землѣ.

П. 318. То су дакле два начина жетве. Кои е пробитачни?

О. Држи се овога правила:

1) Кадъ е жито на цѣни, а имашь до-
вольно посленика, болѣ е жнѣти.

2) Ако ти е презрѣло жито, болѣ е
жнѣти.

Напротивъ

1) Ако немашь довольно радника, или
ако жито нема цѣне,

2) Ако много имашь усѣва и

3) Ако имашь добры косіоца, болѣ е
жита стрмна косити.

П. 319. Е ли добро одма у снопове ве-
зати како се жито пожнѣ или покоси?

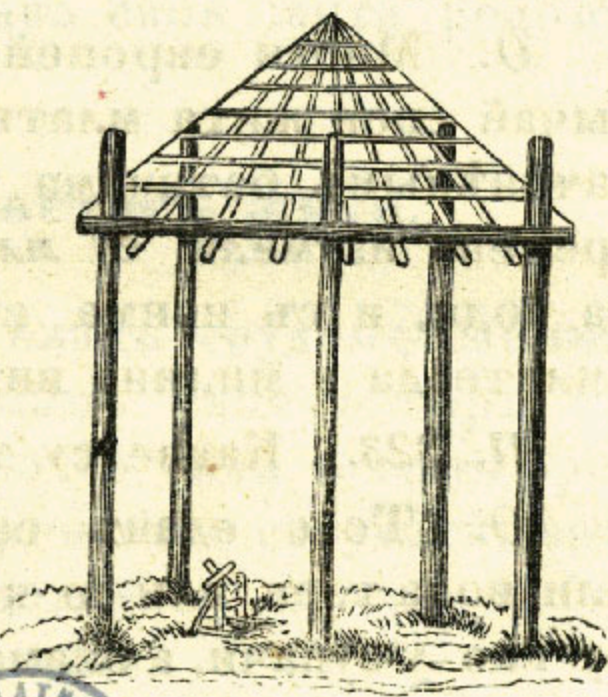
О. Ты си радъ да имашь добру сламу;
а и жито, докъ не овршешь, желишь у до-
бромъ станю одржати, дакле морашь пази-
ти да ти се пожнѣвено жито коє у рукове-
дима, коє у сноплю, коє у крстинама добро
осуши; ерѣ ако влажно жито свезешь и у
стогъ сденешь, оће се убућавити и уква-
рити. Што манѣ траве има у житу, то ће
се брже осушити. Пролѣтнѣ усѣве треба
дуже сушити. Пази, да ти ечамъ у руко-
ведима не покисне, ерѣ ће га половина на
њиви остати. Жито, коє ти у руковеди

или у сноплю покисне, остави да се осуши, па онда га у крстине свлачи. Ако ти жито у крстинама покисне, немој пре увозити докъ се не осуши.

П. 320. Има ли се на што пазити при возитби?

О. Има влажны година, када увежено жито у стоговима кля и озѣлени, а оврећи се неда одъ кише, и тако кодъ жита остаю люди безъ жита. Паметни землѣдѣлци изумели су, па саграде себи подугачке и по-высоке стаѣ, па у такове стаѣ, дакле у сувоту свою раану свезу. У оваковомъ стању они раде свое друге послове, а на вршитбу и не осврћу се, ерѣ они жито онда млате или вршу обично преко цѣле зиме, кадъ друга посла немаю. По овоме дакле поглавито долазе ова правила да се наблюдаваю.

1) Само суво жито увози, и старай се како ћешь га у сувоту сденути. Ако немашь стаѣ, можешь себи самъ стожару начинити. Побѣ 4 до 5 дирека' у землю, па њи покри даскама или кровиномъ, ето ти стожаре, гдѣ ћешь твоѣ жито у сувоту увести.

2) При самой возитби имай спремну поняву или чергу, па ову простри у кола, тако ћешь уватити наједрія зрна, коя изпадноу.

3) При сбациваню съ кола, опеть треба пазити на зрна, коя изпадноу, како ће се покупити да не пропадноу.

4) Ако немашь стає, но морашь у стогове денути, пази да добро саденешь и кровиномъ површишь, да ти раана не пропада.

Вршитба.

П. 321. Шта є вршитба?

О. Вршитба є оддваянѣ зрна одъ сламе. Ово бива съ коньма и съ воловима по старинскомъ обычаю, кой се іоштѣ у Библии напоминѣ.

П. 322. Има ли какавъ другій начинѣ вршитбе?

О. Многи европейски народи имаю обичай своя жита млатити особенымъ за то начинѣнымъ батинама, а многи у найновія времена изумели су *млатняче* на суву или на води, и съ нѣима своя жита тако лѣпо омлате да є милина видити.

П. 323. Какве су то млатняче?

О. То є єданѣ саставѣ машине, кою или вода тера, или ю коньи и волови окрећу као у сувачи, а онамо машина оддвая чи-

сто зрно одъ сламе и избаца чисто зрно на едну, а сламу на другу страну.

П. 324. Треба ли колико коня или вола да окрећу ту млатнячу?

О. Два коня или два вола довољна су. И 2 коня и 4 човека могу толико жита омлатити, колико бы га 25 млатиоца едва у станю была на данъ омлатити. За еданъ саатъ може се по 200 снопова омлатити. Осимъ тога што се овако у сувоти налазеће се жито лако и брзо омлатити може, добыва се јоштъ и то, што га млатняча одъ прашине и плѣве лѣпо очисти, дакле заштеди се веянѣ жита или пропуштанѣ на решето или ветренячу. Овакова машина истина дође на 500 талира, али се брзо изплати. Као што кодъ насъ постое воденице или суваче за млевенѣ жита, тако сада постое у нѣкимъ предѣлима већъ млатняче, на којима цѣла околина своя жита редомъ млати.

Сачуванѣ чистогъ жита.

Пошто е землѣдѣлацъ трудомъ своимъ и благословомъ Божимъ свой амбаръ съ рааномъ напунио, мора се садъ о томъ бринути како ће свое производе сачувати; ерѣ безъ тога може се догодити да му у амбару сасута раана пропадне.

П. 325. Какова свойства мора имати добаръ амбаръ?

О. Раана мора у нѣму одъ свакога квару обезбѣђена бити. Амбаръ мора на отвореномъ и сувомъ мѣсту бити а никако близу воде. Онъ мора тога састава бити, да не прокисава нити пакъ да у нѣга снѣгъ завеява. Добаръ амбаръ мора имати и свѣтлости и мора имати одушке да крозъ нѣи на све стране вѣтаръ пробія. На суши и сувомъ времену треба прозоре и одушке амбара отварати, а на одвећъ влажномъ времену затварати. Кадъ се жито саспе у амбаръ, не треба га дебело сасути, како бы се лакше осушити могло. Влажно жито треба у недѣљи дана преко лѣта двапутъ, а зыми по еданпутъ лопатомъ превртати да се не угрѣе.

Непріятельи жита есу мишеви и жижекъ. Ради изтреблѣня мишева треба држати добре мачке и нѣима приступъ у амбаръ отворенъ држати, да могу мишеве ловити. Одъ жижка можемо жито сачувати, ако се оно у сувоти и чистоти држи, и ако га вѣтаръ пробіяти може. На суво жито неће жижекъ тако лако ни напасти, али на влажно оће брзо, ако се често не преврће. Како опазишь у житу жижекъ, гледай како ћешъ га употребити или продати. У амбаръ, у кои жижекъ уће, баръ за годину да-

на немой раану сипати. То є велика ште-та кадъ се жижакъ у амбаръ увуче, тешко га є одъ тога гада очистити. И зато су зидани и малтеромъ олеплѣни амбари или магацини најболѣи.

П. 326. Свако жито оће да се сасуши, а и превртанѣмъ оће нѣшто одъ свое те-жине да изгуби. Колико се може рачунати на овај губитакъ?

О. Може се узети прве године одъ 100 три, т. є. за годину дана да ће ти одъ 100 ока' три оке одпасти. Кодъ старога жита рачуна се одъ 100 еданъ и полъ на годину.

ОСОБЕНО ОБРАБОТАВАНѢ РАСТѢНЯ.

Ж и т а.

П. 327. Како се кодъ насъ дѣле жита?

О. На єсеня и пролѣтня.

П. 328. Коя жита спадаю у єсеня, а коя у пролѣтня?

О. У она спадаю крупникъ, пшеница озимица, ражъ, озимацъ єчамъ; а у ова овасъ, ярикъ єчамъ, ярица пшеница, ражъ, куку-рузъ, ситна проя и єлда.

П. 329. Да ли болѣ роде єсеня жита или пролѣтня?

О. Ёсеня жита ваобште болѣ роде одъ пролѣтнѣы.

П. 330. А зашто то?

О. Што ёсеня жита имаю више времена да се убокоре и разшире, а пролѣтня жита збогъ наступаюће топлоте брзо вла-таю, а немаю времена да се убокоре.

П. 331. Кое ё жито найпробытачнѣе сѣяти?

О. Кодъ насъ се понайвише сѣе кукурузъ, кои се добро продае не само за хлѣбъ но и за трговину. Благодатна клима наша никакве препоне нѣговомъ напредованю не полагае. И мало има предѣла кодъ насъ, гдѣ онъ не роди. У новія времена већъ се и пшенице повише сѣе, коя се у свакой вароши и варошици добро продае.

Пшеница.

П. 332. Има ли више видова пшенице?

О. Има много видова, кои се по бои зрна и сламе, по изгледу класова, зрна и други свойства међу собомъ разликую. Но одъ свію овы заузима *проста пшеница* прво мѣсто. А найотличнѣе су пшенице *талаверска* и *тунійска*.

П. 333. Какву землю и климу оће пше-ница?

О. Пшеница кодъ насъ у Србии свуда напредуе изузимаюћи нѣка ладнѣя и висока

планинска мѣста. Найрадїе има добру благу смолницу, на лакимъ и шупльимъ земляма текъ онда добро роди, кадъ се ове добро погное.

П. 334. После каквогъ жита може се пшеница сѣяти на ону исту нѣиву?

О. Пшеница чисту и снажну землю оѣе. Зато она најболѣ напредуе на угари, или после слачице, дувана, пасуля, кукуруза и дѣтелине. После кромпира текъ онда добро роди, кадъ в земля снажна и кадъ се одма посѣе чимъ се кромпиръ извади. После себе саме зло роди, зато на ону исту землю може се текъ после 3 године сѣяти.

П. 335. Како се мора нѣива за усѣвѣ пшенице приуготовити?

О. Пшеница у мекоти добро напредуе. Зато мора нѣива добро израѣена бити, гдѣ се мисли пшеница сѣяти. Више пута угаренѣмъ не само што се ураѣуе и раздроблява земля, него се и одъ коровине чисти.

П. 336. Треба ли гноити землю за усѣвѣ пшенице?

О. Пшеница оѣе снажну и яку землю, али не скоро наѣубрену, ерѣ скорашнѣ ѣубре причинява главницу. Ако земля нема доволно снаге, треба ю у пролѣће поѣубрити, па нѣшто посѣяти одъ пролѣтнѣы' усѣва, и кадъ се овай сради, узугарити, и текъ на есенъ у тако добро приуготовлѣну

нъиву пшеницу сѣяти. У одвећъ якої земли буя пшеница и оће да полѣгне.

П. 337. Кадъ треба пшеницу сѣяти?

О. Време сѣянн по положенію нъиве и по клими трае одъ пре мале Госпоине на петнаестъ дана па до Дмитрова дана. Што е ладнїи предѣлъ, то раніе треба сѣяти. Двогодишнѣ сѣме болѣ е за усѣвѣ; ско-рашнѣ сѣме подложно е главници.

П. 338. Има ли іоштѣ каквогъ негова-ня око пшенице после усѣва?

О. Ако се у пролѣто покаже да е земля одъ яки киша' одвећъ сабіена или о-травлѣна, треба усѣвѣ гвозденомъ дрячомъ на сувомъ времену подрляти. Ако е усѣвѣ одъ голомразице страдао, треба га валь-комъ поваляти. Но ако бы коровъ и тра-вульина преузела, треба изтерати челядъ на нъиву и по умѣрено сувомъ времену о-плевити; ерѣ се само тако добыя чисто зрно.

П. 339. Кадъ е време жетви?

О. Пази да зрно не стврдне и похитай са жетвомъ, ерѣ што више презре, више ће опасти, и одъ такве пшенице добыт' ћешъ цриѣ брашно и у тежини лакше. Кои пше-ницу жанѣ, споріе ће ю срадити, али ће манѣ зрна изгубити.

П. 340. Какавѣ е приходъ одъ усѣва пшенице?

О. Пшеница дае одъ едногъ зрна 8 до 14 зрна.

Ярица (пшеница).

П. 341. Гдѣ може озимица напредовати, може ли се онде и ярица сѣяти?

О. На нѣки мѣстїи іоштѣ и съ больимъ успѣхомъ, а у нѣкимъ предѣлима съ горїимъ; но ярица захтѣва онако яку землю као и озимица.

П. 342. Треба ли ярицу рано у пролѣто сѣяти?

О. Што ранїе, то болѣ; али треба ючешѣ сѣяти одъ озимице.

П. 343. Быва ли главнице у ярици?

О. Быва пре но у озимици. И тоне іой више науди но пшеници.

П. 344. Какавъ є родъ ярице, т. е. какавъ є приходъ одъ усѣва?

О. Ярица слабїе роди одъ пшенице у одну четвртину; дакле дае одъ 1 зрна 6 до 9.

Крупникъ (озимаць).

П. 345. У каквой земли напредує крупникъ?

О. У доброй смолнячи, па и у пескуши, ако само ова нїе безснажна. На тежкой земли што роди крупникъ, има белѣ брашно и люска му є тана.

П. 346. После каквогъ усѣва може се сѣяти крупникъ?

О. Онъ се слаже са свакимъ житомъ; дакле може се после свакогъ жита сѣяти, а и свако жито после нѣга.

П. 347. У какой земли крупникъ добро напредуе?

О. У мекоти.

П. 348. Може ли крупникъ поднети скорошнѣ љубренѣ?

О. Онъ подноси љубренѣ и пре и после усѣва. Одъ одвећъ якогъ љубреня оне да полѣгне.

П. 349. Кадъ се т. е. у кое време крупникъ сѣе?

О. У ладнимъ предѣлима често се о Преображеню сѣе, а у топлимъ о Крстову дне и до свете Петке. Раніи усѣвъ свакадъ е пробитачни. Што е боля земля, манѣ се сѣмена узима.

П. 350. Потребуе ли усѣвъ крупника какве неге?

О. Ону исту, што смо о пшеници казали.

П. 351. Кадъ е време жетве?

О. Жетва пада око светогъ Иліе. Но са жетвомъ крупника не треба одоцнявати, врѣ се класови крше кадъ презре.

П. 352. Какавъ е родъ крупника?

О. Крупникъ веома добро роди; едно зрно дае 15 до 28 зрна.

П. 353. Нашто се употребљава крупникъ?

О. Крупникъ дае бѣло брашно и потоме прекрасанъ лѣбъ и бунгуръ (кашу), а и стоци добру раану.

К р у п н и к ъ (я р и к ъ).

П. 354. Ђ ли пробытачно крупникъ у пролѣто сѣяти?

О. Осимъ свію пролѣтны усѣва крупникъ найлошїе роди, и зато кадъ годъ се може пробытачнїе е мѣсто крупника ярика ярицу, ярикъ вчамъ или овасъ сеяти.

Р а ж ъ (р ж а н и ц а).

П. 355. За какву се потребу сѣе ражъ?

О. Ражъ е у многимъ предѣлима главно жито и главна раана. Она дае повише и подугачке сламе, која е за разну потребу добра. Она се задовољава и са ономъ земљомъ, гдѣ други есенњи усѣви не могу напредовати. Брашно ржано истина нїе тако бѣло као пшенично или крупниково, али е одъ нѣ вкусанъ и здравъ лѣбъ, кои се лѣти и по недѣлю дана мегкъ и сочанъ одржати може.

П. 256. Каква е земля и клима за ражъ добра?

О. Ражь є главно жито слабиі земаля, но и на земљи среднѣ доброте добро напредує. Мало има земаля, гдѣ ражь не може напредовати. Высоки планински предѣли, гдѣ пшеница не може напредовати, за ражь су добри. Ваобште гдѣ земля нема довольно снаге за пшеницу, може се ражь сѣяти. У осталомъ на снажной земљи болѣ и роди.

П. 357. После каквогъ усѣва може се ражь сѣяти?

О. После свакогъ; што више ражь може се сѣяти на одной и истой земљи више година едно за другимъ безъ да се земљи науди.

П. 358. Треба ли за ражь землю приуготовити?

О. Што є тврѣа и тежа земля, то є више пута треба угарити, ерѣ, ако обещь, да ти ражь добро роди, морашь землю за ражь добро урадити и раздробити.

П. 359. Може ли ражь поднети скорашнѣ љубренѣ?

О. Ражь подноси свако љубренѣ; ньой є добро дошло скорашнѣ љубре као и сгорело.

П. 360. Кадъ треба ражь сѣяти?

О. Треба ражь пре свию есенњи усѣва посѣяти, да бы више добыла времена разширити се и убокорити, ерѣ одъ тога за-

выси берићетъ. Дакле треба ражъ сѣяти одма после преображеня, па кадъ покріе землю, могу се овце на усѣвѣ пустити, да опасу и у есень и у пролѣто. За усѣвѣ треба узети ново сѣме.

П. 361. Треба ли усѣвѣ ражи какве неге?

О. Ако желишь чисто зрно, чисту сламу имати, морашъ съ нѣомъ онако исто поступати као и са пшеницомъ.

П. 362. Коє є време жетве за ражъ и како се плаћа?

О. Ражъ обычно пре пшенице и крупника приспѣва, па зато се раніе и пожнѣти мора. Ражи у руковеди и сноплю не шкоди толико киша као пшеници. У влажнимъ годинама има у ражи много шулька. Болѣ роди одъ пшенице; едно зрно може дати 12 до 20 зрна.

П. 363. Може ли се у пролѣто ражъ сѣяти?

О. Може; али слабо се плаћа. У нужди кадъ се човѣкъ одоцни, да нѣ мог'о у есень одъ други усѣва посѣяти, може се ражъ у пролѣто посѣяти. У таковомъ случаю кадъ є нѣива за ражъ у есень узорана, треба ю само у пролѣто гвозденомъ дрлячомъ подрляти, па засѣяти, будући да онда влага у земљи остає, оранѣ не суши се и ражъ ће болѣ напредовати. Пролѣтня ражъ

у две до три недѣль доцнѣ приспѣва одъ озимице.

Б ч а м ъ.

П. 364. Има ли више фелій єчма?

О. Овай єчамъ, кои мы обычно сѣмо, то є простый *шестоврстацъ*, ерь се зрна у класу у шесть врстїй налазе. А има єчма у две и четири врсте и зове се *двоврстацъ* и *четвороврстацъ*. Сви ови єчмови по виду свомъ и времену, кадъ се сѣю, имаю наименованіе, тако зимацъ или ярикъ.

П. 365. Кои одъ овы єчмова наиболъ роди?

О. Шестоврстацъ зимацъ наиболъ роди, што у єдномъ найячемъ класу има 80 до 90 зрна.

П. 366. На каквой земљи онъ наиболъ напредує?

О. На доброй и снажной земљи, у умѣрено топлымъ предѣлима. У планинскимъ и ладнымъ предѣлима промрзне и не може презимити. На мршавой, лакой и сувой земљи слабо роди.

П. 367. У какву се землю єчамъ сѣє?

О. У землю добро приуготовлѣну, обично на угаръ, или после пшенице, а и после сваки други усѣва може се сѣяти; само после лана не роди добро. А тако исто, ако на єчмишту опетъ єчамъ посѣвшь, не чекай доброгъ рода.

П. 368. Кадъ се сѣе ечамъ?

О. Зимацъ се сѣе свакадъ пре пшенице и ако е могуће у међудневицама; еръ до зиме треба усѣвъ да се убокори и землю да покріе. Ярикъ сѣе се чимъ се земля одкрави и провене у пролѣто.

П. 369. Кадъ доспѣва за жетву?

О. Предъ Петровъ данъ, на двѣ три недѣлѣ пре пшенице, па зато осимъ свога плода и сламе подае намъ ту ползу да на ечмишту можемо посѣяти репе, ситну прою или елду и тако са исте нѣиве јоштъ едно руно до зиме скинути.

П. 370. Да какавъ е двоврстацъ и четвороврстацъ?

О. Четвороврстацъ мало е слабији одъ шестоврстца, а двоврстацъ много е больији и крупнији одъ обадва. Зато што му е крупно зрно не падаю на нѣга врабци и не круни се тако као шестоврстацъ. Одъ нѣга се прави најлѣпша каша.

П. 371. Какавъ плодъ доноси усѣвъ ечма?

О. Зато што се ечамъ круни па много зрно пропада, текъ едва се уватити може да едно зрно дае 8 до 14 зрна. Найвећа брига мора землѣдѣлца бити, да ечамъ на време увати, еръ ако презре, крши се и опада, ако покисне, прска, те га јоштъ више нестане, и онда и зрно и слама губи у доброту.

П. 372. Кадъ се сѣе двоврстацъ и четвороврстацъ?

О. У пролѣто. И тако е двоврстацъ и четвороврстацъ ечамъ, ярикъ.

О в а с ѣ .

П. 373. На каквой земљи напредуе овасъ?

О. Овасъ расте у свакой клими па и ондѣ гдѣ ечамъ не може напредовати. Исто тако подноси онъ сваку земљу болѣ но ма кое друго жито. Онъ расте како на тежкой смолнячи тако и на лакомъ песку, ако песакъ нѣе сасвимъ безснажанъ. Найболѣ напредуе и роди на земљи среднѣ добротѣ, коя е умѣрено влажна и снажна.

П. 374. После каквогъ усѣва може се овасъ сѣяти?

О. Овасъ се слаже са свима усѣвима као и са самымъ собомъ; дакле онъ добро напредуе после свакогъ усѣва, и може се сѣяти више година на истой нѣиви едно за другимъ зато, што онъ не слаби земљу, будући се съ мало снаге задоволява. И у рудину прве године узорану може се овасъ сѣяти.

П. 375. Тако за овасъ не треба земљу ѣубрити?

О. Ако е земля одвећъ слаба, па ю погноишь, добро ѣешъ учинити: овасъ под-

носи свако гноєнѣ. Ваобште овасъ се задоволява са онымъ што у земљи нађе.

П. 376. Кадъ треба овасъ сѣяти?

О. Овасъ више влаги потребує одъ вѣтра; дакле треба га и пораніє сѣяти. Тога ради, чимъ се у пролѣто земля одкрави и мало провене, треба овасъ сѣяти. А да бы ово човѣкъ постићи мог'о, добро є іоштъ пре зиме землю за овасъ узорати па ю оставити да на зими промрзне, онда у пролѣто чимъ се време отвори, треба само землю дрлячомъ подрляти па посѣяти.

П. 377. Има ли каквы средства, коимъ бы се паламида, горушица изъ усѣва изтребити могла?

О. Поредъ све предосторожности, кою землѣдѣлаць употребљава, да чисто сѣме посѣє, опетъ се догађа да се у усѣву изметне коєкаква травульина, коя ако се остави да са овсомъ заєдно сазре, она ће се са овсомъ пожнѣти па и оврећи, па после веома се тяжело у сѣмену одъ овса оддвая; зато по правилу треба усѣве обилазити и чимъ видишь у усѣву травульину, треба таковий усѣвъ докъ іоштъ овасъ нїє влатао, плевити.

П. 378. Кадъ є време жетви и како се плаћа усѣвъ овса?

О. Време жетви обычно после пшенице долази, али често бива да овасъ са пше-

ницомъ заєдно сазре. Ако га оставишь да презре, много ћешь сѣмена изгубити. Невѣштъ газда, може примѣтити, да овасъ неєднако доспѣва; али ако онъ узчека докъ се савъ овасъ изєдначи и заруди, свршио є работу. Не треба дакле на то изчекивати, но треба овасъ покосити и уруководи или сноплю дуже оставити га да дозре. Овасъ добро посѣянъ и сраћенъ може добро платити; єдно зрно може дати одъ 8 до 14 зрна.

К у к у р у з њ .

П. 379. Кажи ми што о кукурузу?

О. Нема благодатнїегъ жита коє бы тако добро родило као кукурузъ. То є жито, коє снажанъ лѣбъ дає човѣку, а многимъ животиняма гоязну раану. Кукурузовина, тулузина или шаша дає снажну пићу говедама; она има у себи много шећерила, коє се изцедити и сирупъ изъ нѣга сготовити може.

П. 380. Какву климу и какву землю оће кукурузъ?

О. Кукурузъ радо напредує у топлој и умѣрено влажној клими, и расти особито ондѣ, гдѣ винова лоза іоштъ добро напредує. Добра, яка, дебела земля и добро ураћена за кукурузъ є добро дошла. И на песку оће да роди, но мршаво и слабачко.

П. 381. Може ли се кукурузъ сѣяти у сваку стрњику?

О. Можешь кукурузъ сѣяти после свакогъ усѣва, дакле у сваку стрњику, а на кукурузишту опетъ свако жито добро напредуе.

П. 382. Кадъ кукурузъ оће яку и дебелу земљу, то треба ниву, у кою мислишь кукурузъ сѣяти, ђубрити?

О. За кукурузъ можешь ђубрити колико ти е воля, никадъ нећешь пређубрити.

П. 383. По свему томе кукурузъ оће мекоту?

О. Тако е. Узугари подубоко подъ зиму ниву, кою мислишь у пролѣто кукурузомъ посѣяти, па ю остави, да она преко зиме нађубрена промрзне, па на пролѣто кадъ буде време, узори ту исту ниву и кукурузомъ засѣй, па да видишь како ће ти родити.

П. 384. Кадъ е време сѣяти кукурузъ?

О. Кукурузу оће слана да науди, зато са сѣянѣпъ треба угађати по времену и по клими. Кукурузъ треба онда у пролѣто сѣяти када се већъ више слане не боимо. Предъ ђурђевъ данъ на 14 дана, ялъ пре, ялъ после, то е време за сѣянѣ кукуруза кодъ насъ. За усѣвъ треба избрати сѣме одъ добро сазрѣлы клипова. Найболя су зрна у средяни клипа; дакле съ танѣгъ па

и съ деблѣгъ края клипа не треба зрна за усѣвъ узимати. Нѣки сѣю кукурузъ на сачму, а то е погрѣшно зато, што прво, много више сѣмена троше но што бы требало; друго, задаю себи више посла, ерѣ много посленика одлази на окопаванѣ тако посѣяногъ кукуруза. Нѣки сѣю кукурузъ у бразду, т. е. за плугомъ иде ратаръ, а за нѣиме иде другій, кои изъ руке зрно по зрно спушта у бразду, те тако слѣдуюћа бразда покрива сѣме. Нѣки опетѣ имаю обычай сѣяти за мотикомъ. Ово истина да е трудно, али кадъ нѣе земля добро израѣена, онда се барѣ мотикомъ раздроби и приуготови за сѣме. И они што сѣю у бразду и ови што сѣю за мотикомъ, удешаваю да имъ дође усѣвъ на 2 до 2¹/₂ стопе у разстоянію. Но у найновія времена изумели су люди те сѣялицомъ (машиномъ) сѣю. Ова сѣялица сѣе на врсту, поставляюћи на полъ стопе сѣме одъ сѣмена, а врсте су една одъ друге 2 стопе раздалеко. Особито они, кои повише кукуруза сѣю, само овомъ машиномъ требало бы да сѣю, па бы прве године пробытачностъ увидили.

П. 385. Какву негу изискуе кукурузъ?

О. Кукурузъ оће велику негу и чистоћу, па да добро роди. Кукурузъ не трпи никакву травульину. Наши нѣки землѣдѣлци едва еданпутѣ окопаю кукурузъ, па ако га и травульина после обузме, они на то и

не гледаю; нѣки опетъ имаю обычай єдномъ опрашити га, па после окопати или огрнути. Но право обработаванѣ кукуруза изискує, да се онѣ два пута опраши докѣ є ма-ленѣ, и кадѣ за єдну и полѣ стопу у выси-ну порастити, да се окопа или огрне. При врстачномѣ сѣяню кукуруза копа се или праши кукурузѣ врстачомѣ два пута и по-сле се два пута загрталомѣ загрѣе. Ово бы ты реко да є много; али кадѣ се узме у рачунѣ то, да се само тымѣ начиномѣ земля уредно обработава и чисто одѣ сва-ке травульине обдржава, онда се овай трудѣ не само око кукуруза учинѣный, у кукурузу, но и за идућий усѣвѣ у обработаной земљи богато награђує. Осимѣ тога добро ће сва-кій землѣдѣлацѣ учинити, ако заперке по-чупа.

П. 386. Кадѣ треба брати кукурузѣ?

О. Кадѣ се кукурузѣ око Ђурђева дана посѣє, а не као што нѣки чине, о цару Константину и царици Єлени, онда онѣ о-бычно сасвимѣ добро до Міоля дне сазрѣ, и онда га треба брати. Поглавито є то правило, да се кукурузѣ пре не бере докѣ сасвимѣ добро не сазрѣ. И при браню ку-куруза треба зеленьке а и семеняке оддвая-ти, и тако оддвоєнѣ и зрео кукурузѣ у кошѣ сасути, семеняке на суво мѣсто повешати, а зеленьке потрошити.

П. 387. Нѣки имаю обычай кукурузѣ

рукама крунити, које одвећъ споро иде, други опетъ батинама млате га, које опетъ има свои' незгода. Нема ли каквогъ лакшегъ начина круненя кукуруза?

О. У најновія времена имамо едну изъ Америке пренешену машину, којомъ се кукурузъ веома лако и брзо круни. Овакова машина може се кодъ насъ у Топчидеру видети. На овой машини два човѣка на изменце могу на данъ две хиляде ока' кукуруза окрунити.

С и т н а п р о я .

П. 388. Ситна проя мало се сѣе кодъ насъ, а и не знамъ нашто ће то жито?

О. Што се мало сѣе, то е погрѣшно. Осимъ што се ситна проя пилићима дае, прави се одъ прое прекрасна каша и боза, а и свиняма и прасцима то е прекрасна раана. Слама проина, то е прекрасна пића за говеда и конѣ. Обычно налази се у ситной прои бѣлы' или жуты', сивавы' или црны' и црвены' зрна.

П. 389. У каквој земљи и клими напредуе ситна проя?

О. Ситна проя као и кукурузъ оће топлу климу, а притомъ више лаку него тежку землю, и добро снажну.

П. 390. После каквогъ усѣва треба сѣяти ситну прою?

О. У рудини првѣй путь узораной особито добро напредуе, а и после стрмны жита добро роди. Оѣе дебелу землю, а подноси и скорашнѣ ѣубреиѣ.

П. 391. Кадѣ се сѣе ситна проя?

О. У пролѣто кадѣ се време излѣпша, када престане плашня одѣ мраза и слане. Осимѣ тога може се на више мѣста, гдѣ е блажїя клима, у єчмиште сѣяти, дакле о Петрову дне као другїй плодѣ, па ѣе опетѣ до зиме приспѣти. Рѣдакѣ усѣвѣ добро роди. Врстачно сѣянѣ особито се препоручуе.

П. 392. Каква е жетва ситне прое?

О. Жетва е теготна, што проя нееднако сазрѣва и лако се круни, зато при жетви треба добро очи отворити.

Єлда, или Ельда.

П. 393. Нашто е єлда?

О. Єлда е жито сиротиньско. Одѣ нѣ бива лѣпо брашно и каша, а прекрупа за сваку стоку добра раана. На цвѣтѣ єлдинѣ падаю пчеле и налазе отличну раану; по чему се и сравнява медѣ єлдовацѣ са липовцемѣ.

П. 394. На каквой земљи напредуе єлда?

О. На свакой. Найлошїя земля, песковита и кршовита, гдѣ се не бы могло ништа

друго съяти, ако само ніе сасвимъ безъ снаге, може поднети за елду. И ово е причина што се елда понайвише по планинскимъ или песковитымъ предѣлима сѣе.

П. 395. Кадъ се сѣе елда?

О. У пролѣто после свію пролѣтны усѣва, дакле о троицама. У многимъ предѣлима може се елда съяти на ечмиште текъ сраѣеногъ ечма, па да се до есени сѣ оне исте нѣиве іоштъ едно руно скине. Сѣ мало сѣмена може се много посѣяти.

П. 396. Каква е жетва елдина?

О. Чимъ е веѣа часть зрна зрѣла, треба елду пожнѣти, ерѣ она на вр'у цвѣта, а зрна су іой одоздо зрѣла. Кои бы чекао, да сва сѣмена сазру, люто бы се преварио.

Вариво.

П. 397. Шта се разумѣ подъ именовъ варива?

О. Разумѣва се грашакъ, сочиво, пасуль и бобъ.

П. 398. Кажи ми найпре ваобште свойства варива каква су?

О. Вариво не може велику зиму поднети и зато се само лѣти сѣе. Іоштъ по нѣкій путь, кадъ ніе велика зима, може грашакъ и бобъ добро загрнутъ да презыми. У землѣдѣлію држи се то, да вариво своимъ якимъ лишѣемъ многе питателне сти-

хіє изъ воздуха прима, па да зато землю манѣ одъ жита изнурава. Оно, што лишѣ варива опада, повраћа земљи снагу, а то чине и жилице, коє у земљи заостану и изтруну. Често посѣяно вариво покрива землю лишѣмъ своимъ и предупређава да травуљина не може напредовати, и да оне стихіє снажне не могу изъ землѣ испаравати, ерѣ свако таково изпареніє лишѣ варива у себе увлачи. У влажной клими веома добро напредує. Слама варива снажнїя є пића за стоку одъ сваке друге сламе. Вариво є знаменита людска раана.

Грашакъ.

П. 399. Има ли више фелїй грашка?

О. Има више фелїй грашка, кои се по бои, величини, и по времену када сазрѣва, међусобно разликує.

П. 400. Кои є грашакъ за єло найбільїй?

О. Наибольїй є зеленкастый и великїй жућкастый, а после овы долази бѣлый.

П. 401. На каквой земљи наиболѣ напредує?

О. Грашакъ, као и свако вариво, најрадїє расте у мекоти. Тежка и ладна земля нїє за грашакъ; а напротивъ на лакої земљи добро напредує. Умѣрено влажна клима одвећ є грашку прїятна.

П. 402. На каквомъ стръништу може се грашакъ сѣяти?

О. Ако е земля у снаги, може се грашакъ на свакомъ стръништу сѣяти; само на оной истой земљи не сѣй грашакъ уза-
стопце, ерѣ ће ти зло родити. Текъ по-
сле 6 година можешь опетъ на ону исту
нъиву грашакъ сѣяти.

П. 403. Ако е земля слаба, е ли добро
за грашакъ землю погноити?

О. Яко љубренѣ причинява да грашакъ
буявно расте и тера у сламу, слабо цвѣта
и мало роди. Ако си принуђенъ слабу зе-
мљу гноити, погной ю, па найпре посѣй
друго какво жито, и текъ идуће године гра-
шакъ. Грашакъ на кречной земљи посѣ-
янъ, може прилично родити, али се тежко
кува.

П. 404. У кое време треба грашакъ
сѣяти?

О. Што е лакша земля, то раніе тре-
ба грашакъ сѣяти; у тежку землю поздніе
валя сѣяти. Но раный усѣвъ свакадъ е
пробитачни. Грашакъ се мраза не бои и
зато чимъ се пролеће укаже, може се сѣяти.

П. 405. Има ли томе какве помоћи,
кадъ грашакъ буя и у высину расте, а не-
ће да цвѣта, или цвѣта а неће меуне да
земеће?

О. Томе се може помоћи: треба само

косиромъ вр'ове посѣћи и предупредити да не тера у зелѣ.

П. 406. Шта се има при жетви наблю-
давати?

О. Грашакъ треба жнѣти, или болѣ рећи косити како є већина зрѣла. Кои че-
ка на то, да грашакъ савъ еднако пожути
и сазрѣ, тай се люто вара: много ће зрна
изгубити. На кишовитомъ времену треба
пазити и грашакъ покошеный на ракляма
сушити.

Дивльїй грашаць или граорица.

П. 407. Є ли то онай грашаць, што
се у житама измеће и што по ливадама
расте?

О. Єсте.

П. 408. Заръ се и тай сѣе и на што?

О. Дивльїй грашаць нїє людска раана,
али се често сѣе ради пиће за стоку.

П. 409. На каквой земљи найрадїе
расте?

О. На свакой гдѣ грашакъ напредова-
ти може; но подноси и тежку землю као и
влажну. И скорашнѣ љубренѣ може болѣ
одъ грашка поднети. На одвећъ якой зе-
мљи иде много у зелень и неће меуне да
замеће.

П. 410. Како се сѣе грашаць?

О. Кадъ се сѣе пиће ради, узима се пола грашца а пола овса, добро се изме-ша и сѣе; а кадъ се сѣмена ради сѣе, узима се еданъ део овса а три грашца.

П. 411. Кадъ се сѣе ради пиће за стоку, кадъ га треба косити?

О. Како грашаць прецвѣта и меуне заметне, треба га у зѣлень съ овсомъ заедно покосити, добро осушити и за сѣно покупити.

П. 412. Да ли е то добро сѣно?

О. То е добро и снажно сѣно, особито за конѣ. И будући га на маломъ парчету землѣ много роди, зато га люди и сѣю.

Сочиво.

П. 413. Има ли више фелій сочива?

О. Има крупногъ и ситногъ сочива.

П. 414. Коє е најболѣ?

О. Најболѣ е крупно сочиво, коє се кодъ насъ по бакалницама продає по цванцикѣ ока и чакъ се изъ Беча доноси.

П. 415. Заръ кодъ насъ не може исто онаково сочиво родити?

О. Може башъ исто онаково, само што га неће наши землѣдѣлци да сѣю, те тако за сочиво морамо новаць изъ отечества издавати.

П. 416. У какву се землю сѣе сочиво, кадъ и како?

О. Све што е за грашакъ речено, важи и за сочиво; дакле онакова земля треба за сочиво као и за грашакъ, онда се сѣе кадъ и грашакъ, само се чешће сѣе одъ грашка.

П. 417. Кадъ се жнѣ сочиво?

О. Сочиво се не жнѣ, но се чупа чимъ меунице заруде; ерѣ сочиво ако презре, меунице прскаю и зрно се много изгуби. Ко жели сочиво добро да увати, треба да има пространу стаю, где ће га свести, осушити и омлатити; а ко то нема, треба баръ чисто и добро уређено гувно да приуговни.

П а с у л ь.

П. 418. Има ли више фелій пасуля?

О. Пасуля има много фелій. Кодъ насъ у Топчидеру може се видети до 50 фелій. Пасуль поглавито дѣли се на пѣшакъ и притчанацъ или тачкашъ.

П. 419. Какавъ е то пасуль пѣшакъ, какавъ ли е притчанацъ?

О. Пѣшакъ зове се, кои при земљи расте и не имаюћи лозе не пенѣ се на выше; а притчанацъ зове се, кои мора имати притку или тачку, узъ кою се лоза обвѣя и на выше пенѣ.

П. 420. Кои болѣ роди, пѣшакъ или притчанацъ?

О. Има притчанца, кои цѣло лѣто цвѣ-

та и меуне замеће, дакле кои одвећъ добро роди, а има опетъ нѣки, кои слабо роде; слабѣ одъ пѣшака. У маньой количини притчанаць сѣяти, веома є пробитачно, али у већой заметно є збогъ приткѣй. И зато у већой количини сѣе се пѣшакъ.

П. 421. Наши люди обычно сѣю притчанаць съ кукурузомъ, па имъ не требаю притке?

О. Кои пасуль съ кукурузомъ сѣе, то мора бити поздній усѣвъ и потоме сумнителанъ. Но и башъ да таковѣй усѣвъ добро изпадне за рукомъ, дангубно є пасуль подбирати до зла Бога. Я никога не бы савѣтовао да то чини и себи повише замета да причинява. Кои оће данъ два орања пасульмъ да посѣе, нека сѣе пѣшакъ; лакше ће га посѣяти, лакше обрати и срадити.

П. 422. Заръ притчанаць и да не сѣе?

О. Притчанаць може се сѣяти по баштама, али землѣдѣлаць по нывама треба пѣшакъ да сѣе.

П. 423. Има ли више фелѣй пѣшака?

О. Има много фелѣй, кои се сви по бои и величини разликую. По бои главне су ово феле: бѣлый, жутый и црный.

П. 424. У каквой земљи наиболѣ пасуль напредує?

О. У умѣрено снажной земљи найбо-

лъ напредує. По свойству нѣговомъ радіє
има лаку и меку землю, но тежку.

П. 425. Кадъ се сѣе пасуль?

О. Найманя слана оѣе пасулю да науди; зато у пролѣто треба чекати са усѣвомъ и пре не сѣяти пасуль докъ се не увремени тако, да се слане немамо бояти.

П. 426. Како се сѣе пасуль?

О. Наши га землѣдѣлци сѣю за мотикомъ обычно на оцаке; но други землѣдѣлци, кои се стараю да землѣдѣліє сѣ веѣомъ ползомъ раде, сѣю га на врсту сѣ машиномъ, па га сѣ машиномъ и окопаваю. Но напоследку, кадъ бы пасуль у бразду сѣяли, макаръ сѣ рукомъ, а не сѣ машиномъ, па неимаюѣи друге машине ма га сѣ мотикомъ окопавали, опетъ бы га лакше окопали.

Б о б ъ.

П. 427. Заръ се и бобъ сѣе по нѣвама?

О. У нѣкимъ предѣлима сѣю землѣдѣлци много боба по нѣвама; еръ они бобъ употреблюю као отмѣну пиѣу, одъ кое краве даю повише млека и говеда се гое.

П. 428. Има ли више фелій боба?

О. Има само две феле; крупнѣгъ и ситнѣгъ боба.

П. 429. У каквой земљи наиболѣ напредує?

О. У умѣрено влажной и якой земљи најболѣ напредуе. У влажной години и на слабой земљи добро роди.

П. 430. Подноси ли бобѣ скорашнѣ љубре?

О. Одѣ свега варива бобѣ најболѣ скорашнѣ љубренѣ подноси.

П. 431. Како се и кадѣ се сѣе бобѣ?

О. У пролѣто чимѣ се земля одкрави треба бобѣ сѣяти; ерѣ што се раніе посѣе, то болѣ роди. Бобѣ се сѣе или на сачму или на врсту, а нѣки га сѣю и на оцаке. Кои га сѣе на сачму као пшеницу, тай више сѣмена потребуе, а кои га сѣе на врсту, тай сѣ много манѣ сѣмена може нѣиву засѣяти и бобѣ лакше окопати.

П. 432. Какву негу изискуе усѣвѣ боба?

О. Бобѣ треба два пута окопати. Кои сѣе бобѣ на врсту, тай га може врстачомѣ и загрталомѣ окопати, а кои га сѣе на сачму, тай га мора обичномѣ мотикомѣ окопати и гдѣ е нужно разређивати. Окопанѣ мора се свршити пре него што бобѣ цвѣтати почне. Ако бобѣ дуже времена цвѣта а меуне не замеће, треба српомѣ вр'ове сасѣћи да се бобѣ не сили.

П. 433. Кадѣ треба бобѣ жнѣти?

О. Кадѣ већа часть меуна поцрни, онда треба бобѣ пожнѣти и пожнѣвену руковедѣ у купе пометати да се лакше осуши

и дозрѣ. Кадъ то буде, повеже се у сноплѣ, увезе и омлати.

Растѣня, коя се сѣю ради пиће за стоку.

П. 434. Пића кодъ насъ састои се у сѣну?

О. Ђсте.

П. 435. Дакле кодъ наши' ливада, нѣ нужно сѣяти растѣня ради пиће?

О. Сѣянѣ растѣня ради пиће подае землѣдѣлцу слѣдуюћу ползу.

1) Што ливаде може преобратити у орнице; дакле може му землѣдѣлство и безъ ливада обстати.

2) При успѣшнымъ околностима може землѣдѣлацъ на нѣиви сѣянѣмъ дѣтелине много пиће добыти, безъ да тиме землю слаби, ерѣ жилице дѣтелине дубоко иду у землю, и зато се неугодности времена слабо плаши.

3) Сѣянѣ растѣня овы подае снажну, млечну и пріятну пићу.

4) У многимъ предѣлима, гдѣ нема довольно испуста или добре паше, ту се оскудица та и не примѣчава, ерѣ свакій землѣдѣлацъ имаюћи довольно усѣва поради пиће, са овима свою стоку отлично издржава.

5) Растѣня ова покриваю густимъ лиш-

ћемъ своимъ землю, па не даю коровини и травуљини обстати, тиме землю чисте, и жилицама своима јошть ю гное.

Црвена или тролистна
дѣтелина.

П. 436. Има ли више фелій дѣтелине?

О. Има; но одъ свію *црвена* є дѣтелина најотличнія. У онымъ предѣлима, гдѣ су землѣдѣлци увели сѣянѣ ове дѣтелине, тамо се землѣдѣліє знаменито подигло и богатство развило.

П. 437. У каквой земљи најболѣ напредує дѣтелина?

О. У земљи гдѣ доволно снаге и влаге има, и ваобште у земљи гдѣ єсеня жита добро напредовати могу. У шупљой и лакој земљи оће преко зиме да промрзне, а у топлой и сувой оће да омане.

П. 438. После каквы усѣва може се сѣяти?

О. Дѣтелина оће чисту и мегку ниву, и зато после кромпира, репе, пасуля и кукуруза најпробытачнїє є дѣтелину сѣяти. Но на ону исту ниву єдно за другимъ нїє добро дѣтелину сѣяти. После дѣтелине може се сѣяти свако жито.

П. 439. Како и кадъ се сѣє дѣтелина?

О. Дѣтелина сѣе се у пролѣто. За дѣтелину треба да в нѣива дубоко и добро узорана была пре зиме. У пролѣто опетъ се та нѣива узоре и засѣе ярикомъ или ярицомъ, овсомъ или крупникомъ. И пошто се као што в обично повлаченъ или дрлянъ сврши, онда се у ту исту нѣиву дѣтелина редко сѣе. И да не бы сѣме остало незагрнуто, истый се усѣвъ само валькомъ поваля. Овако се може дѣтелина и у свакой есеный усѣвъ посѣяти. Особита вештина изискуе се за сѣянъ дѣтелине. Сѣме не треба цѣломъ шакомъ сѣяти но съ три прста. Ко нема вѣштине у сеяню дѣтелине, добро ће учинити, ако сѣме съ прашиномъ помѣша, и ако нареди да еданъ бѣлеге удара докле сѣме допире, како бы лакше другу засѣоницу погодити мог'о.

П. 440. Подноси ли гноенъ дѣтелина?

О. Подноси гноенъ пепеломъ, кречомъ и гипсомъ. Смеса одъ креча и пепела найотлични в гной за дѣтелину.

П. 441. Тако посѣяна дѣтелина колико година трае?

О. Обично се едну или две године употреблява, те се дѣтелина или у зелень коси и стоци полаже, или се за сѣно осуши и у сувоту свезе.

П. 442. Колико се пута преко лѣта коси?

О. Обычно двапутъ се коси, а могла бы се и по трећій путъ косити, но збогъ тога што су слаби одкоси, коситба не бива, него се дѣтелина онако у зелень заоре. Ово зелѣ наравно у земљи изтруне и тyme ниву наѣубри. Косити пакъ треба дѣтелину, чимъ оће да цвѣта.

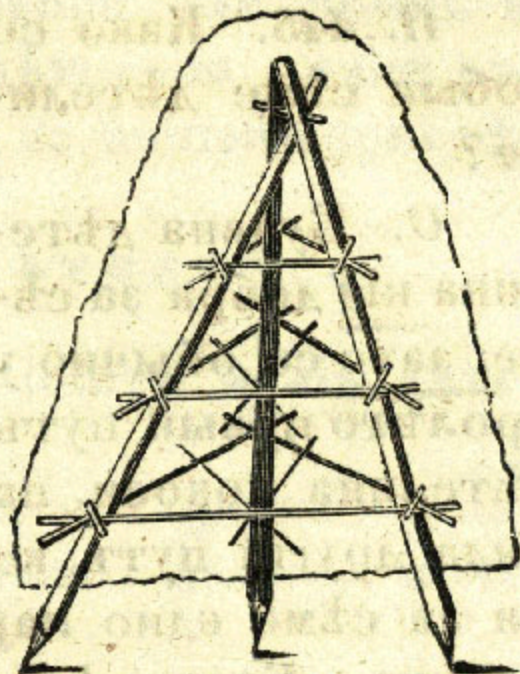
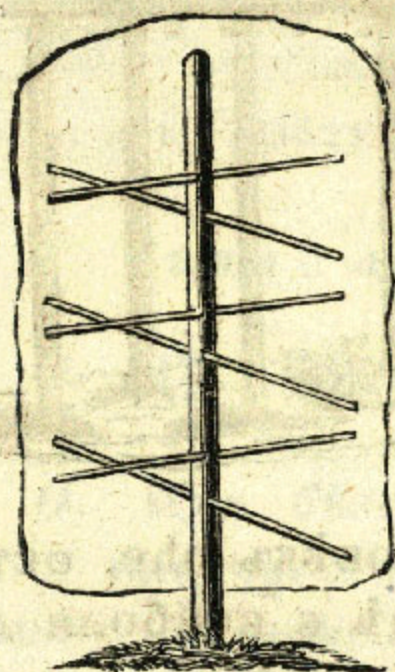
П. 443. Кадъ се покоси дѣтелина, суши ли се она у одкосима као и друга трава?

О. При сушеню дѣтелине треба на то пазити, да се често и много не преврће, како не бы лишће опало. Будући су одкоси дѣтелине дебели, па се тяжело суше, то треба особите вештине и предосторожности око сушеня дѣтелине. Зато покoшену дѣтелину треба еданъ и два дана у одкосима оставити по околностима времена, па после треба два и два одкоса на едно набацати тако да се одкоси тyme преврну. После нѣколико дана кадъ се дѣтелина осуши, треба ю ютромъ у навильке предосторожно покупити и другій данъ за росе у польске пластове сденути и после увести.

П. 444. Кадъ бы се то тако дало увѣкъ урадити, то бы добро было, али кадъ кишовито време непрестанце трае, то сва дѣтелина може пропасти?

О. Тако исто може и сѣно пропасти.

За сушенъ дѣтелине изумели су люди ра-
кля, те ове побію по усѣву или по краєви-

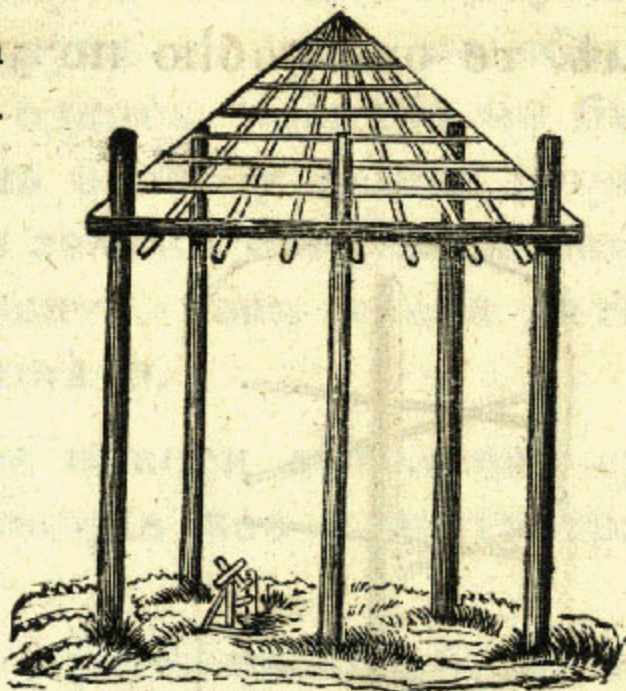

ма, па после на нѣи набацаю покошену дѣ-
телину пошто се є мало провенула. На о-
вымъ ракляма остане дѣтелина 8 до 14 да-
на докъ се сасвимъ не осуши. Кадъ се по-
сле ютромъ за росе дѣтелина увезе, най-
манъ листа опадне. Ово є истина мало
трудно, али пробитачно; добротомъ дѣ-
телине накнади се то. Овако добро ува-
ћену дѣтелину треба у сувоту и сдѣнути,
или на таванъ или у особену за то сгра-
ду. Ко нїє у станю особену сграду ози-
дати и за сѣно покрити, тай може по-
бити диреке у землю, па на овымъ дире-

цима кровъ начини-
ти ма одъ чега, па
ће и тако сѣно до-
бро сачувати.

П. 445. Како се
добыя сѣме дѣтели-
не?

О. Буявна дѣте-
лина нѣ добра за сѣ-
ме; зато се обычно у
пролѣто првый путъ
дѣтелина покоси, па
онда другій путъ колико човѣкъ оће, оста-
ви за сѣме едно парче, гдѣ є найболя дѣ-
телина. Кадъ дѣтелина прецвѣта, и кадъ
найгорњи и найпозднїи цвѣтови савршено
сѣме заметну, онда се коси. Ове одкосе
треба оставити 1 до 2 дана, после њи предо-
сторожно преврнути, па после 1 до 2 дана
у навильке покупити. И овде могу раклѣ
добру услугу учинити. Кадъ се дѣтелина
добро осуши, онда се увезе и на найвећой
препеки и суши омлати или оврши.

П. 446. Заръ се неможе сама дѣтели-
на сѣяти, него то мора съ другимъ житомъ
быти?

О. Зато се дѣтелина съ другимъ жи-
томъ сѣе, што она потребує у развитку
свомъ влагу и заклонъ одъ свакога време-
на. Кадъ се дакле дѣтелина съ другимъ

житомъ посеє, оно ю закланя одъ сунца и вѣтра, неда іой да у высину буя, но ю принуѣава да жиле у землю разпростире, како ће после у толико болъ моѣи напредовати. Кадъ се дакле жито покоси или пожнѣ и съ нѣиве уклони, онда дѣтелина почне растити и за кратко време за кошенѣ приспѣ.

Разне феле дѣтелине.

П. 447. Каквы има іоштѣ фелій дѣтелине?

О. Има бѣле, ружично црвене, меллотне или чудесне, трайшне, мельске и мешавите дѣтелине.

П. 448. Каква є бѣла дѣтелина?

О. Бѣла дѣтелина врла є за художествене ливаде и паше. Она напредує и на лошой земљи, и зато заслужує да се ондѣ сѣє, гдѣ црвена дѣтелина неможе да расти. Сѣє се одвеѣъ редко и половина є сѣмена доста колико се црвене дѣтелине узима. На цвѣтѣ ове дѣтелине падаю пчеле и добру раану налазе. Сѣно бѣле дѣтелине одъ особите є доброте, зато ю свакій землѣдѣлаць у ливадама радо види.

П. 449. Каква є ружично црвена дѣтелина?

О. Не подноси сурову климу, но расти на сувой и прилично мршавой земљи. Само се єданпутѣ покосити може. Ніє изда-

шна; одкоси су танки. Стока ю не еде радо као бѣлу дѣтелину, и зато съ овомъ ни у сравненіе доћи не може.

П. 450. Каква е мелиотна или чудесна дѣтелина?

О. Узалудъ су се трудили нѣки землѣдѣлци ову дѣтелину фалити; збогъ нѣнога якога мириса и тврдога стабла нерадо ю стока еде. Важность нѣна поглавито састои се у томе, што она на хрѣавой и кршовитой земљи напредуе, гдѣ се по већој части тога ради сѣе да се съ нѣомъ нѣива љубри заораванѣмъ у зелень.

П. 451. Каква е трајшна дѣтелина?

О. Ту су дѣтелину скоро изъ Енглеске донели и има са тролистномъ дѣтелиномъ велику сличность. То е добра пића и питателна; радо ю стока еде као и тролистну.

П. 452. Каква е мельска дѣтелина?

О. Она заслужуе само да се у художественымъ ливадама сѣе.

П. 453. Каква е мѣшавита дѣтелина?

О. На земљи, на којој црвена дѣтелина не напредуе најболѣ, сѣю Енглези мѣшавиту дѣтелину, која се састои изъ црвене дѣтелине и енглеске траве. Енглеска трава, то е трава, која има лишће подугачко као наша пиревина, а расти пови-соко готово као ражъ.

Луцерна, вѣчита дѣтелина, плава
или швайцерска дѣтелина

П. 454. Каква є луцерна?

О. То є найзнаменитіє растѣнѣ, кое се сѣє ради пиће, єрѣ оно превазилази црвену дѣтелину у многимъ за ню сходнымъ предѣлима. Она и на суши добро роди, гдѣ бы црвена дѣтелина оманула. Многи предѣли имаю свое благостанѣ усѣву луцерне благодарити. Зато заслужує луцерна да се сѣє, гдѣ годѣ є могуће.

П. 455. Каква є клима и земля за луцерну?

О. Луцерна оће топлу, па и жарку и суву климу готово сноси, гдѣ бы се црвена дѣтелина осушила. Она добро напредує у умѣреной клими ваобште. Влажна и ладна година нїє іой прїятна. Она оће дубоко снажну землю, коя нїє подводна, и коя є више топла него ладна. Она оће чисту и дробну землю.

П. 456. Како се земля приуготовлява за дѣтелину?

О. Земля мора се пре свега одѣ сваке травульине добро очистити; а то се учинити може, ако єдне године посѣєшь кромпирѣ, пасуль, репу или кукурузѣ, па ове усѣве више пута окопавашь, а іоштѣ болѣ ѣєшь учинити, ако ныву, у кою намѣравашь дѣтелину сѣяти, оставишь єдну годи-

ну подъ угаръ, па ю два пута преко лѣта добро узугаришь. Подубоко оранѣ веома е пробытачно за луцерну. Она се обычно у пролѣто сѣе као и црвена дѣтелина съ ярикомъ ечмомъ, ярицомъ или овсомъ или крупникомъ.

П. 457. Треба ли луцерну често сѣяти?

О. Што е яча земля, реѣе; а што е слабія, чешће валя сѣяти. Добро сѣме луцерне мора бити отворено жуто и сјайно.

П. 458. Потребуе ли усѣвъ какве неге?

О. Веома е шкодливо за луцерну, ако ю травуљина и коровина обузме, зато ю треба после нѣколико година у пролѣто съ гвозденомъ дрлячомъ подрляти. У првымъ годинама не треба овце на луцерну напуштати, ерѣ то іой шкоди. Гноенѣ съ пепеломъ добру іой услугу чини. Скорашнѣ љубре непрія луцерни, много іой више ползе приноси старо сгорело љубре, а понайболѣ пиштавина.

П. 459. Колико година трае луцерна едномъ посѣяна?

О. То зависи одѣ доброте землѣ, одѣ положая и одѣ самога усѣва. У нѣкимъ предѣлима трае 6 до 7 година, а у другимъ 10 до 15 година.

П. 460. Колико се пута преко лѣта коси луцерна?

О. Обычно іоштъ прве године пошто се жито, коє є съ нѡмъ посѣяно дигне, коси се єданпутъ, а у добрымъ годинама и двапута. После тога сваке године обычно четири пута коси се, а у добрымъ годинама и петъ пута. Луцерну треба косити чимъ се цвѣтъ укаже и пре него се сва у цвѣту развіє, да іой стабло не отврдне. Луцерну треба сушити за сѣно као и црвену дѣтелину. Луцерна є отлично сѣно за краве и за конѣ.

П. 461. Како се сѣме одъ луцерне уватити може?

О. Ако луцерна ніє одвећъ буйна, она много сѣмена замеће. У првымъ годинама не треба луцерну забунъивати и оставляти ю за сѣме, єръ ю то слаби, зато є пробытачно одъ поздніи година оставляти луцерну за сѣме, и то после прве коситбе.

Е с п а р з е т т а и л и е с п е р ъ.

П. 462. Какво є то растѣнѣ?

О. То є єдно неоцѣнимо растѣнѣ. Ондѣ, гдѣ црвена дѣтелина и луцерна не може да напредує, ту се сѣє еспарзетта. Она дає найболю и найздравію пићу, єръ не напинѣ као дѣтелина.

П. 463. Какву землю оће еспарзетта?

О. Она оће яку кречну и дубоко снажну землю, да іой жилице продрети могу.

Влажна и ладна земля нѣ за еспарзетту. Она добро напредує іоштѣ на сувой земљи имаюћой изподѣ површине кршѣ, шлюнакѣ и кречно каменѣ.

П. 464. Како се земля за усѣвѣ еспарзетте приуготовлява?

О. У свему онако као и за дѣтелину.

П. 465. Како се сѣе?

О. Као и дѣтелина, само мало почешѣ.

П. 466. Колико трає еспарзетта?

О. У земљи, коя іой прія, она трає 10 до 15 година.

П. 467. Колико се пута преко лѣта коси?

О. Ђданпутѣ, а у добримъ годинама два пута; но друга коситба или отава много є слабія одѣ прве. Еспарзетту треба пустити да се сасвимѣ разцвѣта, па онда ю валя косити, сушити као и дѣтелину, покупити и увести.

П. 468. Какво є сѣно еспарзетте?

О. Сѣно еспарзетте има већу вредность одѣ дѣтелине и луцерне.

П. 469. Како се сѣме еспарзетте уватити може?

О. У свему онако као што се сѣме дѣтелине и луцерне вата.

Разна друга пића.

П. 470. Каква е то іоштъ разна друга пића?

О. Кадъ землѣдѣлацъ има съ незгода-ма борити се, тако да му преднаведена растѣня ради пиће не напредую, или када сѣмена одъ нѣи нема, онда мора прибећи къ другимъ растѣняма, коя ће му то накнадити. Одъ овы за наше Србске предѣле можемо препоручити *мѣшавицу грашца съ овсомъ; стрмну ражъ; кукурузъ; дулеке и мухаръ.*

П. 471. Каква е то *мѣшавица*?

О. Ово е найзнаменитія пића после дѣтелине и луцерне. Нѣки ову *мѣшавицу* овако саставляю: узму 6 частій дивлѣгъ грашца, 4 части овса, 1 часть кукуруза и 1 часть ситне прое. Други ю саставляю овако: узму 6 частій дивлѣгъ грашца, 4 части овса, 1 часть грашка и 1 часть бо-ба; ово сѣме измѣшаю и посѣю почесто чимъ се земля у пролѣто одкрави. Чимъ грашцацъ прецвѣта, *мѣшавица* се покоси, добро осуши и то буде прекрасно сѣно. *Мѣшавица* истина кадъ се зелена дае сто-ци, има маню вредность одъ дѣтелине и луцерне, али као сѣно не уступа дѣтелини у доброту.

П. 472. Каква е *стрмна ражъ*?

О. И ово е една добра и издашна си-

ротиньска пића. Посѣй на снажной земљи рано у њсень ражъ, да се до зиме убокори; можешъ іоштъ исте њсени овце и говеда пуштати на тай усѣвъ на пашу по сувомъ времену. На идуће пролѣто можешъ ражъ чимъ одяча за кошенѣ, косити и стоку раанити, или сву у зеленъ чимъ влата, покосити и осушити, па ето ти прекрасного сѣна. Ако после тога добра киша падне, ражъ ће ударити на ново, те ћешъ моћи іоштъ еданпутъ косити, или ако оставишь да сазрѣ, извадитъ ћешъ сѣме; ерѣ друга є коситба слабія. У найновія времена нѣки землѣдѣлци посѣю ражъ у њсень, и те исте њсени и одма у пролѣто и цѣло лѣто и њсень до зиме пуштаю стоку на овај усѣвъ на пашу, и тако у недостатку друге паше имаю свакадъ добру пашу. Текъ друге године оставе ражъ на миру да расте и да сазрѣ, па онда изводе опетъ довольно добра и лѣпа сѣмена.

П. 473. Зарѣ се и кукурузъ сѣе ради пиће?

О. То є една снажна и прекрасна пића, да ти не могу довольно препоручити. Краве одъ те пиће даю много млека. У снажну и добро узорану земљу посѣй у пролѣто на сачму кукуруза, не жалећи сѣмена, почесто. Чимъ почне влатати, можешъ га косити и кравама давати, а што остане у

есень покоси, осуши и у сувоту сдени, ето ти прекрасне и млечне пиће.

П. 474. Како се дулеци (бундеве, лудае) сѣю ради пиће?

О. Съ дулецима землѣдѣлци раане краве и волове и свинѣ; дакле и нѣи е добро сѣяти ради пиће. Дулеке морашь сѣяти у добру, снажну и мекану землю. Наши ии землѣдѣлци сѣю међу кукурузомъ безъ сваке особене пажнѣ. Може се и међу кукурузомъ сѣяти, али особено у оцаке за себе. Треба дакле особене оцаке изкопати, ове са сгорелымъ љубретомъ напунити, у свакиѣ оцакъ по 3 до 4 зрна сѣмена метути и ситномъ земљомъ покрити. Овако ћешь имати и много и велики дулека съ којима можешь већь одъ Госпоине или одъ Преображеня свинѣ и краве раанити.

П. 475. Какавъ е мухарь?

О. То е за конѣ добра и снажна пића. Мухарь на подобіе ситне пров расте. Сѣе се у пролѣто, добро роди, али яко изнурава землю, особито кадъ се за сѣме оставля.

Растѣня коренна.

П. 476. Каква су то растѣня коренна?

О. То су растѣня, коя у коренъ расту и тако плодъ у земљи имаю. И ова растѣня подаю землѣдѣлцу знамените ползе, ерѣ

пре тога оставляли су земљдѣлци землю подъ угаръ, те за годину дана земля ніе никакавъ плодъ давала, а сада, у мѣсто што бы земля безъ ползе лежала, сѣе се у ню ово растѣнѣ коренно, чиме се раана за люде и животинѣ умножава, а запуштена и травульиномъ обрастла земля поправля. Има година, када и ливаде и дѣтелине оману, па онда е за земљдѣлца веома добро када му се оваково што у невољи нађе.

Кромпиръ.

П. 477. Има ли више фелій кромпира?

О. У Моравіи имаю на 400 разне феле кромпира, кои се по бои, величини, форми и доброты разликую. Кодъ насъ у Топчидеру има на 50 фелій. По времену сазрѣваня дѣле се кромпири на ране и поздне.

П. 478. Какву землю оѣе кромпиръ?

О. Кромпиръ роди у свакој клими као и у свакој земљи гдѣ іоштъ стрмно жито напредовати може. Тежка смолняча и подводно положенѣ ніе за кромпиръ. Найболѣ роди на лакимъ, шупльимъ и песковитымъ земляма, изъ овы земаля кромпиръ е вкусанъ и брашнавъ, а напротивъ изъ тежке землѣ невкусанъ и воденъ.

П. 479. Може ли се више година едно за другимъ на одной истой земљи кромпиръ сѣяти?

О. У добру землю можешь слободно више година едно за другимъ кромпиръ сѣяти. Ако є земля яка или погноєна, може се кромпиръ у сваку стрнѣику сѣяти.

П. 480. Може ли кромпиръ поднети свако гноєнѣ?

О. Може; одѣ овчїегъ ѣубрета добїа кромпиръ нѣкїй непрїятанѣ мирисѣ. Найболѣй и найвкуснїи кромпиръ за єло роди на крчевини. Одвєнѣ яко гноєнѣ за усѣвѣ кромпира проузрокує да се кромпиръ сили и у зелѣ тера, а плодѣ му буде ситанѣ и воденѣ.

П. 481. Како треба орати и землю за сѣянѣ кромпира приуготовити?

О. Землю, у кою намѣравашь на пролѣто кромпиръ сѣяти, треба пре зиме дубоко узорати. Кадѣ на пролѣто доѣе време сѣяннѣ, треба землю ипакѣ узорати и кромпиръ посѣяти; но ако є земля лака, може се у пролѣто и безѣ ораннѣ одма сѣяти.

П. 482. Кадѣ се сѣє кромпиръ?

О. То зависнї одѣ климе. Кадѣ се у пролѣто време улѣиша, да се више слане не боишѣ, онда можешь сѣяти кромпиръ.

П. 483. Како се сѣє?

О. Нѣкнї га сѣю на оцаке за мотикомѣ у одстоянїю две до три стопе метнувши у свакїй оцакѣ по 3 до 4 кромпира. Други

сѣю кромпиръ у бразду, гдѣ после ратара свакомъ трећомъ браздомъ иде еданъ и редомъ спушта сѣме кромпира едно за другимъ на еданъ педаль. Трећи у найновія времена приуготове са загрталомъ бразде за сѣянѣ кромпира тако, да ове бразде буду у одстоянію две стопе како ће се опетъ загрталомъ окопавати моћи. Првый е начинъ наиболій за оне, кои мало кромпира сѣю; али кои повише кромпира посѣяти жели, тай мора другій или трецій начинъ изабрати, ерѣ бы по првOME штетно и дангубно было.

П. 484. Треба ли крупанъ или ситанъ кромпиръ за сѣме узимати?

О. Гдѣ е земля за кромпиръ угодна и кадъ се треви берићетна година, и одъ ситна сѣмена буде крупанъ кромпиръ; али многима то не испадне за рукомъ. Искусни землѣдѣлци веле да одъ ситнога сѣмена и ситанъ плодъ буде, и зато они волю узети наиболій и найкрупніи кромпиръ за сѣме, па га на три четири парчета изсѣћи и посѣяти, наблюдаваюћи при сѣченю то правило, да ока остану невредима. Многи опетъ имаю обичай, те изсѣцаю сама ока изъ кромпира и ова сѣю, а кромпиръ остальй или сами употребе или стоци полагају.

П. 485. Какву негу изискуе кромпиръ?

О. Ако желишь добаръ и вкусанъ

кромпиръ имати, морашъ га копати и окопавати и одъ сваке травульине чисто држати. Многи и копанѣ и окопаванѣ мотикомъ свршую, али други опетъ, кои повише кромпира сѣю, чимъ кромпиръ никне, гвозденомъ га дрлячомъ подрляю. Како после кромпиръ са три четири прста изъ землѣ изникне, врстачомъ га окопаю. А кадъ кромпиръ за єдну стопу у высину порасте, онда загрталомъ загрну. Загртати или огртати или окопавати кромпиръ на великой влаги одвећъ є шкодливо усѣву.

П. 486. Кадъ се држи да є зрѣо кромпиръ, и да є време вадити га изъ землѣ?

О. Кадъ му се сва лоза сасуши.

П. 487. Како се може кромпиръ преко зиме сачувати?

О. Найболѣ се одъ зиме сачувати може у подруму или у трапу. Но кои помного кромпира сѣю, они изкопаю яракъ подугачакъ за єдну и полъ стопе дубокъ, доле три стопе а горе петъ стопа широкъ. У овай яракъ метну на дно и са стране сламе, па онда саспу кромпиръ и изъ землѣ изврше. По кромпиру опетъ ударе подобро сламе, па кадъ су се кромпири провенули, онда се іоштъ по слами набаца лишѣа, шуме и одозго набаца се земля за добру стопу дебело. Но да бы изпареніє кромпира могло изъ землѣ излазити, повежу се сно-

пићи сламе и по средини кромпира на више мѣста помећу. Овако се кромпиръ веома добро одржати и сачувати може.

Р е п а .

П. 488. На што ће репа землѣдѣлцу?

О. И ово е растѣнѣ землѣдѣлцу као пића одъ велике ползе.

П. 489. Има ли више фелій репе?

О. Има бѣле, жуте, ружично црвене, алаве и загасито црвене, округле, дугулясте и дугачке репе. Найвише шећерне сласти имаю бѣле, после нѣи жуте, а напоследку оне што имаю црвену кору а бѣло месо.

П. 490. Каква е клима и земля за репу?

О. Репа расте у свакој клими, но одвећ сува клима не прія іой. Найболѣ напредуе репа у мекоти и у среднѣ доброте земљи. Тежка смолняча и кршовита земля нѣе за репу.

П. 491. Ако земля нѣе доволно снажна, е ли добро гноити землю за усѣвѣ репе?

О. Умѣрено гноенѣ полезно е, и то кадѣ се говећимѣ ѣубретомѣ пре зиме погнои; но одѣ преякогѣ ѣубреня репе одвећ големе расту, па су водене и немаю сласти.

П. 492. Како треба земљу за репу приуготовити?

О. Треба земљу пре зиме дубоко да узорешь, и ако є земля слаба, да ю погноишь, па у пролеће, кадъ мыслишь репу сѣяти, садити или разсађивати, опетъ ћешь земљу узорати и тако ю савршено за репу приуготовити, еръ репа оће дубоку мекоту.

П. 493. Како се сѣе репа?

О. Начина има разны, и то

1) Може се зрно по зрно рукомъ садити на нъиви. На сушномъ лѣту ово є саденѣ полезно. И то се може препоручити на топлој, мегкој и одъ коровине чистой земљи. А да бы сѣме у врсту и у равномъ одстоянію едно одъ другога дошло, треба повући бразде на єдну и полъ до две стопе раздалеко, и кадъ се тако єдна до друге повуку, начиниће се балвани одъ землѣ у врсти. По овимъ балванима псле сади се сѣме на єдну до єдне и полъ стопе раздалеко.

2) Може се сѣяти сѣялицомъ (машиномъ) на врсту.

3) На сачму може се сѣяти као пшевица, али онда много сѣмена иде и усѣвъ бива нееднакъ.

4) Разсађиванѣмъ. Кадъ се сѣме посеє у тепло сѣмениште, кое бива колико є могуће раніе у пролеће, и кадъ се овај

усѣвъ негує да изводъ -- разсадъ — одяча у дебљину као гушчїе перо, онда се по влажномъ времену, али не калявомъ, изводъ или разсадъ на єдну и полъ до две стопе раздалеко разсади.

П. 494. Потребує ли репа какву негу?

О. Како разсадъ порасте и одяча, треба га окопати єданпутъ, и ако бы се отравіо, и по другій путъ. Ако є разсадъ на врсту посађенъ или посѣянъ, може се копанъ и са врстачомъ предузети.

П. 495. Кадъ се вади репа?

О. Обично после Міоля дна. Вађенъ треба предузети колико є могуће на сувомъ времену, и одма на мѣсту лишће до срдца срезати, и тако репе оставити данъ два да се провену, па њи увести.

П. 496. Како валя чувати репе преко зиме?

О. Топалъ или влажанъ подрумъ ніє добаръ за репе. Болъ се репа може одржати у трапу или у изкопанымъ єндецима, кадъ се онако утрапи као и кромпиръ.

П. 497. Како се може сѣме одъ репе уватити?

О. Ако желишь добро и здраво сѣме уватити, треба добро одрастле, савршене репе іоштъ у єсень на нъиви избрати. Одъ овы одабраны репа треба лишће сво сасѣ-

ћи а срдце невредимо оставити. Овакове репе преко зиме треба у топломъ подруму или трапу сачувати, па на пролеће чимъ се земля одкрави, у землю посадити на 2 до 3 стопе раздалеко. Тако ће репе потерати, цвѣтати и сѣме заметути, које кадъ буде зрѣло, ты ћешъ обрати и за потребу сачувати.

Б љ а репа, стрмна репа,
угарняча.

П. 498. Каква е то репа?

О. То е репа, која се обично сѣе или на угари или у стрњику, пошто се нѣко жито сради и дигне, те потOME и име добыя угарняча или стрмна. И будући да ова репа поманѣ времена потребуе одъ предидући за свой узрастъ, то е она и много маня одъ оны.

П. 499. Какву землю оће та репа?

О. Она оће мегку, шуплю песковиту землю, но која нѣе одвећъ сува. Особито добро напредуе на земљи гдѣ ечамъ и ражь родити може.

П. 500. Како се сѣе?

О. Сѣе се или на сачму или на врсту сѣялицомъ. Кадъ се сѣе на сачму, мора се рукомъ окопати, а кадъ се сѣе на врсту, може се брже и лакше врстачомъ окопати. У топлимъ предѣлима веома е пробитачно

ову репу по стрњишту сѣяти, кадъ се на примѣръ ечамъ дигне, ечмиште се узоре умѣрено дубоко и дрлячомъ подрля, па се после посѣе на сачму, подрля и валькомъ поваля. Пошто репа поникне и нѣколико листа са шаке дугачке изтера, онда се гвозденомъ дрлячомъ подрля. Овымъ начиномъ травуљина се уништи и репа се разреди, гдѣ е често поникла.

П. 501. Кадъ се ова репа вади изъ земљѣ?

О. Предъ Дмитровъ данъ. При ваденю наблюдава се то правило, да се свакиъ данъ толико повади, колико се одъ извађены лишће потрошити може. И чимъ се репа мало провене, валя ю утрапити као и кромпиръ.

Купусъ.

П. 502. Купусъ се по баштама сѣе, а не по нѣвама, дакле не бы требало овде о нѣму говорити?

О. Ово е едно благодатно растѣнѣ, кое е и за люде и за стоку отлична раана. Ово е Србину најпріятнїя раана, еръ безъ кисела купуса пастрме и сланине нема части. Зато дакле што купусъ Срби радо еду, треба да га повише и сѣю.

П. 503. На каквой земљи купусъ напредуе?

О. Купусъ веома добро напредуе на благой топлој смолници. На пескуши може се само онда садити, ако е земля или клима влажна. На нывама отлично напредуе купусъ на угари. У многимъ предѣлима имаю землѣдѣлци особена купусишта, гдѣ обычно сваке године купусъ саде.

П. 504. Како се може сѣме купусно уватити?

О. За сѣме треба избрати здраве, тврде и понайвеће главице. Овакове главнице извуци или изчупай са жилама заедно изъ землѣ, па њи сачувай гдѣгодъ на отвореномъ мѣсту подъ кровомъ до зиме, и кадъ зима наступи смести њи у подрумъ кои нѣ одвећъ топалъ. У пролѣто извади ове сѣменяче, нађи у башти топло и добро угноєно мѣсто и ту њи посади. После кадъ купусъ изтера и развѣ се, пободи притке или кочиће кодъ сваке главице, па ћешъ за ове кочиће стабљике повезати. Сѣме ће предъ Преображенѣ сазрѣти, а ты онда посѣци стабљике, осуши и сѣме омлати. Найздравиє ћешъ сѣме добыти изъ срчане стабљике, т. е. изъ оне, која е изъ средине купуса изтерала.

П. 505. Како ћемо изводе или разсадъ подићи?

О. Избери изводну лею у башти прамма сунцу у заклону одъ сѣверны и источны

вѣтрова. Ову лею іоштѣ у єсень погною съ добрымъ сгорелымъ говеѣимъ ѣубре- томъ. Како се земля у пролѣто просуши, прекопай и грабуляма поравнай лею и за- сѣй ю купуснымъ сѣменомъ. Ово сѣме по- сѣяно подрляй съ грабуляма и земльомъ потанко покри, па онда даскомъ цѣлу лею потапкай. Да бы изводъ одъ ладноѣе лак- ше сачувао, треба лею асуромъ или сла- момъ преко ноѣ покривати, и после на су- вомъ времену млакомъ водомъ почесто по- ливати.

П. 506. Како треба землю за купусный разсадъ приуготовити?

О. Землѣдѣлци, кои имаю обычай од- двоена купусишта држати и сваке године на истой земљи купусъ садити, они купу- сиште у єсень узору, преко зиме нагноє, у пролѣто єданпутъ исто купусиште преору, или поугаре, па кадъ време за разсаѣиванѣ доѣ, онда га опеть узору и подрляю.

П. 507. Како се купусный разсадъ раз- саѣує?

О. Обычно є разсаѣиваня време съ концемъ Маія мѣсеца или у почетку Юнія. При разсаѣиваню мотри да уграбишь влаж- но време, али не одвеѣ каляво. Разсадъ кадъ оѣешь за разсаѣиванѣ да вадишь, раз- садну лею поли, да лакше разсадъ изчупа- ти можешъ, а да жилице не почупашъ. Раз-

сађиванѣ бива у бразду на две стопе раздалеко, а многи препоручую да се јоштѣ ређе расађуе. Ако е суша при расађиваню, треба расадѣ заливати докѣ се не отргне.

П. 508. Какву негу изискуе купусѣ?

О. Купусиште треба да ти е чисто одѣ сваке травуљине. Зато треба купусѣ често прашити и копати. Прву прашитбу треба предузети одма на три недѣлѣ после расађиваня, а међутимѣ попуни сва она мѣста новимѣ расадомѣ гдѣ примѣтишь да ти е расадѣ изгинуо. Кои на врсту купусѣ расађуе, може копанѣ свршити врстачомѣ и загрталомѣ.

П. 509. Има ли јоштѣ каквогѣ рада око купуса?

О. Нема никаквогѣ. У есень, кое бива о Мјолю дне, заиђи па сѣци купусѣ, веће главице или продай или за домаћу потребу употреби, а ситнѣ подай кравама, ерѣ е то отлична пића за нѣи. Исто тако немой ни коренѣ оставити да ти пропадне: изсѣци на ситно па подай говедама да по троше.

РАСТЪНЯ,
КОЯ СЕ РАДИ ТРГОВИНЕ И РУКОДЪЛІЯ СЪЮ.

П. 510. Каква су то растъня?

О. Ова су растъня нужна за разна рукодѣлія, и зато се често веома добро продаю. Но ова растъня потребую много ђубрета; зато землѣдѣлскій газда пре него бы ова растъня сѣяо, треба добро да разсуди, има ли толико ђубрета, колико ѣму потребно быти, како не бы сѣянѣмъ овы растъня свою нѣиву изнурію. Сѣянѣ овы растъня в трудно, изискуе повише знаня, посла и прилѣжанія одъ обичны селячки стрмны усѣва; али напругивъ добро награђую свакій трудъ землѣдѣлца. Нѣка одъ овы растъня потребую и особене став, дакле пре него бы газда къ сѣяню овы растъня приступію, треба и на то да мисли. Ова се растъня обично дѣле на *олайска, предивска, бояциска и зачинска* или *треговачка.*

Олайска.

П. 511. Каква су то растъня олайска?

О. То су растъня, која се тога ради сѣю, да се изъ сѣмена нѣовогъ олай вади, кои се садъ много тражи и троши. И зато што сѣмена овы растъня у себи олай

садржаваю, зову се олайска. Къ овима принадлеже: репица, слачица, макъ и сунцу-кретъ.

Репица или горушица.

П. 512. Нїе ли то оно, што мы слачица велимо?

О. Ёсте, али погрешно тако нѣки зову; ерѣ слачица є сасвимѣ друго. И слачица є една фела репице, но слачица є жута и мало слади, а у репице є сѣме црвенкасто врано и люто, и зато болѣ ће быти именовати ю горушицомѣ него слачицомѣ.

П. 513. Какву землю и климу оѣе горушица?

О. Оѣе снажну и дебелу землю. На лакој или лютој земљи напредує само кадѣ се добро погнои. Она може напредовати гдѣ годѣ вчамѣ добро роди, дакле у планинскимѣ и поладнимѣ предѣлима у залуду бы было сѣяти ю. Непостояна погода времена у пролеѣе, особито честа промѣна топлоте и мраза у мѣсецу Априлу и Маю веома шкоди усѣву горушице. Исто тако и ладни сѣверни и источни вѣтрови шкодљиви су усѣву, ако онѣ нїе зими снѣгомѣ покривенѣ.

П. 514. Кадѣ горушица оѣе дебелу землю, то она подноси яко гноєнѣ?

О. Горушица зактева снажно нагноєну

землю и воле разтворено већъ ђубре. Ако се ради усѣва горушице гнои, онда нееднако сазрѣва. Зато треба едне године добро пођубрити, па нѣчимъ другимъ землю засѣяти, па онда идуће године горушицомъ.

П. 515. Како се приуговлява земля за усѣвъ горушице?

О. Земля мора особито добро израђена и размрвлѣна бити, а то се само више пута угаренѣмъ и дрлянѣмъ учинити може.

П. 516. Како се сѣе горушица?

О. Горушица се сѣе на три начина:

1) Може се сѣяти сѣялицомъ на врсту. Овај начинъ сѣяња пробитачанъ е у толико, што манѣ сѣмена за усѣвъ потребуе, што се сѣме уредно и еднако расположи и што потоме усѣвъ одъ влаги и зиме има заштиту. Са сѣялицомъ треба сѣяти горушицу мѣсеца Августа, у средини мѣсеца Септемврија врстачомъ опрашити, а у средини мѣсеца Октомврија загрталомъ окопати.

2) Може се сѣяти на сачму; али онда много више сѣмена одлази. Она се сѣе порѣдко као и дѣтелина; дакле съ мало сѣмена много землѣ може се засѣяти.

3) Може се расађивати. Кадъ се у добро приуговлѣну землю јоштъ съ концемъ Юлія мѣсеца горушица посѣе и после мѣсеца Октомврија извади и расади.

Разсађиванѣ може се свршити у бразду при самомѣ ораню. Овай є начинѣ истина пробитачанѣ, али заметанѣ.

П. 517. Кадѣ приспѣва горушица, како се жнѣ и увози?

О. Горушица обично приспѣва съ концемъ Юнїя мѣсеца. Како меунице заруде, валя горушицу косити и то брзо докъ нїе презрѣла, врѣ она брзо сазрѣва. Покошену горушицу треба оставити у одкосима или руковедима да дозрѣ, и чимѣ пожути валя ю увозити. При возитби треба да є гувно већ спремлѣно, те да се одма на гувно свлачи и одма врши. Да не бы у товареню и возитби много сѣмена изгубили, треба кола застрети понявомѣ. Кадѣ се горушица оврши и одѣ плевѣ очисти, валя ю на таванѣ или у амбарѣ текѣ са шаке дебело сасути и свакиѣ данѣ два пута лопатомѣ превртати да се не ужеже. Ово валя донде продужавати докъ се горушица добро не осуши, и докъ не добиемо муштерїю да ю продамо.

П. 518. Има ли іоштѣ какве горушице?

О. Има пролѣтне, коя се у пролѣто сѣв. Она є мало ситнїя и црвенкастїя одѣ озимице, али слабо роди, па зато слабо се и сѣв.

С л а ч и ц а.

П. 519. Кадъ се сѣе слачица?

О. У пролѣто после Ђурђева дне.

П. 520. На каквой земљи напредуе слачица?

О. На снажной и мегкой земљи, али задоволява се и са песковитомъ земљомъ, ако она само довольно снаге има. Слабѣе роди одъ горушице, али опетъ кадъ се ратаръ одоцни у всень горушицу посѣяти, болѣе у пролѣто слачицу посѣяти но пролѣтну горушицу.

П. 521. Како се сѣе слачица?

О. Онако исто као и горушица.

П. 522. Дакле онако се и срадити мора?

О. У свему као и горушица.

М а к ъ.

П. 523. Заръ е и макъ олайско растѣнѣ?

О. Изъ маковогогъ сѣмена може се извадити прекрасанъ зейтинъ за ело. Зато између олайски' растѣнья макъ прво мѣсто заслужуе.

П. 524. Има ли више фелій мака?

О. Мака има две феле; бѣлый и мркій макъ. Мркій макъ болѣе роди, а бѣлый ви-

ше зейтина дае одъ мркога и скуплѣ се продае.

П. 525. Какву землю оће макъ?

О. Макъ оће чисту, снажну и благу среднѣ доброте землю, коя нѣ влажна. На тежкой земли тежко напредуе, а на лакој земли лако га вѣтаръ обори.

П. 526. Како се земля за усѣвъ мора приуготовити?

О. Будући да макъ зактева чисту и мегку землю, то треба землю, на којој намѣравашь у пролѣто макъ сѣяти, іоштъ у есень узорати, па на пролѣто опетъ, да се земля као прашина размрви.

П. 527. Кадъ се и како се макъ сѣе?

О. Сѣяти треба макъ у пролѣто съ концемъ мѣсеца Марта или у почетку Априла. Макъ се сѣе или на сачму, или у врсту са сѣялицомъ. Макъ треба сѣяти редко тако, да растѣня за едну малу шаку едно одъ другога дођу. Зато гдѣ се усѣвъ честь покаже, треба га разредити.

П. 528. Потребуе ли макъ какву негу?

О. Макъ треба често плевити и прашити кадгодъ се отрави, и кадъ за едну стопу у высину порасте треба га окопати, т. е. земљомъ огрнути.

П. 529. Кадъ доспѣва макъ?

О. Макъ е зрѣо како му стабло пожутти, кое обично у мѣсецу Августу бива.

Кадъ се ово примѣти, треба само зрѣле главе покупити, осушити и омлатити. Омлаћено сѣме треба танко прострети да се суши, еръ оће да се ужеже.

Сунцукретъ.

П. 530. Сѣе ли се сунцукретъ ради олая?

О. Сунцукретъ као и макъ треба свакой землѣдѣлској газда да сѣе, кои кошнице држи, еръ на њинъ цвѣтъ пчеле радо падаю, па и онда раану налазе кадъ по њивама и ливадама никаква цвѣта нема. Осимъ ове ползе кою сунцукретъ у газдинству подае, вади се изъ њѣга прекрасанъ зейтинъ за ело.

П. 531. Какву земљу оће сунцукретъ и како се сѣе?

О. Оће добру, мегку и снажну земљу. Сѣе се у пролѣто, и то или на сачму или на врсту. После усѣвѣ овај мора се копати и окопавати као и кукурузъ. Кои сѣе на сачму, онај мора копати сунцукретъ обичномъ мотикомъ, а кои га сѣе на врсту, онъ може копанѣ свршити врстачомъ и загрталомъ. Кадъ сѣме сазрѣ, онда се котурови сѣменомъ напунѣни посѣку, мало провену, и сѣме изъ њи повади. Тежко е сѣме одъ врабаца сачувати, а тежко га е вадити, па зато тай сунцукретъ слабо землѣдѣлци и сѣю.

Предивска растѣня.

Ланъ.

П. 532. Може ли у свакомъ мѣсту ланъ напредовати?

О. Може; но то зависи одъ климе, одъ землѣ и сѣмена, те на мѣсти болѣ а мѣстимице лошіе напредуе.

П. 533. Дакле на каквой земљи найболѣ напредуе?

О. Ланъ изискуе умѣрено топлу, нѣшто влажну климу, и онде найболѣ напредуе, гдѣ се топлота и влага брзо меня, кое поглавито бива у высокимъ и планинскимъ предѣлима, гдѣ се понайвише и сѣе. Среднѣ доброте земля за усѣвъ лана довольна е. На лакој земљи текъ онда може напредовати, ако е клима влажна. Особито добро успѣва на крчевини, купусишту, кромпиришту и на овсишту іоштѣ коекако, али на ечмишту слабо. Озимица слабо роди на ланишту. На ланишту може да роди грашакъ и овасъ.

П. 534. Може ли се за усѣвъ лана љубрити?

О. Ако се за усѣвъ лана у пролеће земля пољубри, ланъ ће истина добро напредовати и у висину порастити, али стабла быће му дебела, и ланъ быће оштаръ, одъ кобга не може бити танко предиво.

Треба дакле ниву за усѣвъ лану предиду-
ћій љубрити, или у случаю нужде баръ са
старымъ и сгорелымъ љубретомъ пре зиме
погноити.

П. 535. Како се има земля за усѣвъ
лана приуготовити?

О. Ланъ оће чисту землю и мекоту,
да жилице дубоко у землю продрети могу.
Треба дакле за усѣвъ лана землю пре зиме
дубоко узорати, а у пролеће за усѣвъ плит-
ко, како бы се влага у земљи задржала.
Зато нѣки у пролѣто и не ору подъ ланъ,
но пре зиме узорану ниву само гвозденомъ
дрлячомъ подрляю и ланъ посѣю. Што ви-
ше да бы влага у земљи заостала, многи
имаю обичай ниву, пошто ланомъ засѣю,
валькомъ поваляти, и примѣчаваю да онда
брже и едначѣ ниче.

П. 536. Кадъ се сѣе ланъ?

О. Ланъ починю сѣяти већъ у почет-
ку мѣсеца Априла и продужую до средине
Юнія. Ако е земля као што валя за усѣвъ
приуготовлѣна, раный усѣвъ свагда болѣ
напредуе одъ позднога. За сѣянѣ лана ра-
до бираю нѣки ютро, а други имаю обичай
посѣяти га предъ вече, па сѣме оставити
преко ноћъ незавлачено, и текъ га слѣдую-
ћій данъ за росе повлаче. За танко пре-
диво треба сѣяти густо, а кои сѣе збогъ
сѣмена, може сѣяти поређе. При сѣяню

треба пазити да се сѣме еднако разреди. Одъ сѣмена русскогъ и тиролскогъ манѣ треба за усѣвъ. За усѣвъ треба бирати сѣме одъ две и три године старо. Добро и здраво сѣме мора жуто бити као дукатъ, сѣино, тежко; у воду бачено, мора брзо потонути, а на жаръ кадъ се мете, брзо ће се запалити и прскати. Изъ искуства дознае се да ланено сѣме оће да по'рѣа и лошиє за усѣвъ да постане, зато изъ нужде мораю землѣдѣлци сѣме да меняю, и изъ предѣла гдѣ наиболѣй ланъ роди, да доносе. Изъ Руссiє найвише се сѣмена доноси за усѣвъ лана.

П. 537. Потребує ли усѣвъ лана какву негу?

О. Найопаснiи є неприятель лана бувачъ. Посипанѣмъ пепела за росе и поливанѣмъ съ кречномъ водомъ може се по гдѣкадъ бувачъ утаманити. Усѣвъ лана мора се баръ єданпутъ оплевити, кадъ са три до четири прста порасте, али и то плевленѣ на одвеѣъ великой влаги не сме се предузимати. Ако ланъ у зелень полегне, треба га съ глаткимъ пруѣемъ или штаповима на другу страну преврнути. У нѣкимъ предѣлима имаю обичай по усѣву поударати притке и за ове повезати пруѣе да не бы ланъ на землю полег'о, но да бы се на ово пруѣе наваліо.

П. 538. Кадъ е време найболъ лану, да се изъ землѣ чупа?

О. Ако желишь добро и танко предиво одъ лана имати, треба ланъ чупати чимъ стабла почну жутити, и чимъ долнѣ лишѣ починѣ венути, или чимъ сѣме заруди. Ако се ланъ пре времена почупа, дакле незрео, влакно ѣе одъ таковогъ лана быти прекрасно, али не може се дуго држати; а ако се поздно, т. е. презрѣо изъ землѣ изчупа, влакно неѣе быти танко и мегко. Почупаный ланъ треба 5 до 8 дана на сувой рудини сушити. Но будући да ланъ лежанѣмъ на земљи оѣе одъ влаги да добіе прне пеге, зато найболъ се суши кадъ се на нъиви побію раклѣ, па се ланъ око овы раклый у наоколо у купе исправи да се суши. Кадъ се добро осуши, онда се сѣме омлати.

П. 539. Шта се далъ съ ланомъ ради?

О. Лика ланена прилѣплѣна е за стабло растѣньскимъ лепкомъ; садъ дакле долази поглавитый пос'о, како ѣе се та лика одъ стабла оддвоити. Ово бива на два начина: или се ланъ потопи у воду да се разкваси, или се на рудину метне да се одъ росе накваси. Ово топлѣнѣ лана бива у мѣсецу Юлію и Августу; поздніи ланъ или се остави за идућу годину, или се преко зиме на снѣгу потапа, одъ чега добыва ланъ

лѣпу пепеляву бою. Топлѣнѣ лана на роси трає три до петъ недѣля, као што веће росе или кише биваю. Као знакѣ натоплѣногѣ лана узима се то, кадѣ се лика са стабла одоздо до горе олюштити дає. Онда се ланѣ подигне и у купе постави, да се добро осушити може. Но одѣ лана цѣли сходно у води намоченогѣ добыя се много болѣ и отличнѣ предиво. Зато треба найпре свойства воде изслѣдити, ерѣ нѣ свака вода добра за мочило лана. Мутна, или оштра вода, у којой има гвоздены частица, нѣ добра за мочило; а тако исто да се близу воде не налази јововина или растовина, ерѣ ако лишѣ у воду напада, оће вода да се црвенкасто боядише. Потапанѣ лана у текућой води не може се препоручити; у бари или до текуће воде кадѣ се изкопа яруга и у ню се вода напусти, најболѣ се потопити дає. На топломѣ времену довольно є да ланѣ петъ дана у води потоплѣнѣ стои, а на ладнѣмѣ може стаяти и 14 дана. Кадѣ се примѣти да се лика одѣ стабла лана оддвая, онда се ланѣ изѣ воде извади, у чистой води изпере и по ливади простре да се осуши, гдѣ две до три недѣлѣ остане, докѣ се црне пеге на стаблѣикама не покажу, и онда се дигне и кући свуче да се съ нѣмѣ дальїй радѣ предуме.

К о н о п л я .

П. 540. Сѣ ли се кодъ насъ конопля?

О. Кодъ насъ су се жене извѣштиле те садъ купую памукъ, па слабо коноплѣ и сѣмо; то само несмысленъ газда учинити може, да за кућевну потребу купуе платно или за памукъ новце да издае. Жалостанъ е то газда кои баръ ради кућевне потребе коноплѣ не сѣе, еръ одъ нѣ не само кошулѣ и чаршаве, него и вреће и поняве може имати. Дакле на свакій начинъ остае конопля за землѣдѣлца знаменито растѣнѣ.

П. 541. Какву землю оће конопля?

О. Конопля оће дебелу и яку, или ђубретомъ нагноену землю, Оће топлу климу, која е више влажна но сува, и зато у долинама поредъ рѣка веома добро напредуе. У нѣкимъ предѣлима имаю особена конопльишта, гдѣ непрестано сваке године коноплю сѣю, а у нѣкимъ имаю обичай землѣдѣлци добро погноити нѣиву, коноплю посѣяти и срадити, па после у ту землю озимицу или репицу сѣяти.

П. 542. По томе дакле конопля иште яко ђубренѣ?

О. Конопля подноси веома снажно ђубренѣ. Што е разтвореніе ђубре, то лѣпша конопля расте.

П. 543. Како се приуготовити има земля за усѣвъ?

О. Земля за усѣвъ коноплѣ мора быти добро ураѣена, чиста и размрвлѣна. Дакле ако нѣ яка и довольно снажна, валя ю добро наѣубрити и ситнити оранѣмъ и честымъ дрлянѣмъ колико в више могуће.

П. 544. Кадъ се сѣе конопля?

О. Кадъ се у пролѣто толико отопли, да се немамо више слане бояти, онда се конопля сѣе. Ради предива сѣе се конопля почесто, а ради ужарскогъ посла пореѣе. Пореѣе се сѣе, кадъ се конопля ради сѣмена сѣе. За усѣвъ избира се свакадъ скорашнѣ сѣме.

П. 545. Какво в далѣ поступанѣ съ конопльомъ?

О. У свему се съ конопльомъ поступа као што смо о лану казали.

Болцїйска растѣни.

Броѣъ.

П. 546. Заръ се и броѣъ сѣе?

О. Броѣъ се може добро продати, па зашто га не бы землѣдѣлци сѣяли.

П. 547. У каквой земљи и клими броѣъ добро напредув?

О. Кодъ насъ се свуда броѣъ сѣяти може изузимаюћи ладне планинске предѣ-

ле. Броћъ оће дубоко снажну, више лаку него тежку землю, коя нити да е одвећъ влажна нити одвећъ сува. На кречной земљи добыя броћъ отличну бою; на кршовитой земљи узалудъ бы было броћъ сѣяти.

П. 548. Како се земля за усѣвъ броћа приуготовити има?

О. Пре зиме треба землю узорати пошто е найпре нагноена. Може се и на пролѣто погноити, али онда се одма мора љубре заорати. На овай начинъ приуготовлѣна земля остае до самога сѣяня броћа.

П. 549. Како се сѣе броћъ?

О. Броћъ се подиже или изъ сѣмена или разсађиванѣмъ изданака. Ови изданци узимаю се по 4 до 6 одъ свакога стабла, кое обично у средини Мая мѣсеца бива. Земля се подѣли на лее, изданци се помеђу у растило, па се разсађую. Найболѣ се разсађуе на влажномъ времену на врсту, ставивши врсте по две стопе раздалеко, а разсадъ дође са шаке еданъ одъ другога. Кадъ се овако разсади, може се после окопавати врстачомъ и загрталомъ. Сѣме треба посѣяти у изводну лею, и слѣдуюће године можемо имати разсадъ за разсађиванѣ.

П. 550. Какву негу потребуе броћъ?

О. Прве године разсадъ треба прашити и травульину требити. У есенъ треба

растѣнѣ земљомъ загрнути, кое се загрталомъ учинити може. На пролѣто идуће године треба земљу съ грабуляма свући и растѣнѣ одгрнути. Јоштѣ овога лѣта треба єданпутѣ опрашити растѣнѣ и одѣ травуљине ослободити.

П. 551. Кадѣ се вади броћѣ?

О. Вади се обично у всень друге године ашовомъ или рукама, а може се и плугомъ повадити. Повађено коренѣ треба осушити, одѣ землѣ очистити, па продати.

С а ч ѣ , в р б о в н и к ѣ (*Isatis tinctoria*).

П. 552. Какво є то растѣнѣ?

О. То є растѣнѣ, одѣ коєга лишѣа прави се отлична плава боя, коя готово чивиту не уступа.

П. 553. У каквой клими и земљи напредує?

О. У свакой готово клими, само оће добру и дубоко снажну земљу, чисту одѣ каменя и само не одвећѣ влажну.

П. 554. Кадѣ се сѣє и како се сѣє?

О. Може се у всень сѣяти, и всеный усѣвѣ има лѣпшу бою и болѣ роди, али оће одѣ зиме често да промрзне. Зато се препоручує пролетный усѣвѣ. Пре зиме узорану земљу треба у пролѣто чимѣ се

земля просуши узорати, подрляти и на сачму посѣяти. Но много болѣ се обдѣлава врстачный усѣвъ.

П. 555. Потребуе ли сачъ какве неге?

О. Треба усѣвъ више пута преко лѣта плевити и одъ травульине требити. При првомъ плевлѣню почесто налазећа се растѣня треба разредити.

П. 556. Шта се далѣ ради съ тымъ усѣвомъ?

О. Кадъ лишѣе на 6 до 8 палаца у высину порасте, долнѣ лишѣе починѣ венути и жутити, онда се српомъ лѣпо посѣче, чисто опере и осуши. Одма после прве жетве валя усѣвъ опрашити и пустити да расте, па чимъ лишѣе порасте да долнѣ почне жутити, опеть се жанѣ. Овако се може три до четири пута преко лѣта жити. Осушено или текъ провенуто лишѣе однесе се у воденицу за то справлѣну, гдѣ се лишѣе сгнѣчи или утуца. Овако утуцано лишѣе у гомилицама остави се у сувоти на провлачномъ мѣсту да се едно 8 до 12 дана просуши. За ово време увати се споля на свакой гомилици кора; ова се кора после са цѣломъ массомъ измеша, и однѣ се направе грудве и оставе опеть да се нѣколико дана просуше, па се после продае. Една цента оваковогъ сача продае се по 5 до 10 форинтѣй.

Жута резеда (Reseda luteola).

П. 557. Какво е то растѣнѣ.

О. Ово растѣнѣ дае постоянну жуту бою, и потоме едно што се добро продае, а друго што се лако и безъ сваке теготе подиже, заслужуе да га землѣдѣлацъ сѣе.

П. 558. Какву землю оће резеда?

О. Оће топлу и суву климу, а лаку и песковиту смолнячу. Оће снажну землю, али іой скорашнѣ љубренѣ не прія.

П. 559. Кадъ се сѣе?

О. Сѣе се у есенъ и у пролѣто. Болѣ роди пролѣтнѣ усѣвѣ. Есеня резеда сѣе се у междуневицама, а пролѣтна у пролѣто, чимѣ се земля одкрави. У добро урађену землю сѣе се резеда на сачму.

П. 560. Потребуе ли какве неге?

О. Мора се одъ травульине чисто држати, и потоме преко лѣта више пута плевити.

П. 561. Кадъ доспѣва и каква іой е жетва?

О. Жетва бива у мѣсецу Юлію и Августу, кадъ е у најболѣмѣ цвѣту. У ово време и пчеле налазе отличну раану. За жетву треба уграбити суво време, и онда се као ланѣ ово растѣнѣ изъ землѣ чупа. На тежкой земљи, гдѣ се земля тежко одъ жилица оддвая, имаю обичай косити и бриж-

льиво осушити. Найвише вниманія треба око нѣ употребити при сушеню да не покисне. Кадъ се осуши, онда се повеже у снопове и тако се продае. Ради сѣмена остави се едно парче усѣва да дозрѣ. Влажна година успѣшна е за резеду, онда веома добро роди, али е лошіе доброте; на сувой години манѣ роди али болѣ доброте. Една цента продае се по 4 до 8 форинтій.

Зачинска растѣни.

К и м ѣ (кминѣ, cuminum).

П. 562. Какво е то растѣнѣ?

О. То растѣнѣ има сѣме мирисаво, те се употреблюе у елу и пићу и лѣковима. Расти кодъ насъ по ливадама дивлѣ, но кадъ се сѣе по нѣвама, бива сѣме савршеніе и миришлявіе.

П. 563. У каквой земљи напредуе?

О. У песковитой смолници; скорашнѣ ѣубре не подноси, али буявно роди у земљи пепеломѣ или кречомѣ погноеной.

П. 564. Кадъ се сѣе?

О. У добро израћену земљу сѣе се мѣсеца Юлія или Августа најболѣ на врсту. У нѣкимѣ предѣлима сѣе се у изводну лею съ пролећа, па се после кадъ изводи одячаю, по нѣиви разсађую. Преко лѣта мора се усѣвѣ плевити и прашити.

П. 565. Кадъ доспѣва кимъ?

О. Кадъ се рано разсади, у топлимъ предѣлима већ мѣсеца Юлія кимъ сазрѣ; а у ладнимъ предѣлима доцнѣ. Кимъ за росе валя пожнѣти и у руковедима осушити, омлатити и сѣме осушити па продати. Една цента продав се по 4 и полъ до 6 талира.

В л а с н ы й к о п р ъ (foeniculum).

П. 566. Какво е то растѣнѣ?

О. То е растѣнѣ на подобіе мироѣіе, и сѣме му се добро продав и као лѣковито употреблюе.

П. 567. Какву землю оѣе власный копрѣ?

О. Оѣе дубоко снажну землю и топлу.

П. 568. Кадъ се сѣе?

О. Нѣки га у пролѣто сѣю на сачму одма по нѣиви; а нѣки га сѣю у пролѣто по изводнымъ леяма, па га после, кадъ порасте съ два три прста у висину, разсађую.

П. 569. Кадъ приспѣва?

О. Еданпутѣ посѣяна нѣива са власнымъ копромъ може три године да трае. Сазрѣва му сѣме у мѣсецу Септемвру и Октомвру. Но будући да нееднако сазрѣва, не може се у еданпутѣ жнѣти, но мора се заћи по нѣиви и зрѣло сѣме брати

и осушити. Сѣме власногъ копра продае се по 6 до 7 талира цента.

О н а й з ъ (Anisum).

П. 570. Какво е то растѣнѣ?

О. То растѣнѣ има сѣме миришляво и лѣковито, и зато га обично сиротиня, коя много землѣ нема, сѣе, што га добро продае. Често се цента по 10 и 15 талира продае.

П. 571. Какву земљу оће онайзѣ?

О. Оће топлу климу и више лагку но тежку земљу. На одвећѣ сушной земљи као и у влажной клими оће често да омане. Скорашнѣ ђубре не подноси.

П. 572. Кадѣ се сѣе?

О. Сѣе се на сачму у пролѣто и преко лѣта се одѣ травульине плевѣ.

П. 573. Кадѣ му пада жетва?

О. У мѣсецу Юлію или Августу валя жетву започети чимѣ му стабло зажути. Онайзѣ треба или жнѣти или изѣ корена чупати, осушити па омлатити.

К о р і я н д е р ѣ.

П. 574. Какво е то растѣнѣ?

О. Ово е растѣнѣ, коєга се сѣме и као лѣковито за апотеку тражи и по бакалницама за разне потребе продае. Ово е

ѣдно растѣнїѣ, кое се са свакомъ земљомъ и климомъ задоволява.

П. 575. Кадъ се сѣе?

О. Будући да коріандеръ много влаге потребуе за свой првый развитакъ, то се обично земля подъ зиму узоре, па у пролѣто чимъ се земля провене, текъ се подря, па се посѣе, како бы влага у земљи дуже заостала. Сѣе се пакъ или на сачму или на врсту, и преко лѣта на свакой начинъ плевн се.

П. 576. Кадъ сазрѣва?

О. У мѣсецу Септемвру. Но будући да нееднако сазрѣва, треба зайћи са српомъ и оно пожнѣти, гдѣ се види да є већа часть сазрѣла. Сѣме лако испада, зато треба при жетви пазити. Коріандеръ треба у сувоти осушити и омлатити. Цента продае се по 4 до 5 талира.

Шафранъ (*Crocus sativus autumnalis*).

П. 577. Є ли то овай шафранъ што се кодъ насъ по бакалницама продае?

О. Єсте тай. Тай шафранъ у Смирни и Анадолу самъ одъ себе расте, али кодъ насъ мора се сѣяти, па га можемо ако не башъ онако истога, а оно и не у много лошїегъ имати.

П. 578. На каквой земљи радо напредуе?

О. На земљи лагкой и мало пескови-
той, но опеть снажной или баръ пре две
године нагноеной.

П. 579. Како се сѣе шафранъ?

О. Шафранъ има у земљи лукъ, кои
се подъ земльомъ умножава. У мѣсецу Ю-
лію текъ се ови лукови у землю саде, изъ
кои мѣсеца Септемврїя изтера найпре лиш-
ће па онда цвѣтъ. Цвѣтъ се изъ ютра за
росе бере, и суши.

П. 580. Треба ли овай усѣвъ какве
неге?

О. Преко лѣта када растѣнїѣ или болѣ
реѣи лукови подъ земльомъ почиваю, тре-
ба землю одъ травульине чисту држати.
Оваковый усѣвъ може 4, 5 и 6 година тра-
яти, па онда се поваде лукови и у суву
држе и на ново саде.

Шафраньика (*Carthamus tinctorius*).

П. 581. Ё ли то проста шафраньика?

О. Ёсте она, што се кодъ насъ по ба-
калницама помешано са алавомъ паприкомъ
продае.

П. 582. Какву землю оѣе шафраньика?

О. Задоволява се са свакомъ земльомъ
коя довольно снаге има.

П. 583. Кадъ се сѣе?

О. У пролѣто, чимъ се земля одкрави,
сѣе се или на оцаке, или на врсту. Чимъ

после растѣня за два три прста у висину порасту, треба њи опрашити и оплевити, и кадъ за едну и полъ стопу порасту, треба њи окопати и гдѣгодъ су у често ударила, разредити.

П. 584. Каква е полза одъ те шафранъике?

О. Шафранъика кадъ цвѣта, цвѣтъ се свакій данъ бере, изтуца и осуши, те се после или у кући употреблюе ради зачина или за боядисанѣ, или се прода; а осимъ тога шафранъика кадъ сазрѣ, одъ сѣмена вади се зейтинѣ или се кокошкама као отлична раана дае.

Трговачка растѣня.

М е л ь.

П. 585. Зарѣ се и меля сѣе?

О. Мель е у трговини данасъ знамени-то растѣнѣ у Европи, ерѣ га пивари за пиво мораю имати, и зато што се добро продае, заслужуе да се землѣдѣлацъ око меля забавля. Мель се сади као виноградъ.

П. 586. При саденю шта треба имати у виду?

О. Треба имати изборъ феле. По времену када меля сазрѣва, дѣле га на раный и поздный.

П. 587. Каквый е раный меля?

О. Раный мель са полуцрвеномъ лозомъ може у добрымъ годинама да се оброди, и добро се плаћа, али оће често да омане.

П. 588. Каквий е поздный мель?

О. Поздный мель болъ роди. Особито мель са зеленкастомъ лозомъ може се препоручити.

П. 589. Али кодъ насъ има доста меля, кои самъ одъ себе расте, дакле мы не бы имали нужду садити га?

О. Овай мель што кодъ насъ самъ одъ себе расте, то е дивлый. Дивлый мель са питомимъ тако се сравнити може као виняга съ отмѣнымъ грождемъ.

П. 590. Какво се положеніе мѣста изискуе за мельоградъ?

О. Найболъ е положеніе за мельоградъ у страни прама сунцу, заклонѣной брѣдама или планиномъ одъ сѣвера. Долине, гдѣ многе магле бываю, или близу рѣка и стоѣћи бара, гдѣ честа пламеняча и медлыка пада, нису удобне за мельоградъ.

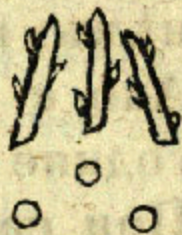
П. 591. Какву землю оће мель?

О. Найболя е земля за мель блага топла смолница, на којой онъ найболъ роди съ најотличнімъ мирисомъ. Онъ оће добро да напредуе и на тежой смолнячи као и пескуши. Подводну или влажну землю никако не подноси, то е поглавито.

П. 592. Како се сади мельоградъ?

О. Пре него ћешъ приступити къ са-
ђењу мельограда, треба ти землю приуго-
товити, а то е, треба ти сво мѣсто, кое
засадити желишь, на едну и полъ до две сто-
пе у дубљину прекопати и преврнути. Гор-
ня добра земля гайница долази у дубљину,
а она одоздо на површину, коя се гное-
нѣмъ и обработаванѣмъ после поправля.
Ако е одвећъ слаба земля, треба ю прве
године погноити на кромпиромъ засѣяти.
При саденю мельограда треба точностъ на-
блюдавати. Найпре треба побелѣжити вр-
сте, па онда у врстама лозу садити. Врста
одъ врсте долази на четири стопе разда-
леко, а у врстама ямићи долазе на 6 сто-
па. Врсте треба да су дужиномъ окренуте
на подне. Сади се или на коцку или на
десноуголникъ или унакрстъ .
По овако учинѣномъ раздѣленію сади се раз-
садъ у пролѣто у мѣсецу Марту и Априлу.
Разсадъ узима се одъ жилица, изъ кои е
пре тога едну годиниу лоза изтеривала. За
разсадъ узима се 3 до 4 палца у дужину, а
у дебљину готово еданъ палацъ. Треба се
чувати, да се не узме разсадъ разне феле,
па да се помѣша; но треба разсадъ оданде
узети, гдѣ найбільій мель роди. Пре са-
деня треба у врсти изкопати ямиће одъ
едне и полъ стопе у ширину и одъ едне

стопе у дубльину, па ове старымъ и сгорѣлымъ ѣубретомъ до половине напунити и одозго земљомъ покрити. У овако приуготовлѣне ямиѣ прстима или іоштъ болѣ садилькомъ треба садити разсадъ ставляюћи у свако мѣсто по три разсада тако, да доле на полъ стопе еданъ одъ другога одстои, а вр'ови да се меѣусобно приближую овако. После тога мегкомъ земљомъ треба разсадъ огрнути, и еднымъ коцемъ одъ 6 до 8 стопа високимъ забѣлежити.

П. 593. Какву негу изискуе мельоградъ?

О. Прве године треба мельоградъ у мѣсецу Юнію и подругій путъ у Юлію опрашити и одъ сваке травульине отребити. Младу лозу треба о колѣ привезати. Прве године у есень треба младу лозу на едну стопу одъ землѣ орезати, па ону изъ землѣ виреѣу лозу кровиномъ покрити да преко зиме не озебе, а на пролѣто кадъ се скине ова кровина, и не далеко се одъ лозе метне, претрпа се земљомъ, да изтруне и тако мельоградъ да нагнои. У бериѣетнымъ годинама веѣъ прве године има плода, кои се зове првенаць. Друге године веѣъ треба имати мотке, коѣ мораю бити 30 стопа дугачке. Ове мотке треба помоѣу казме, коіомъ се яма копа, на едну стопу одъ оцака укопати. Да бы жилице ме-

льове лозе болѣ одячале, іоштѣ се прве и друге године не дираю. Но у трећой и свакой слѣдуюћой години, на сувомѣ времени у мѣсецу Марту или Априлу треба жиле орезати. Ради резаня треба сву землю са жила одгрнути, тако, да горнѣ жиле меля сасвимѣ одкривене буду. На то треба све младе изданке и све жиле, коє на страну тераю, као и прошлогодишню лозу сасвимѣ до главе орезати, да ништа не остане до главне жиле, коя право у дубльину иде. Орезаный чокоть треба после ситномѣ земльомѣ покрити, па онда поѣубрити већѣ онде налазећимѣ се ѣубретомѣ, и поврѣ ѣубрета землю навући. Преко ноћѣ одкривене жиле никако да не остану. Како лоза 3 до 4 стопе у висину порасте, треба ю за мотку везати ликомѣ, шашомѣ или рогозомѣ. У мѣсецу Маію или Юнію треба землю на лозу нагрнути или на врсту на балванѣ нагомилати, као што то у винограду бива. Везиванѣ лозе еднако се продужава до 12 или 15 стопа' у висину. Све лозице, коє на страну тераю као и лишѣ одоздо на 6 до 8 стопа' преко лѣта валя окресати. Меѣутимѣ преко лѣта двапутѣ треба опрашити мельоградѣ и чисто одѣ сваке коровине и травульине држати.

П. 594. Кадѣ се бере и како се бере мель?

О. Бранѣ не треба ни одвећѣ рано ни-

ти одвећъ поздно предузети. За знакъ, да е меля сазрѣо, узима се то, кадъ меля жуѣ-
касто зеленъ изгледа, кадъ яко мириши, и
кадъ онай прашакъ у меля, кадъ се меѣу
прстима трля, прсте боядише и маже се.
Раный меля обично бере се у средини Ав-
густа мѣсеца, а поздный у Септемврїю.
Бранѣ валя предузимати кадъ роса опадне.
Кадъ се меля обере, онда се лоза на 3 до
4 стопе одъ землѣ ореже и у снопъ пове-
же, а мотке се поваде и на страну изнесу.
При браню меля треба сваку ресу понао-
собъ съ маломъ петелькомъ ноктима очу-
пати. Одвећъ кратке као и одвећъ дугачке
петельке на ресама оставляти, еднака е по-
грѣшка. При браню треба предосторожно
поступати, да се онай прашакъ или пуорѣ
съ цвѣта не отресе, и да се меля яко не
гнѣчи. Уквареный меля съ добрымъ не
треба мѣшати.

II. 595. Шта далѣ са обранымъ ме-
льомъ треба чинити?

О. Кадъ се меля обере, онда се мора
онѣ као трговачка роба добро сачувати.
Пре свега треба меля осушити. За суше-
нѣ треба имати добре, суве и чисте таване
не даскама патосане. На влажномъ тавану
оѣ меля да потавни, па онда га неѣе нико
купити. Треба дакле меля са едне шаке
танко по тавану прострети, па ако е могу-

ће и танѣ, и съ почетка свакій данъ двапу-
та превртати. После нѣколико дана и кадъ
се мель просуши, може се већъ подеблѣ
прострти и текъ еданпутъ на данъ превр-
тати. Превртанѣ свакій данъ треба проду-
жити, докъ се петельке сасвимъ не сасу-
ше, и онда се може мель на 3 до 4 стопе
дебело на тавану држати, но ипакъ по гдѣ-
кадъ га превртаюћи. Сви пенцери и капци
на тавану, гдѣ се мель суши, треба да су
на сувомъ и чистомъ времену отворени, а
на влажномъ или кишовитомъ времену и
свакадъ преко ноћъ затворени, еръ мель
влагу у себе увлачи. Кои нема великій и
пространый таванъ за сушенѣ меля, тай
може себи направити особиту за то зграду,
у коіой може кревете одъ платна или мре-
же еданъ на другій поправити и у ове по-
танко мель прострети, па онда не мора га
ни превртати.

П. 596. Кадъ се мель осуши онда се
може продати, ели? али кадъ не бы човѣкъ
добыо купца, шта ће онда съ нымъ чи-
нити?

О. Ако се мель не може у обично вре-
ме продати, онда га треба у особите вре-
ће или сандуке сложити, па нагазити или
сабити, гдѣ се може више година одржати.
А да се не бы мель при слаганю трошію,
треба едну ноћъ пре слаганя врата, пенце-

ре и одушке, гдѣ се мель налази, отворене оставити, да бы мель влагу у себе увук'о. Ово слаганѣ меля бива съ концемъ мѣсеца Октомврія, кадъ се петельке меля тако осуше, да се крше.

П. 597. Како роди мель?

О. Берићетъ меля ніе сваке године еднакъ. У добрымъ мельскимъ предѣлима узимаю се одъ 12 година две веома берићетне, 6 година среднѣ, а четири лоше. По берићету и цѣна е мелю већа или маня тако, да се нѣки година една цента меля продае по 10 талира, а други година по 100 талира.

П. 598. Оне мотке, што се ради везиваня мельске лозе употреблюю, могу ли више година служити?

О. Могу. Само ии треба добро чувати. Найболѣ се чуваю кадъ се у купе изправе и сложе, или кадъ се яке подвале подметну, па се уздужъ сложе.

Д у в а н ѣ.

П. 599. За дуванѣ данасъ много се новаца издае, и скупо се продае. Кадъ бы га землѣдѣлацъ желіо садити, шта мора имати у виду?

О. Землѣдѣлацъ, кои жели добарѣ дуванѣ имати, мора 1) учинити добарѣ из-

боръ сѣмена, 2) мора познавати климу и землю; 3) мора знати землю приуготовити; 4) мора знати разсадъ себи подићи и разсадити; 5) дуванъ неговати; 6) дуванъ брати; 7) дуванъ сушити и слагати и сѣме дувана уватити.

П. 600. Какво сѣме треба избрати?

О. Сѣме дувана треба изъ оногъ предѣла узети, гдѣ наибольій дуванъ родн. И будући да по клими а и по земљи оће дуванъ после нѣколико година и одъ наибольгъ сѣмена произходеій да по'рѣа, зато га треба често меняти.

П. 601. Какву климу и землю оће дуванъ?

О. Дуванъ оће као и винова лоза тепло, сунцу окрепуто и одъ ладны вѣтрова закрилѣно положеніе. Предѣли, у којима рано у есенъ слана пада, нису за дуванъ. Найболя е земля за дуванъ песковита, снажна, блага и топла смолница; иначе дуванъ роди на свакој земљи, само разне доброте, али на ладной и тежкой смолници, на сувомъ и лагкомъ песку и влажномъ калышту не може напредовати.

П. 602. Како се има земля за саденъ дувана приуготовити?

О. Дуванъ оће яко гноенъ, особито ако е земля слаба и шупля. По учинѣномъ искусству имаю разна гноеня знаменитый у-

пливъ на доброту дувана. Тако на примѣръ ђубре одъ самы растѣня слабо е, па кадъ се оваковимъ ђубретомъ дуваниште нагнои, онда и дуванъ кои ту роди, буде слабъ; на противъ одъ овчїегъ и коньскогъ ђубрета тако е якъ дуванъ и неприятногъ мириса, да се само за бурмутъ употребити може. Кадъ се дуваниште крављимъ ђубретомъ нагнои, ту роди за пушенъ наибольїй дуванъ са прїятнымъ мирисомъ. Осимъ тога дуванъ оће ситну и добро урађену землю, у свему онакову као што за конопљиште приуготовлявашъ. Нѣки имаю урађена дуваништа као и конопљишта, гдѣ сваке године дуванъ саде, а нѣки опетъ на угари саде дуванъ, пошто землю као што треба приуготове.

П. 603. Како се разсадъ дувана изводи?

О. Топлота наши летњи мѣсециј не довольна, да можемо у отвореномъ полю разсадъ дувана подићи. За извести разсадъ дуванскїй треба особите изводне лее *) начинити у башти, и то у заклону одъ ладны

---

*) Изводне лее треба на ђубрету коньскомъ скорашнїмъ начинити. Кадъ се ђубре коньско у лею свуче повольне дужине и ширине, па се ово ђубре нагази три стопе у висину, и иѣколко дана се остави, да се мало олади, докъ га прво вренѣ прође, и кадъ се после на оваково ђубре ситна земля за едну малу стопу дебело навуче, ово ће бити найболя изводна лее.

вѣтрова, па у овима већъ о младенцима или наскоро после нѣи дуванско сѣме посѣяти. Ове изводне леѣ треба преко ноћъ одъ мраза и одъ ладны вѣтрова закланяти. Изводне леѣ треба свакадъ изъ ютра съ разблаженомъ водомъ, а никако студеномъ заливати.

П. 604. Кадъ се и како се дуванъ расађуе?

О. Кадъ изводъ дуванскій за 3 до 4 палца у высину порасте и 6 до 8 листова изтера, онда се расађуе. При расађиваню добро е уграбити влажно време; но ако е земля одвећъ сува, треба она мѣста, гдѣ се дуванъ расађуе, заливати. На якой жеги треба ютромъ и вечеромъ само расађивати. Дуванъиште треба пре расађиваня на еданъ или два дана приуготовити оранѣмъ и дрлянѣмъ. При расађиваню треба свакадъ ячій изводъ вадити изъ изводне леѣ, чуваюћи да жилице при ваденю не почупамо; а да не бы жилицама наудили, треба изводне леѣ добро полити. Изводъ дуванскій треба на 2 стопе раздалеко на вресте расађивати. Одъ овога расада оће нѣшто да се осуши, нѣшто кртице и слепи кучићи и гльисте да покваре, зато треба после 3, 4 и 5 пута дуванъиште прећи и прегледати и празна мѣста новымъ расадомъ попунити.

П. 605. Какву негу после тай разсадъ дувана изискуе?

О. Чимъ разсадъ мало порасте треба га окопати, па ако се отрави, то валя учинити и по другій путь, и ако є земля лагка, треба растѣня и огрнути земљомъ као курузъ. Копанѣ и окопаванѣ на суши и жаркомъ времену не треба предузимати, ерѣ она угреяна земля зло дѣйствуе на растѣнѣ. Чимъ почне дуванѣ цвѣтати, треба изабрати найболя стабла за сѣме, а остало сѣме треба кидати. Исто тако треба све заперке што изъ стабла поредъ листа изтеруую, кидати. Слабіємъ стаблу дуванскомъ треба оставити 6, а ячимъ стаблама 10 до 12 листова, а остале покидати. Само овако радећи можемо се отличномъ дувану надати. На калявомъ и кишовитомъ времену по дуванѣишту не треба никакавѣ посо предузимати, а иначе при свакој радњи треба предосторожно радити да листове дувана не повредимо и не укваримо.

П. 606. Кадъ се бере и како се бере дуванѣ?

О. Ко є порано разсادیо дуванѣ, тай се може и болѣмъ дувану надати. Пре времена дуванѣ брати, то бы было дуванѣ кварити, ерѣ ће такавѣ дуванѣ и кадъ се осуши, зѣленкастѣ бити, и кадъ се пуши на зѣлень мирисати. Као знакѣ, да є дуванѣ

зрѣо узима се, кадъ се на листовима покажу загасите и жуѣкасте пеге, и кадъ се листови земли оборе. Бранѣ листова треба на сувомъ времену предузети. Найпре треба долнѣ листове обрати и на страну оставити, ерѣ е овай дуванѣ найслабій. После тога горњи и зрели листови даю отличнѣй дуванѣ, коѣ опетѣ башка на гомилице валя ставляти и куѣи у сувоту донети. Бранѣ дувана не треба у еданпутѣ изѣ реда свршити, но само зрѣле листове бирати, па опетѣ после нѣколико дана бранѣ продужити.

П. 607. Како се суши дуванѣ?

О. Кадъ се лишѣ мало провене на тавану, или у особенной сгради, онда се листови на канапѣ нанижу и обѣсе да се суше. Листове не треба при низаню сабјати, као што ниѣ добро ни низове у густо вешати, да бы воздухъ свуда продрети мог'о. Кадъ се дуванѣ добро осуши, онда се на влажномъ времену, кадъ мало одвугне, скида и 25 до 30 листова у едну свезку веже, и на мале гомилице послаже докѣ мразеви не наступе, па се после у денькове повеже.

П. 608. Како се може сѣме дувана уватити?

О. Ко жели добро сѣме да увати, тай мора веѣ при расаѣиваню најячій раз-

садъ избрати и овай на найячой земљи 3 до 4 стопе раздалеко расадити. Кадъ дуванъ почне цвѣтати, онда треба само горнѣ пупольке едно 4 до 5 оставити, а све друге покидати. И кадъ сѣме сазрѣ, онда се на лѣпомъ времену обере, омлати и у сувоти у кесици до потребе држи.

СТРМНЫЙ ОБРТЪ

или

РЕДЪ УСѢВА.

П. 609. Шта се разуме подъ тымъ рѣчма *стрмный обртъ*, или *редъ усѣва*?

О. Ако желишь цѣль землѣдѣлскогъ газдинства постићи, да изъ землѣдѣлія и скотоводства по могућству najveћу ползу имашь, онда несмешь равнодушанъ быти у томе, шта ћешь и коимъ ћешь редомъ усѣвима твою ниву засѣвати. Кадъ бы ты у твою нѣку ниву узастопце едно за другимъ едно жито сѣяо, ты бы твою ниву за нѣколико година изкваріо, да на нѣой ништа не бы родило. Дакле у усѣвима треба нѣкій редъ наблюдавати, коимъ нећемо земљи шкодити, и тай редъ зове се *стрмный обртъ* или *редъ усѣва*. На примѣръ, ако єдне године твою ниву засѣешь пше-ницомъ, друге године єчмомъ, овсомъ или

кукурузомъ, па ю треће године оставишь подъ угаръ, то е стрмный обртъ твоє нъиве одъ три године, или *трогодишный стрмный обртъ*.

П. 610. По овоме я бы на моіой орници текъ сваке треће године имао пшенице и сваке треће године имао бы вчма, овса или кукуруза, па сваке треће године не бы имао ништа?

О. Ніе тако: Я самъ на примѣръ говорію о єдной нъиви текъ, да се разумѣмо, а о цѣлой орници овако бы ти рек'о: Ты бы морао сву твою орницу подѣлити на три потеса равна. На примѣръ, да поставимо, да ты имашь 30 дана ораће землѣ, т. е. орнице, кою кадъ подѣлишь на три потеса, добыт' ѣешь за свакій по 10 дана; дакле онда бы имао 10 дана за єсенѣ, а 10 дана за пролѣтне усѣве, и 10 дана остало бы ти подъ угаръ.

П. 611. Тако бы сваке године по 10 дана орнице безъ сваке ползе лежало?

О. Тако е. Истина, ово е єдна штета, те велика, коя се овымъ начиномъ и овымъ стрмнымъ обртомъ землѣдѣлію наноси; али съ друге стране и ту е штету болѣ трпяти, него землю после нѣколико годнна изнурену гледати.

П. 612. Ты дакле овай трогодишный обртъ усѣва не одобравашь?

О. Немогу га сасвимъ одобрити, но по нужди волемъ и овай вредъ трпити, него очима гледати, гдѣ се усѣви безъ свакога реда сѣю.

П. 613. Да какавъ редъ усѣва ты препоручуєшь.

О. Я бы препоручію прво поправлѣный трогодишній стрмный обртъ, а после шестогодишній; но осимъ овы стрмны обрта има и други, кои се по обстоятелствама и по доброты землѣ съ ползомъ могу употребити.

**Поправлѣный трогодишній
стрмный обртъ.**

П. 614. У чему се састои тай поправлѣный трогодишній стрмный обртъ?

О. На кратко састои се у томе, да потеси у три реда остаю, т. е. потесь есени, потесь пролѣтны усѣва и потесь угари; но угарница не остає неупотреблѣна, него се и она съ нѣкимъ усѣвомъ засѣе, па се и са угарница плодъ сабере. Али онда у овомъ случаю треба угаръ поѣубрити и тые снагу земли повратити. Ако дакле имашь довольно стоке, па стоку и уредно држишь, а овамо не жалишь труда ѣубре прибирати, као што треба држати и то на угаръ изнети, можешь се и потесомъ угарница ползовати, те тако твое благостанѣ

узвысити. Наравно, да ће ово зависити одъ снаге, ако то естъ толико снаге имашь за обработаванѣ и сѣянѣ угарнице.

П. 615. Шта бы онда на угарници сѣяо?

О. Кадъ угарницу добро поѣубришь, можешь сѣяти кромпиръ, можешь коноплю, репу, дуванъ, овасъ съ грашцемъ подъ сѣно, купусъ, кукурузъ и т. п.

П. 616. Тако бы сваке треће године потесъ угарница, а то е 10 дана морао ѣубрити?

О. Тако е.

П. 617. Али знашь ли ты, да 10 дана ораня нѣ тако лако наѣубрити?

О. Я држимъ, да ти 10 дана ораня преко цѣле зиме можешь наѣубрити; но ако башь не бы мог'о, а ты ѣешь онда пола наѣубрити и као што смо мало пре казали, ту половину нѣчимъ засѣяти, а ону другу ѣешь половину оставити непосѣяну, па ѣешь ю чисто преко лѣта угарити.

П. 618. Ово ми се чини као да се поставлѣный редъ нѣкако кварити?

О. Тако су и други мислили, али кадъ нису могли поставлѣный редъ сасвимъ одржати, они су се съ половиномъ задовољили, и зато су овай редъ завели.

**Шестогодишній стрмный
обртъ.**

П. 619. У чему се састои *шестогодиш-*
ный стрмный обртъ?

О. Састои се у томе, што су люди
свое орнице у 6 потеса подѣлили, те имъ
се то уреднѣ быти види. Тако кадъ бы
н. пр. орницу одъ 30 дана на 6 потеса по-
дѣлили, дошло бы на свакій потесъ по 5
дана. Онда бы овай шестогодишній обртъ
усѣва овако изгледао:

у првомъ потесу была бы пшеница;

„ другомъ „ было бы овасъ или крупникъ;

„ треѣмъ „ нагноеномъ было бы куку-
рузъ или кромпиръ;

„ четвертомъ „ было бы ечамъ;

„ петомъ „ была „ дѣтелина, или гра-
щаць съ овсомъ;

„ шестомъ „ нагноеномъ была бы коно-
пля;

или

у 1-вомъ потесу была бы пшеница;

„ 2-гомъ „ было бы овасъ;

„ 3-ѣмъ „ „ кромпиръ;

„ 4-томъ „ „ кукурузъ;

„ 5-томъ „ „ ечамъ ярикъ;

„ 6-томъ „ была „ коноцля;

овде се само шестый потесъ ѣубри;

или

у 1-вомъ потесу нагноеномъ, дуванъ;

- у 2-гомъ потесу пшеница;
„ 3-ћемъ „ вчамъ, па после бѣла стрм-
на репа;
„ 4-томъ „ грашакъ, сочиво, пасуль;
„ 5-томъ „ крупникъ, ражъ, овасъ;
„ 6-томъ „ кромпиръ, кукурузъ.

Оваковы и овымъ подобны стрмны обрта може быти іоштъ разны, кое само газда по благоразумію може опредѣлити. При опредѣляваню овы стрмны' обрта треба имати у виду и станъ ливада; ерь ако не бы имали доволно ливада, онда треба промишлявати и о онымъ усѣвима, кои се ради сѣна сѣю.

ОБДѢЛАНЪ ЛИВАДА.

П. 620. Шта се разумѣ подъ тымъ именовомъ *ливада*?

О. Подъ *ливадомъ* разумѣвамо оне баштине, кое су разнымъ травама и зелѣмъ обрастле, па є нѣинъ нарашѣай за коситбу и сѣно опредѣлѣнъ.

П. 621. Шта значи *обдѣланъ ливада*?

О. Ова часть землѣдѣлске науке дає намъ упућенъ, на кои цѣли сходный начинъ ливаде основати и съ нѣима поступати треба, те да добро роде, па да съ нѣи много пиће добывамо.

П. 622. Тако и обдѣлаванѣ ливада сачинява едну часть науке землѣдѣлскогѣ газдинства?

О. Обдѣлаванѣ ливада есте важна часть землѣдѣлскогѣ газдинства, зато заслужуе она да землѣдѣлацѣ више пажљивости на ню обрати, но што е то досада чинію.

П. 623. Ливада, остае ливада, па шта се ту има обдѣлавати?

О. У многимѣ предѣлима отечества нашегѣ наѣи ѣешь запуштены, подивлячены и зарѣ одѣ памтивека постоеѣи ливада; наѣи ѣешь прекрасне долине водоплавне или подводне, коѣ злочесто сѣно даю. Ово землѣдѣлци наши виде, и опетѣ такове ливаде неѣе да поправе, дакле неѣе да обдѣлаваю, по свой прилици што и они тако мисле, ливада е ливада, па она не потребуе обдѣлаваня. А кадѣ бы они оне дивлячне ливаде поѣубрили или иначе обдѣлавали, а ове подводне и водоплавне одѣ воде ослободили, они бы много више и много лѣпшегѣ сѣна добывали, но што садѣ добываю, те бы тако благостанѣ свое узвысили. Тако любезный мой землѣдѣлче, треба умети, треба хотѣти, треба имати добру волю кѣ своме напредку и разумне люде слушати, па ѣемо се и у томе поправити.

П. 624. Какве разлике ты у ливадама налазишь?

О. По природномъ положаю я разликуемъ ливаде овако, *ливаде у брду* и *ливаде у долини*; а по кошению, колико се пута преко лѣта оне косе, велимъ ове су ливаде *двокосне*, ако се двапута косе, а ове су *еднокосне*, ако се само еданпутъ косе. Осимъ ове разлике у ливадама, я дѣлимъ ливаде у *природне* и *художественно основане*.

П. 625. Коє су природне ливаде?

О. Природне ливаде зову се оне, гдѣ се бусъ одъ природе самъ по себи образовао.

П. 626. А коє су художественне ливаде?

О. Художественне ливаде зову се оне, гдѣ се бусъ порађа одъ сѣмена посѣяны трава.

П. 627. Одъ чега зависи вредность ливаде?

О. Вредность ливаде зависи одъ множине и одъ доброты сѣна, коє се съ исте добыти може. Ако є ливада твоя у томе станю да се она наводнявати може, она ће више вредности имати одъ мое, која нема ни близу воде. Ако се напротивъ опетъ вода на твојој ливади задржава, да се оцедити не може, удари ће по тој ливади нѣке киселе траве, па онда таква ће ти ливада слабу вредность имати.

П. 628. Одъ чега іоштъ зависи вредность ливаде?

О. Зависи и одъ трава' кое на ливади расту. Трава' има одъ две врсте; едне имаю високо, чворнасто стабло, и оне образую високу траву; а друге не расту у высину, но тераю много лишѣа и сачиняваю долию траву. Кадъ є како висока тако и долня трава честа, онда ливада добро роди сѣномъ. И то є сѣно добро, ако међу травама нема млѣчике, лисичняка, петлове кресте, зечіегъ трна и мразове сестрице.

Природне ливаде.

П. 629. У чему се састои нега природны ливада?

О. Нега природны ливада састои се у томе, да землѣдѣлаць све препоне съ пута уклони, што родъ ливада предупређуе или доброту сѣна умалява.

П. 630. Кое су то препоне?

О. Є ли, по кртичняцима трава не роди, треба іи дакле у пролѣто, пре него што бы трава ударила, кое съ мотикомъ кое съ грабуляма поравнити. По великимъ ливадама то бива особитомъ за то начинѣномъ ливадскомъ стругачомъ, у кою се коньѣ или волови увате. Кодъ насъ у Топчидеру са овомъ стругачомъ равнаю кртичняке.

П. 631. Има ли іоштъ коя препона?

О. Има. Друга е препона што кртич-
няци сметаю кошению и што предупредува
родъ ливада оно по ливадама трнѣ и каме-
нѣ; дакле трнѣ треба отребити и извадити
као и каменѣ изнети и съ ливада укло-
нити.

П. 632. Шта јоштъ налазишь да треба
око ливада радити?

О. Ако има у ливади или око ливаде
водожа' или отока', којма се вода оцеђуе
или пропушта, треба њи у љесень или у про-
лѣто почистити, да се не бы вода задржала
и ливаду оплавила. Ако бы потоци при на-
водненіама обале продрли, треба ова мѣ-
ста утврдити. Свакога пролѣћа треба оба-
ле рѣка' и потока' прегледати, и гледати
како ћемо њи утврдити да њи рѣка не оро-
нява.

П. 633. Како ћемо коровину изъ лива-
да отребити?

О. Подъ ливадскомъ коровиномъ разу-
мѣвамо онакове травуљине, које хрѣаву
или говедама шкодљиву пићу даю, или
иначе препоне полагају своимъ бујавнымъ
растенјемъ, да добре травке не могу одъ-
нѣи на ливади да расту. Многе овы тра-
вуљина могу се утаманити:

а) Снажнимъ гноенјемъ; особито по-
сипанјемъ жеженогъ креча, пепела, оће са-

свимъ друге и добре травке да се изметну, а хрѣаве као и маовина да се утамани.

б) Честымъ преранымъ кошенѣмъ можемо то постигнути, да овакове травуљине јоштъ не заметну сѣме, дакле да себе саме при коситби не посѣю.

в) Ваденѣмъ изъ корена шкодљивы растѣня.

г) Ако е ливада подводна, да се водояже прокопаю и влага оцеди, чиме ћемоситу, трску, рогозъ и шашъ утаманити.

д) Кадъ се ливада цѣли сходно наводњава, оће добре траве да ударе, а хрѣаве да се утамане.

е) Найболѣ е средство, коимъ се хрѣаве траве утаманити могу, кадъ се ливада преоре и нѣколико година као орница употреби.

П. 634. Кадъ е хрѣава ливада, дивлячна и маовиномъ обрастла, а не можемо ю ни поѣубрити нити преорати, има ли каквогъ начина, коимъ бы ю поправити могли?

О. Много ползе ливадама приноси, кадъ се оне у пролѣто пре него што трава удари, гвозденимъ дрлячама унакрстъ подрляю. Овымъ дрлянѣмъ она стврднута површина мало се разпара, маовина утаманити, земля око жилица прореди, те тако се отвори приступъ воздуху и подпомогне на-

предованѣ травкѣй. Дрляча, коя се за ово употреблява, мора имати добро заошилѣне клинове, да не раздиру жилице.

П. 635. Кадъ се на ливади укажу празна мѣста, како се може учинити, да и на њима трава расте?

О. Празна мѣста треба или плитко прекопати или дрлячомъ унакрестъ подрляти па тринама у пролѣто посѣяти.

Гноенѣ ливада.

П. 636. Ты си ми мало пре напоменуо да треба и ливаде гноити, а казао си ми да треба и њиве гноити, мени се види да е то немогуће и њиве и ливаде гноити?

О. О гноеню ливада има разны мнѣнія. Нѣки землѣдѣлци сво ѣубре чуваю за њиве, а други опетъ држе и изискую да се и ливаде ѣубрити мораю. Но ова мнѣнія осниваю се на околностима мѣстнымъ. Я овако велимъ, „треба имати мало, али добры ливада,“ па ако се овога правила држишь, онда морашь и ливаде баръ сваке треће, четврте, пете године ѣубрити, ако ии желишь у добромъ станю одржати да ти добро роде. То е изъ искусства доказано, да е сѣно снажнѣе са погноены ливада но са непогноены, одкуда слѣдуе, да погноене ливаде не само онай трошакъ на гноенѣ учинѣный тиме надокнаде што више сѣ-

на даю, него што е оно сѣно болѣ и снаж-
ніе. Главно дакле правило остае: старай
се, гдѣ годъ е могуће, да твое ливаде мо-
жешь наводнявати; но ако то ниси у станю
учинити, а ты добро и цѣли сходно оснуй
ѣубриште, па скупляй и прибирай ѣубре да
га имашь задоста и за нѣиве и за ливаде.
Ако ти е ливада у брду и сушна, паметніе
ѣешь учинити да ю преорешь и као орни-
цу употреблюешь, но што ю за сѣнокошь
држишь, врь ѣешь одъ такове ливаде сла-
бе ползе имати.

П. 637. Какво е ѣубре за гноенѣ ли-
вада добро?

О. Све што има у себи питателны ча-
стица и што у трулежъ прелази, добро е
за гноенѣ ливада. Тако ѣубре свакояко, па
было оно сгорело или іоштъ скорашнѣ, до-
бро е за ливаду. Ако ливада нїе полою из-
ложена, треба ѣубре іоштъ пре зиме на ли-
ваду извући и разстрти, па ѣе оно травке
одъ мраза и зиме сачувати. — Пиштавина
одъ ѣубрета веома е добра за гноенѣ ли-
вада.

П. 638. Е ли торенѣ оваца добро за
ливаде?

О. Торенѣ веома е добро за ливаде и
неуждно. И наши землѣдѣлци изъ искусства
веле, да ливада, кою овце не тору, мора
подивляти. Торенѣ іоштъ и ту знамениту

ползу приноси, да овца гдѣ стане, папцима разорава маовину.

П. 639. Каква правила при гноеню ливада треба наблюдавати?

О. Ево ти ясны правила:

а) На влажномъ времену немой љубре на ливаде износити, ерѣ љешѣ ливаде съ колма искварити. Безѣ свакога квара на сувомъ времену или кадѣ е земля смрзла дае се љубре изнети.

б) Гноенѣ ливада пре зиме много е полезнѣ одѣ гноеня пролѣтногѣ.

в) Несгорѣло сѣно, што се съ љубретомъ на ливаде извуче, треба донде оставити докѣ мразеви не проѣу. Нѣки оставе сламу и сѣно съ љубретомъ изнешено по ливадама до пролѣта докѣ га трава не пробѣ, па текѣ онда пограбуляю.

Наводняванѣ ливада.

П. 640. Шта причинява ливадама наводняванѣ?

О. Наводняванѣ ливада, када само землѣдѣлацѣ произвести може, есте поглавита и найзнаменитѣя поправка у обдѣланю ливада. Наводняванѣмѣ присвая себи землѣдѣлацѣ гной за ливаде, кой га е мало трошка стао, а проузрокуе тиме да му трава брзо расте. Вода наплоѣва зе-

млю овимъ питателнымъ стихіама, кое често са собомъ носи; она подае травкама закрилѣ одъ зиме и ладны вѣтрова; она разорава маовину и друге травульине, кое само у сувоти напредую; она приноси травкама на суши нуждну влагу и разтерув мишеве, кртице и ронце. Штета, те велика, што наши землѣдѣлци ово средство слабо употреблюю.

П. 641. Заръ се може свака ливада, коя поредъ рѣке или потока лежи, наводнявати?

О. Свака се ливада поредъ рѣке лежећа наводнявати може, ако ливада има природногъ скока или ако іој се скокъ начини. И башъ и онда, када нѣке воденице имаю право на рѣку, може се то право за кратко време одъ нѣи одкупити, еръ искусни люди потврђую, да бы ова вода ливадама више ползе принела, но што ће она за оно време воденично коло тераюћи ползе учинити.

П. 642. Ђ ли свака вода за наводняванѣ ливада добра?

О. Вода, коя се за наводняванѣ ливада употреблюе, има разно дѣйство. Мы знамо, да е наносъ најплоднѣя земля; дакле веома много питателны частица наносе потоци, кои изъ села или съ посѣяны нѣива теку. Свака вода, коя у себи има кречны

частица, као и вода изъ бара, езера и ритова такођеръ е добра за наводняванъ ливада.

П. 643. Е ли наводняванъ добро за сваку земљу?

О. Ёсте добро за сваку земљу. Найяснїя полза наводняваня види се на шупљой земљи, коя има суво положенїе. Но ако е земля ладна а положенїе ливаде влажно, онда наводняванъ слабу ползу приноси.

П. 644. Како се наводњаваю ливаде?

О. Каогодъ што се язомъ наводи вода на воденице, тако се маньимъ язовима наведе вода на ливаде и напусти да ливаде полїе. Наводняваня има два начина: или се напусти вода да полако по ливади жубори и далъ да одтиче, или се напусти вода на ливаду, да ю сву полїе и нъко време на нъой заостане, па се после пропусти да се съ ливаде оцеди. И кодъ насъ по нъкимъ планинскимъ предълима могу се видити наводняваня, но веома редка. Осимъ овы начина наводняваня има еданъ художественый начинъ, о коме ћемо засадъ овде прећутати, оставляюћи то напредку и времену.

П. 645. У кое се време ливаде наводњаваю?

О. Кадъ у есень есеня киша пада, коя многе питателне (снажне) частице съ ньи-

ва и планина сноси, онда треба настати да се овомъ водомъ ливаде наводњаваю. Овымъ се начиномъ наплодняваю ливаде тако, да се то као предвѣстіе добре будуће коситбе сматрати може. Наводњаванѣ преко зиме, које условно одъ климе зависи, држе многи да е за травке убитачно. Но ипакъ кадъ е блага зима и кадъ мразева нема, може се наводњаванѣ ливада и зими продужити, особито кадъ киша пада. Наводњаванѣ онда е шкодљиво кадъ се вода на ливадама заледи.

П. 646. Заръ се у пролѣто ливаде не наводњаваю?

О. Нѣки землѣдѣлци предузимаю наводњаванѣ у пролѣто рано, други позднѣ. У овомъ смотреню я бы мого слѣдуюћа правила препоручити:

а) Рано наводњаванѣ треба онда предузети, кадъ су изливи вода' у пролѣто велики, те воде съ нѣва и планина многе питателне частице снесе.

б) Кадъ се земля у пролѣто одкравлюе, треба ливаде оставити у сувомъ станю, да се оцеде.

в) Ако е време у мѣсецу Марту и Априлу суво, онда треба нѣколико дана преко ноћъ ливаде умѣрено наводнити.

г) Наводњаванѣ при ладномъ вѣтру съверномъ и источномъ мало ползе приноси, и често е шкодљиво.

д) Као најболѣ време наводњавањѣ сматра се 15 дана пре и толико после Ђурѣва дана.

П. 647. Треба ли преко лѣта ливаде наводњавати?

О. Кой преко лѣта може наводњавањѣ предузети, тај текѣ може да опорави травке у најболѣ време. Ја би у томе мог'о слѣдујућа правила препоручити:

а) Немой дуго и много наводњавањѣ продужавати, ерѣ ћешь тиме травкама више шкодити но што ћешь имѣ помоћи, будући би земля одвећ оладнила.

б) Старай се, како ће ливаде часѣ топлоту, часѣ опетѣ на време влагу наводњавањѣмѣ добути.

в) Брза премѣна шкодљива є травкама; зато немой ливаде наводњавати даню на препеки, него у вече и у јутру.

г) На едно 10 до 15 дана пре коситбе треба сѣ наводњавањѣмѣ сасвимѣ преста-ти; а кадѣ се сѣно покупи и свезе, онда се опетѣ може продужити.

д) Што лакше вода преко ливаде тече, то ће травкама више ползе принети.

е) Што є већий скокѣ положенія ливаде, то више треба ливаду наводњавати.

П. 648. Како бива наводњавањѣ поло-емѣ, кадѣ се т. є. напусти вода да ливаду поливѣ?

О. Кадъ ливада у равничномъ положенію поредъ рѣке или потока лежи, у којима вода понѣкадъ яко придође, може се такођеръ вода наперомъ на ливаду навести, ако є доле ливада загаћена, да се вода на нѣой задржи и текъ удесно и правилно пропусти. Овай начинъ наводняваня приноси слѣдуюћу ползу:

а) Манѣимъ трошкомъ може се наводняванѣ предузети, но што то бива кадъ се вода крозъ више язова напушта.

б) Мишеви и кртице утамане се.

в) Све питателне частице, коє рѣка са собомъ носи, по ливади се нанесу и тиме наплодняваю землю.

Но овай начинъ наводняваня наноси опетъ слѣдуюћій уштрбѣ.

а) Често добре травке са ливада овако полоємъ наводнѣны оће да изчезну.

б) Полоємъ наводнѣна ливада дає више сѣна, али є то сѣно манѣ доброте и снаге.

в) За полой треба имати много више воде но за наводняванѣ.

г) Полой неможе се дуго продужавати као наводняванѣ.

д) Неке землѣ оће одъ дуго лежеће воде превећъ да се расквасе, па се после тежко оцеде.

П. 649. Дакле при наводняваню полоемъ каква правила треба наблюдавати?

О. Ту ти могу слѣдуюћа препоручити:

а) Наводняванѣ полоемъ треба само у есенъ и у пролѣто предузети, кадъ е вода велика.

б) Вода на ливади да не лежи дуже одъ 3 до 4 дана.

в) Наводняванѣ полоемъ текъ онда предузимај, кадъ е земля сува.

г) Кадъ трава са три четирѣ прста порасте, наводняванѣ полоемъ немой предузимати.

д) Ако се мѣстимице на топломъ времену по полою укажу знаци пѣне, то показуе да су травке онде почеле трунути, у таквомъ случаю брзо гледай да воду пропустишь.

Подизанѣ новы ливада.

П. 650. Често се догађа, да землѣдѣлацъ оће едну орницу у ливаду да преобрати, мы обычно такову орницу упарложимо и тако оставимо природи да сама трава по нъой избія, те првы година морамо се са крупнымъ и коровитымъ сѣномъ да задовольимо; има ли каквогъ начина за подизанѣ новы ливада?

О. На доброй земли истина оће трава и сама по себи да удари; али то зависи

одъ времена и одъ чистоће землѣ, каква ће трава ударити. Често удари коровина и кобкаква травуљина, коя заузме мѣсто, и недопусти полезнымъ травкама да расту. Зато у новія времена нове ливаде подижу се художественно, коє се у томе састои, да се ливаде добрымъ сѣменомъ засѣю.

П. 651. Кадъ бы я зажеліо на тай начинъ єдну ливаду художественно подићи, шта бы имао радити?

О. Ево ти за то правила:

а) Она орница, кою желишь у ливаду преобратити, мора бити у снажномъ стању, да на ньой посѣяно сѣме може порастити и брзо се разширити, те да не бы коровина ударила, коя бы добре травке погнавила.

б) Пре него бы къ подизаню нове ливаде приступіо, треба исту землю одъ коровине да очистишь и землю добро да урадишь и раздробишь, еръ є сѣме травкѣй ситно, па у грудвастой и неурађеной земљи неће моћи кліяти. Приуготовити треба зато землю сѣянѣмъ пасуля, кромпира, купуса, репе и т. д. Ако є земля слаба, треба ю нагноити, па найпре у такову она растѣня посѣяти, коя се окопаваю, и текъ у тако урађену землю сѣменѣ добры трава посѣяти.

в) Може се и само чисто сѣменѣ сѣя-

ти, али свакадъ е болъ у есеный или про-
лътный усѣвъ сѣяти. Кадъ на примѣръ у
пролѣто у овако ураѣену землю, кою у ли-
ваду преобратити желишь, посѣешь ечамъ,
крупникъ или овасъ, као што се обично
сѣе, онда можешъ по истомъ усѣву посѣя-
ти сѣме трава и валькомъ поваляти. Ова-
ко ћешъ прве године јоштъ едно руно са
ове будуће ливаде скинути, и травке имаће
времена да се преко лѣта одъ усѣва жит-
ногъ заклонѣне разшире, па ће се до иду-
ћегъ пролећа чисте убокорити, да друга
травуљина не може ударити. Овако се мо-
же и у есеный усѣвъ у пролѣто сѣме тра-
ва' посѣяти. Жито есенъ у пролѣто већъ
готово покрива землю, али ты на то не
гледай, него по истомъ усѣву посѣй сѣме
трава' и валькомъ поваляй, па си пос'о свр-
шио. Одъ жита сабраћешъ плодъ, а трав-
ке ће одоздо дотле да расту и да се убо-
коре.

г) Кои оће само сѣме трава' да сѣе,
тай ће добро учинити, да таково у добро
ураѣену землю мѣсеца Јулія или Августа
посѣе. Ово ће сѣме јоштъ оне есени ни-
ћи, и тако времена добити да на идуће про-
лѣто трава болъ удари.

д) Ако ти е сѣно, одъ твои ливада,
добро, можешъ трине тога сѣна покупити
и посѣяти; но ако ти нѣе отлично сѣно,
болъ ћешъ учинити, да сѣме добры трава'

купишь и посѣешь. Тако ћешь брзо до добре ливаде доћи.

К о с и т б а.

П. 652. Кадъ треба траву косити?

О. Траву за сѣно треба косити чимъ већа часть трава прецвѣта. Кои чека да му трава сасвимъ прецвѣта и трава да ома-тори или прегори, тай ће добыти хрђаво и безснажно сѣно. А кои жели и отаву ко-сити, тай треба да се постара да са ко-ситбомъ не одоцни, еръ е отаву тежко о-сушити и уватити. Што раніе сѣно поко-сишь, тымъ ћешь болю отаву имати.

П. 653. Ё ли пробитачно сѣно до зе-мљѣ косити?

О. Ако сѣно до земљѣ косишь, истина добитъ ћешь више сѣна, али ћешь ливади шкодити, да не може брзо отава ударити. Ніе добро ни високо косити, што бы та-ко себи сѣна умалио. Треба дакле удеси-ти косомъ, па нити високо косити, нити опетъ сасвимъ до земљѣ стругати.

П. 654. Има ли изъ искуства какве вештине у сушеню сѣна?

О. И то ћу ти изъ искуства казати. Ё ли, кадъ се трава коси и суши, сва ли-вада изъ далека на сѣно мириши. Али и то е истина, да кадъ се сѣно у одкосима остави да се осуши, оно изгуби овај ми-

рисъ и одкоси одозго одъ росе и сунца побъле; дакле сѣно изгуби и у доброты и у лѣпоти. Изъ овога ево какво се правило извести дае: да треба одкосе преко ноћъ у навильке покупити да ии роса не овлажи, па сутра данъ, кадъ роса опадне, онда опетъ полако да се навильци разтуре, те да се сѣно осуши. Тако бы у станю были добыти и зелено и мирисаво сѣно. Ово е наравно теготно за оне, кои имаю повелике ливаде, али колико е више могуће овоме правилу треба се приближавати. Као што нѣки раде, те и онако слабе одкосе повише дана оставе сунцу и роси изложене, да имъ иначе добро сѣно у одкосима прегоре, то е убиство и никакво газдинство. Таково сѣно има слабу вредность.

П. 655. Да шта ћемо чинити кадъ киша увати сѣно у одкосима?

О. То е една незгода, съ којомъ землѣдѣлацъ понайвише има да се бори. Юштъ ако одкосе првый данъ киша увати, докъ се сѣно нѣ осушило, и коекако; али ако ии киша преврнуте увати, онда е сѣно у доброты много изгубило, кое нема ни лица ни мириса. За то мог'о бы свакоме землѣдѣлцу то препоручити, да много траве у еданпутъ не обара, но текъ свакадъ толико, колико е у станю брзо покупити и тако сѣно одъ кише сачувати.

П. 656. 'Мы држимо то правило, да ніє добро сѣно много превртати, што се крши и цвѣтъ опада?

О. Тога се правила треба придржавати, ерѣ то є заиста на искуству основано. Но я бы на то само ово мог'о примѣтити, да ніє добро много сѣно превртати оно, кое се пресушило, али у пола суво слободно можешь превртати, нећешь му ништа наудити. При сушеню сѣна треба и труда и вѣштине. Особито треба на то пазити да ни найманѣ влажно сѣно не купишь, ерѣ ће ти се у пласту убуђавити.

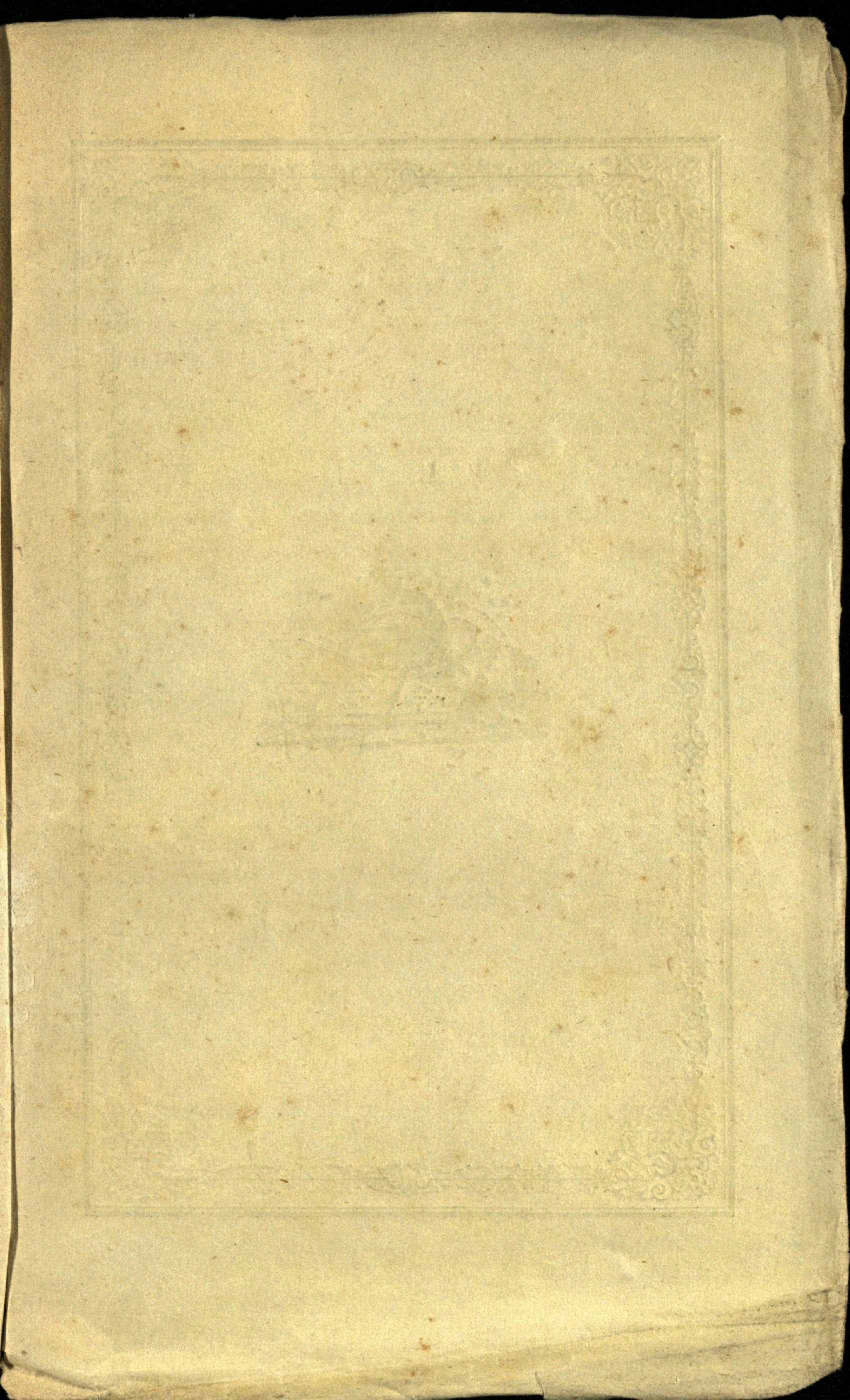
П. 657. Има ли казвогь средства, кадъ бы се при возитби примѣтило, да є сѣно влажно?

О. Сѣно, кое є или прерано покуплѣно, или кое є одъ киша влагу увукло, треба при возитби кадъ се дене, на свака кола по єдну оку соли употребити и сѣно солити.

П. 658. А шта ће то чинити?

О. Со' неће допустити да сѣно побуђави, те ће сѣно остати пріятна пића, да ће га свака стока радо єсти.

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

Р 13 Ср II 749/1.1

